TAGORE

Articole despre educație și învățămînt

EDITURA DE STAT DIDACTICA ȘI PEDAGOGICA
BUCUREȘTI — 1961

RABINDRANATH

TAGORE

ARTICOLE DESPRE EDUCAȚIE ȘI ÎNVĂȚĂMÎNT

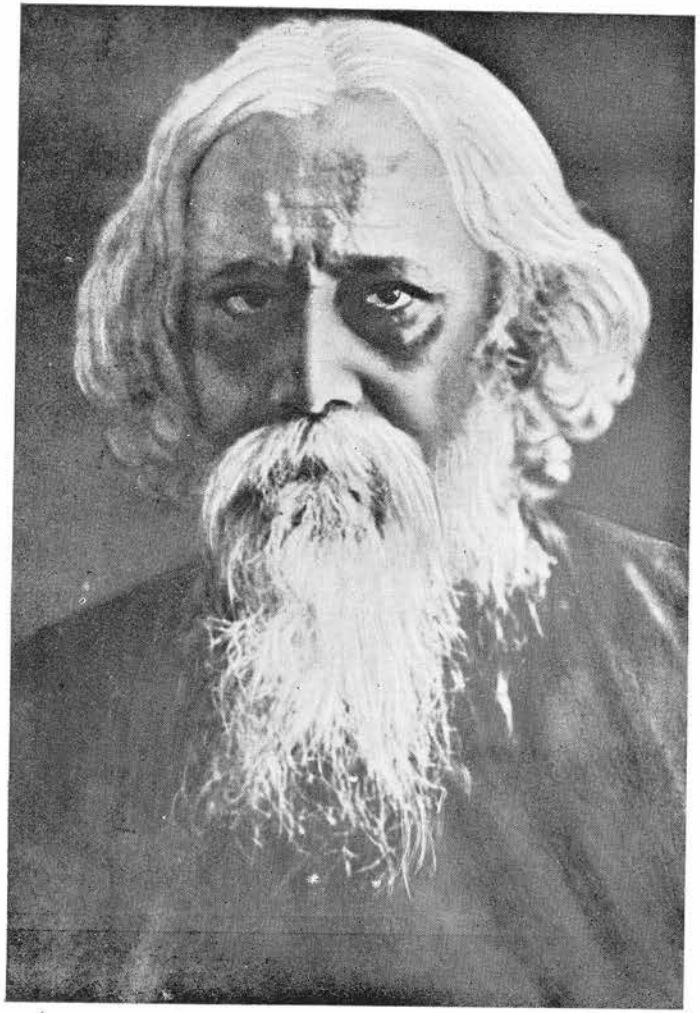

Rabindranath Tagore

(1861—1941)

RABINDRANATH

TAGORE

ARTICOLE DESPRE EDUCAȚIE ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT

EDITURA DE STAT DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
București – 1961

Traducerea textelor și introducere
de *Iosif Antohi* și *Anatolie Selivanov*

Traducerea textelor respective după
РАБИНДРАНАТ ТАГОР
СОЧИНЕНИЯ
Том восьмой
Государственное Издательство Художественной Литературы
Москва — 1957

ÎNTRODUCERE

Cînd în 1913 presa timpului a adus la cunoștința lumii că Rabindranath Tagore, laureatul premiului Nobel pentru poezie este fiul unei țări îngenuncheate în robie colonială, acesta cucerise de mult inimile celor peste 300 milioane de indieni, iar aceasta nu numai prin umanismul și varietatea bogatei sale creații literare dar și prin activitatea sa social-culturală și educativă.

Poet, prozator și dramaturg, compozitor, pictor, actor și regizor, filolog, publicist, filozof și pedagog, Tagore a reușit să înmănuncheze multilateralitatea preocupărilor cu profunzimea geniului creator. În cei optzeci de ani de viață, Tagore a lăsat o operă imensă, care cuprinde vreo 3 000 de poezii și cîntece, 12 romane, nuvele, peste 100 de povestiri, 30 de piese de teatru, sute de articole publicistice, studii de literatură, artă, filozofie, pedagogie, manuale școlare și altele.

Tagore a fost în același timp un eminent activist pe tărîm social și cultural. Iubindu-și cu pasiune poporul, el a luptat neobosit pentru eliberarea Indiei de sub jugul colonial, atît pe calea scrisului, cît și prin crearea de așezăminte social-culturale și instituții școlare model pentru ceea ce trebuia să devină școala și învățămîntul în patria sa independentă.

Luptînd pentru independența patriei sale, Tagore a susținut în același timp dreptul tuturor popoarelor la autodeterminare și eliberare națională. El s-a ridicat împotriva oricărei discriminări rasiale, naționale sau confesionale, preconizînd înțelegerea și colaborarea între state și popoare, pentru triumful păcii și libertății. Iată de ce sărbătorirea în întreaga lume a centenarului nașterii sale a constituit cea mai elocventă dovadă a înaltei prețuiri de care se bucură opera sa.

În țara noastră, opera lui Tagore începe să fie cunoscută din al doilea deceniu al acestui secol. În anii grei de înrobire colonială a patriei sale, pe cînd purta prin diferitele țări ale lumii stindardul luptei

pentru independența Indiei, Tagore a trecut și prin țara noastră, în noiembrie 1926, cu mesajul păcii și înțelegerii între popoare, mesaj izvorît din înalta sa concepție umanistă. [1]

Tagore provine dintr-o veche familie din Bengal. Familia Tagore, propriu-zis Thakur, a dat Bengalului în decursul secolului al XIX-lea remarcabili activiști pe tărîm social și cultural. Bunicul lui Rabindranath, Dvarkanath Tagore, a fost unul din colaboratorii lui Ram Mohun Roy, iluminist de seamă al Indiei la începutul secolului al XIX-lea și întemeietorul societății religioase „Brahma Samaj" (1828). Această societate, al cărei conducător, după moartea lui Roy, a fost bunicul și apoi tatăl lui Tagore, lupta împotriva sistemului de castă, a ritualurilor religioase medievale, a aducerii jertfelor, a închinării la idoli, împotriva stării de robie a femeilor, susținînd în același timp educația laică a tinerei generații. De fapt, sub haina religioasă a acestei societăți se ascundeau revendicări sociale ale păturilor celor mai avansate. Această atmosferă mai largă, progresistă, reprezentată de familia Tagore s-a resimțit binefăcător în educația celor 13 copii ai lui Maharshi Tagore, dintre care Rabindranath a fost cel mai mic. [2]

Născut la 6 mai 1861, la Calcutta, Rabindranath este trimis de timpuriu la școală. Instrucția primită în cele cîteva școli de grad elementar și mediu prin care a trecut Tagore la Calcutta, predată într-o limbă străină (engleză și sanscrită) și nu în limba maternă a elevilor, ca și metodele inumane de oprimare a libertății, interesului și inițiativei elevilor nu au putut lăsa decît dezgust în sufletul atît de sensibil al viitorului poet.

Ceea ce nu i-a putut oferi lui Tagore școala i-a dat educația și instrucția primită în familie, precum și munca sa perseverentă. Trimis la 17 ani în Anglia, Tagore urmează dreptul la Brighton, apoi la Londra, dar nu-l termină și se întoarce după un an și jumătate în patrie fără diploma de avocat, cum doreau părinții săi, în schimb cu cunoștințe temeinice de literatură engleză în domeniul culturii europene. În același timp, el a reușit să cunoască mai bine viața și obi-

[1] Începînd cu 1913, din lucrările lui Tagore s-au făcut numeroase traduceri în limba romînă. În același timp au apărut o serie de studii și articole privind viața și opera sa. O documentată monografie asupra lui Tagore a scris Vlad Bănățeanu: *Viața și opera lui Tagore*, București, Editura pentru literatură, 1962. În 1961, Comisia națională a R.P.R. pentru U.N.E.S.C.O. a scos o monografie selectivă elaborată de Virgil Cîndea sub titlul *Tagore en Roumanie*, care cuprinde: traduceri, articole și studii privind viața și opera lui Rabindranath Tagore și vizita lui Tagore în Romînia.

[2] v. Sushil Chandra Mitter (profesor la Colegiul din Calcutta), *La pensée de Rabindranath Tagore*, Paris, 1930.

ceiurile înrobitorilor patriei sale, ceea ce i-a folosit mai tîrziu în activitatea sa de luptător neobosit pentru independența Indiei.

Întors în patrie, Tagore se stabilește la țară, unde, în afară de administrarea averii părintești, se dedică unei intense activități de creație muzicală și literară, precum și problemelor social-culturale. El cunoaște îndeaproape viața grea a poporului, pe care începe să o zugrăvească în numeroasele sale lucrări literare.

Preocupat de grija de a oferi poporului opere de înaltă valoare artistică, dar care să-i fie în același timp accesibile, Tagore scriind în limba bengali a urmărit apropierea limbii literare de cea vorbită. Fiind meșter desăvîrșit al cuvîntului, el a știut să prețuiască creația populară adunînd cîntece și poezii și introducînd cu îndrăzneală limba vorbită în literatură și școală. Această inovație a găsit mulți susținători înfocați în toată țara. „În parte sub influența scrisorilor lui — arată Jawaharlal Nehru — s-a format nu numai limba bengali în care a scris el dar și celelalte limbi moderne ale Indiei" [1]. Prin aceasta Tagore a adus o deosebită contribuție la unificarea spirituală a Indiei, limba unitară fiind o problemă deosebit de importantă în toate țările care sînt pe cale să obțină sau au obținut independența națională.

Sub influența mișcării de eliberare națională care se profilează mai puternic în India începînd cu deceniul al IX-lea al veacului trecut, mișcare marcată prin răscoalele țărănești din 1872—1882, ca și prin apariția burgheziei naționale pe arena vieții politice, Tagore, din simplu observator al vieții social-politice, trece în rîndul activiștilor de seamă ai acestei vieți. „A venit o zi — zice el — cînd am ieșit din cercul închis al unicii pasiuni pentru literatură ; în acea zi, în fața mea s-a deschis tabloul mizeriei îngrozitoare a poporului indian, care mi-a rănit dureros inima. În nici o țară poporul nu a fost lipsit atît de mult de minimul necesar pentru o dezvoltare normală fizică și spirituală, de produse alimentare, de îmbrăcăminte, instrucție și asistență medicală ca în India. Iar Anglia în decursul unui timp îndelungat s-a tot îmbogățit pe seama Indiei". [2] În 1895, Tagore editează revista „Sadhana", în care cheamă la unitate de acțiune pe hinduși și musulmani și luptă pentru eliberarea lui Tilak, fruntaș de seamă al luptei pentru independența Indiei, arestat de autoritățile coloniale.

Un aspect al luptei duse de Tagore pentru eliberarea poporului său este activitatea sa educativă. Astfel, în 1901 el înființează la

[1] Jawaharlal Nehru, *Descoperirea Indiei*, București, E.S.P.L.A., 1956, p. 378.

[2] Rabindranath Tagore, *Criza civilizației* (în *Culegere*), p. 161.

Santiniketan o şcoală model pentru ceea ce trebuia să devină, după părerea lui, învăţămîntul în India independentă.

Cînd în 1905, sub influenţa revoluţiei ruse şi ca urmare a măsurii colonialiştilor de împărţire a Bengalului în două provincii, izbucneşte în India un nou val al mişcării de eliberare naţională, Tagore se găseşte în primele rînduri ale unei puternice demonstraţii de masă la Calcutta. Îl vedem apoi în fruntea mişcării svadeşi. Mişcarea apăruse în Bengal în primul deceniu al acestui secol. O dată cu boicotarea mărfurilor engleze, aceasta lupta pentru independenţa Indiei. El o părăseşte însă curînd, considerînd atunci, în mod utopic, că schimbările social-politice se pot produce nu pe cale revoluţionară şi prin violenţă, ci pe calea iluminării poporului, pe calea unor reforme sociale şi economice săvîrşite paşnic.

În preajma primului război mondial, ca şi în anii următori acestuia, Tagore face numeroase călătorii în diverse ţări din Asia, America şi Europa, fiind un sol care, o dată cu lupta pentru independenţa patriei sale, urmărea realizarea schimburilor culturale. „El a dus în celelalte ţări ceea ce putea să le dea India, iar în India a adus ceea ce lumea putea să dea propriului său popor“ [1] — spune J. Nehru.

Călătoria întreprinsă de septegenarul Tagore în 1930 în Uniunea Sovietică a fost de o deosebită importanţă pentru concepţia sa social-politică, pentru înţelegerea transformărilor sociale pe care Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie le-a inaugurat în dezvoltarea societăţii omeneşti. „Aş considera ţelul vieţii mele neatins în întregime, dacă n-aş fi venit aici,“ mărturiseşte Tagore în lucrarea sa *Scrisori despre Rusia* [2].

Marele scriitor a rămas profund impresionat de grandioasele realizări înfăptuite în prima ţară a socialismului în direcţia construirii vieţii noi. Luînd cunoştinţă de rezultatele obţinute de poporul sovietic în domeniul industrializării ţării, al colectivizării şi mai cu seamă în domeniul dezvoltării şcolii şi culturii, Tagore a oferit în *Scrisori despre Rusia* poporului indian, o dată cu o frescă reală asupra impresionantelor realizări din ţara socialismului, şi o încredere mai mare în forţele proprii, contribuind şi pe această cale la întreţinerea luptei anticoloniale. El a crezut în urma acestei vizite şi mai mult în viitorul fericit al poporului muncitor din toată lumea, luptînd cu mai multă energie împotriva asupritorilor de orice fel, susţinînd în acelaşi timp dreptul la independenţă şi libertate al tuturor popoarelor.

[1] Jawaharlal Nehru, *Descoperirea Indiei*, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1956, p. 378.

[2] Lucrare cuprinsă în prezenta *Culegere*, p. 92—160.

În anii cînd asupra lumii plana pericolul celui de-al doilea război mondial, Tagore şi-a înălţat glasul în apărarea păcii. Într-una din poeziile sale cele mai strălucite din această perioadă, *Africa* (1936), scrisă în legătură cu invazia Italiei fasciste în Abisinia, Tagore stigmatizează necruţător pe fascişti.

Aceeaşi poziţie antifascistă, de data aceasta însă şi mai categorică, a manifestat-o octogenarul Tagore împotriva provocatorilor celui de-al doilea război mondial. Cînd hoardele hitleriste au încercat să cotropească pămîntul sovietic, Tagore, bolnav şi în preajma sfîrşitului vieţii sale, a urmărit dramatica epopee de apărare a patriei socialiste, convins fiind de victoria poporului sovietic. Prof. dr. Mahalanobis, care-l îngrijea întrebat fiind : „Ce scrie azi în ziare ? Ce-i în Rusia ?“, şi veştile fiind proaste, acesta spre a-l linişti pe prietenul său i-a spus : „I-au oprit“. Tagore a zîmbit : „Ştiam că ruşii îi vor opri“ [1]. Acestea au fost ultimile sale cuvinte. La 8 august 1941 s-a stins la Santiniketan omul care prin umanismul operei a îmbogăţit tezaurul cultural al poporului său, precum înălţimile Himalaiei împodobesc însoritele plaiuri ale patriei sale.

Opera lui Tagore, în ciuda unor contradicţii generate de condiţiile în care a trăit, este opera unui contemporan al secolului nostru. Ea este străbătută de un puternic suflu moral, plină de o mare dragoste de oameni şi în special faţă de cei umiliţi şi nevoiaşi din ţările cu o orînduire socială bazată pe relaţii de exploatare. Demascînd nedreptatea socială, opera lui R. Tagore corespunde celor mai arzătoare aspiraţii ale timpului nostru. De pe poziţiile umanismului, Tagore combătea atît fanatismul religios, cît şi şovinismul naţional. Prin aceasta, el a adus un imens serviciu poporului său, îndreptîndu-i atenţia nu asupra problemelor care-l dezbinau (naţionale şi religioase), ci asupra problemelor mai largi, care priveau întreaga omenire : problema libertăţii, a păcii, a colaborării şi a culturii.

*
* *

Tagore a fost nu numai un mare om de litere şi gînditor, ci în acelaşi timp şi un mare educator. Fiind pătruns de iubire nemărginită faţă de poporul său, ca şi alte culmi ale literaturii universale, cum a fost J. J. Rousseau, J. W. Goethe, Lev Tolstoi, Mihai Eminescu, — Tagore a acordat în preocupările sale un loc deosebit educaţiei tinerei generaţii.

[1] A. K. Petrov, *Concepţiile pedagogice şi activitatea pedagogică a lui Rabindranath Tagore*, „Sovetskaia pedagoghika“, 1961/5, p. 10.

Încrederea sa în puterea educației, a științei era atît de mare, încît susținea, în mod utopic, că salvarea poporului indian, aflat în cruntă mizerie materială și culturală datorită exploatării coloniale, poate veni, în primul rînd, de la o bună organizare a învățămîntului, a școlii. Cu prilejul vizitei sale în Uniunea Sovietică, Tagore spunea : „Misiunea mea este educația. Am convingerea că toate problemele omenirii își găsesc în educație rezolvarea lor principală" [1].

Ideile sale pedagogice sînt pătrunse de un profund democratism. Știința de carte nu trebuie să fie privilegiul unui cerc îngust de oameni, ci bun al întregului popor. Aceste idei încep să fie exprimate deseori în lucrările sale literare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, iar apoi mai cu seamă în studiile sale pedagogice.

Concepția sa pedagogică este în strînsă legătură cu concepția sa filozofică. Deși idealist, adept al panteismului, identificînd natura (existența) cu divinitatea, Tagore nu-l consideră totuși pe om ca fiind copleșit, absorbit de divinitate.

Panteist și inițial chiar mistic în concepția sa, Tagore nu alunecă totuși pe panta ascetismului și a renunțării la viață, cum preconizau concepțiile religioase din India. Plecînd de la aceleași texte din Upanișade, Tagore ajunge la afirmarea vieții : „Această afirmare a vieții se acordă cu umanismul european de esență greco-latină, care și el preconizează dezvoltarea infinită a vieții și perfecționarea ei. Nici urmă de vreo afirmație a neantului, a nimicniciei finale, dimpotrivă o gîndire luminoasă și limpede, dornică de permanențe și certitudini." [2] Încrederea în viață, cultivarea optimismului, afirmarea vieții în toată plenitudinea ei, în cîntece și jocuri — iată ideea fundamentală din concepția sa educativă. El visa să creeze o școală de tip nou, în care învățămîntul să fie un izvor de cunoștințe, de bucurie și fericire pentru copii.

În gîndirea sa pedagogică se îmbină în chip armonios tradiția populară a școlii indiene, ideile progresiste ale gînditorilor și pedagogilor străini cu propria sa experiență pedagogică. Dintre pedagogi, o influență puternică asupra lui au exercitat J. J. Rousseau și Lev Tolstoi ; cu ultimul, de altfel, era și în corespondență.

În opoziție cu școala oficială, ruptă de viață, școala unde se preda în limba engleză și sanscrită, și nu în limba maternă a elevilor, pentru a se pregăti astfel unelte docile de care avea nevoie administrația colonială, Tagore realizează în 1901 la Santiniketan, aproape

[1] Rabindranath Tagore, *Opere* vol. I, Moscova, 1955, p. XXIII.

[2] Al. Philippide, *Rabindranath Tagore*, în revista „Luceafărul", 15 mai 1961.

de Bolpur, un model de școală nouă, „liberă de cătușele oprimării", corespunzătoare intereselor și aspirațiilor poporului indian. „Activitatea lui creatoare în domeniul învățămîntului, la început neobservată, — arată J. Nehru, — a transformat încă de pe atunci Santiniketanul într-unul din focarele culturii indiene. Influența pe care a exercitat-o el asupra minților indiene și în special asupra tinerelor generații care au urmat a fost uriașă." [1]

Santiniketan, ceea ce înseamnă „lăcașul păcii", a fost inițial o sihăstrie fondată de tatăl lui Tagore, în apropierea tîrgușorului Bolpur, pe o colină înconjurată de o întinsă cîmpie, arsă de soare, în care doar din loc în loc curmali piperniciți sau tufe de spini făceau puțină umbră.

Cine ar fi crezut din cei ce acum 60 de ani se abăteau pe unul din drumurile cele mai prăfuite ale Indiei spre a ajunge la Bolpur că schitul cu cele cîteva colibe acoperite cu stuf care mijeau în zare era locul unde se puneau bazele învățămîntului unei alte Indii, al Indiei independente ?

Astăzi, Santiniketan, ca și Iasnaia Poliana, se bucură de renume mondial, datorită geniului fondatorilor lor.

Transformînd schitul într-o școală, Tagore spunea că prin înființarea ei a urmărit să „scrie un poem fără cuvinte", voind ca „ea să nu fie despărțită de această lume, ci s-o reprezinte" ; această lume însă să fie o lume nouă, corespunzătoare idealului său de viață, o lume a unei adevărate păci, a unei adevărate colaborări între popoare, lăcașul unei adevărate realizări a personalității umane, corespunzătoare cerințelor contemporaneității. Școala înființată de Tagore își propune să educe pe „oamenii vieții", pe adevărații copii ai poporului, într-un spirit de muncă, de principialitate, de cinste și corectitudine, astfel ca aceștia să devină atașați de mase și purtători ai făcliilor cunoștințelor în toată țara.

Școala de la Santiniketan izola oarecum pe elevi de restul lumii. Dar trebuie să înțelegem sensul acestei „izolări" în condițiile în care se găsea India în acea vreme. Tagore a urmărit să-i crească pe elevii săi într-o concepție nouă, neviciată de spiritul supunerii față de „coroana engleză". În același timp, el a mers pe linia tradițională a școlii populare indiene, legînd școala de această tradiție. Această „izolare" corespundea așadar idealului său pedagogic, imaginii sale despre școală. „Dacă ar fi necesar să se creeze o școală ideală, — susținea Tagore, — ea ar trebui construită departe de locuințele omenești, acolo unde nu e nimeni, unde în jur domnește largul, unde copacii se

[1] Jawaharlal Nehru, *op. cit.*, p. 378.

îmbrățișează cu lianele. Acolo, învățătorii vor preda în liniște, iar elevii se vor ocupa de știință și-și vor îmbogăți cunoștințele. Dacă aceasta se va dovedi realizabil, atunci pe teritoriul acestor așezăminte școlare va trebui să se planteze o livadă și să se facă o grădină de zarzavat. Elevii vor ajuta la munca cîmpului și se vor aproviziona cu hrană. Pentru ca să fie lapte, unt și alte produse, fiecare va trebui să muncească făcînd pe rînd de serviciu. În timpul liber, elevii vor planta livezi cu mîinile lor proprii, le vor stropi, vor săpa pămîntul și vor lucra în grădina de zarzavat. Prin aceasta, ei vor face legătura cu natura nu numai cu sufletul, dar și cu fapta.

În caz că vremea va permite, lecțiile se vor putea ține la umbra unor copaci mari, sub cerul liber. Parțial, lecțiile trebuie să se țină în timpul plimbării prin pădure, plimbării conduse de învățător. Seara, elevii vor putea studia stelele, vor putea cînta cîntece și asculta istorii și legende vechi." [1]

În școala înființată de Tagore au fost primiți copii din ambele sexe, indiferent de apartenența națională, de castă sau confesiune. Elevii, majoritatea orfani, între 6—18 ani, primeau întreținerea gratuită, toți erau interni și trăiau cu profesorii lor într-o colectivitate unită, învățînd și muncind împreună.

Iată cum se desfășura o zi de muncă în școala lui Tagore : la ora 4 și jumătate, un cor trecea prin încăperile școlii și trezea prin cîntece solemne pe elevi la frumusețea pașnică a dimineții. Fiecare școlar își punea singur în ordine dormitorul. În școală nu existau oameni de serviciu.

Urmau apoi exerciții de gimnastică și baia de dimineață. După dejun urma o reuniune matinală, apoi elevii treceau la locul destinat predării lecțiilor, de cele mai multe ori la umbra copacilor. Lecțiile teoretice se îmbinau cu cele practice, cu observarea și cercetarea naturii. La ora 12, cînd se revărsau căldurile amiezii, se servea masa de prînz, iar după-masă urmau jocuri, gimnastică și munca în grădină. După muncă urma baia de seară, apoi elevii se adunau în liniște și mergeau cîntînd la cină. Ultimele ore ale serii erau rezervate poveștilor, reprezentațiilor teatrale, cîntecelor [2].

Învățămîntul se făcea în limba maternă. Predomina conținutul umanist. Începînd cu învățarea elementelor de citit, scris și socotit, elevii continuau cu studiul literaturii naționale și al celei engleze, al istoriei culturii Indiei, al științelor exacte (matematică, fizică, astronomie), al geografiei și istoriei, al științelor naturii (pe cît posibil pe

[1] Rabindranath Tagore, *Probleme de învățămînt* (în *Culegere*), p. 48.

[2] v. Emil Engelhardt, *Rabindranath Tagore*, ediția a II-a, Berlin, 1922, p. 391—392.

calea observării directe), al artelor (cîntul, desenul, dansurile), igienă și al bazelor medicinii, acordîndu-se în același timp o deosebită importanță lucrărilor practice în atelierele și pe terenul agricol al școlii. Tagore urmărea dezvoltarea multilaterală a personalității elevului, îmbinînd educația intelectuală, fizică,morală și estetică cu educația prin muncă.

Tagore a acordat o deosebită atenție educației estetice. Dragostea pentru frumosul în artă, natură și în relațiile sociale trebuie, după scriitor, cultivată din fragedă vîrstă. În școala de la Santiniketan, copiii învățau să facă compuneri literare, muzică, să cînte imnuri și melodii populare, dansul, desenul, modelajul, arta dramatică etc.

În opoziție cu școala oficială, în care elevii erau adesea chinuiți cu lucruri inutile și de aceea urmăreau în primul rînd să treacă examenele spre a obține o diplomă cu ajutorul căreia să se aciueze într-o slujbă, în școala lui Tagore, în clasele mici nu existau examene. Profesorii, discutînd cu elevii la sfîrșitul anului, verificau astfel trăinicia cunoștințelor lor. În clasele mai mari se țineau examene, iar prin aceasta se urmărea în primul rînd să se constate în ce măsură cunoștințele dobîndite au contribuit la dezvoltarea capacităților creatoare și, în general, a nivelului de dezvoltare a elevului.[1]

De pe pozițiile unui umanism avansat, Tagore susține dreptul femeilor la aceeași cultură ca și a bărbaților. Diferența biologică nu o contestă nimeni, „nici biologul, nici poetul", — zice Tagore, — de aici rezultă menirea femeii de a fi soție și mamă, dar în nici un caz roabă". Egalitatea de cultură pentru ambele sexe constituie, după Tagore, un important factor de progres social. E suficient să menționăm că în India colonială 99% din femei erau analfabete, iar 96% din fetițe de vîrstă școlară nu frecventau nici o școală, ca să ne dăm seama cît de necesar era învățămîntul pentru fete, pe care Tagore l-a realizat pentru prima dată în patria sa în comun cu al băieților. [2] Deși a luptat pentru dreptul femeilor la o cultură egală cu a bărbatului, Tagore a rămas totuși pe vechea poziție care făcea deosebire între rolul celor două sexe pe plan social.

În concepția pedagogică a lui Tagore, ca și în practica școlii de la Santiniketan respectarea particularităților de vîrstă și individuale ale copiilor, atitudinea grijulie față de aceștia, urmărindu-se în același timp dezvoltarea interesului, gîndirii și a inițiativei lor au constituit o preocupare deosebită din partea tuturor educatorilor.

Învățătorii si profesorii se bucură de o înaltă apreciere în concepția lui Tagore. Lui însuși îi plăcea să fie numit învățător. Tagore

[1] v. A. K. Petrov, *op. cit.*, p. 92.

[2] *Idem*, p. 91.

încuraja mult inițiativa creatoare a învățătorilor în munca lor instructiv-educativă. Ei aveau deplină libertate în organizarea și ținerea lecțiilor. Se discutau probleme speciale de metodică în cadrul unor cercuri metodice organizate pe diferite ramuri de predare. Tagore se ridică împotriva acelor învățători și profesori care cred că activitatea lor se reduce la predare și îi aseamănă cu băcanii care-și vînd marfa : „De la un băcan poți cumpăra tot ce dorești, dar în lista de mărfuri nu vei găsi dragoste, respect și credință", și el continuă : „Sînt plini de fericire acei învățători care înțeleg că nu sînt băcani... care înțeleg că trebuie cu prețul vieții lor să insufle viață în elevi și cu focul cunoștințelor lor să aprindă făcliile cunoștințelor elevilor, cu dragostea lor să trezească dragostea elevilor" [1]. Iată de ce în opera de educație și instrucție Tagore considera activitatea învățătorilor și a profesorilor hotărîtoare. Lor le revine sarcina să „stăpînească tot sufletul omului", spre a-l putea modela și forma. Dar pentru aceasta, Tagore cerea educatorilor nu numai să-și însușească măiestria pedagogică, să fie stăpîni pe obiectul lor, dar să se ocupe și de progresul științei.

La Santiniketan, între învățători și elevi exista acea legătură, acea comunitate de interese, de preocupări și de aspirații care contribuie într-o măsură uriașă la dezvoltarea spirituală a elevilor. Școala însăși în concepția lui Tagore reprezenta o republică sui generis. Elevii, viitorii cetățeni ai patriei libere, trebuiau să fie deprinși cu autoconducerea, pe care s-o poată aplica în conducerea statului lor independent. De aceea, disciplina era organizată de elevii înșiși și se baza pe principiul autoconducerii. Elevii singuri stabileau reguli de comportare, ei își alegeau responsabilii lor care formau consiliul de elevi și care judecau abaterile de la disciplina școlii, urmărind îndreptarea lor. Abaterile mai serioase de la disciplină erau cercetate de profesori și, în ultima instanță, de consiliul administrativ pedagogic. Acest consiliu era ales de profesori, iar unul dintre membrii săi îndeplinea atribuții administrative, exercitînd astfel funcția de director. Ședințele consiliului erau prezidate de Tagore.

Consiliul de elevi, împreună cu conducerea școlii asigurau întreaga gospodărire a școlii : de la ordine, curățenie, distracții pînă la hrana și odihna elevilor.

În școală, în afară de activitatea didactică, se acorda o deosebită atenție activității extrașcolare. În timpul liber se organizau jocuri sportive, excursii. Elevii erau antrenați în citirea și discutarea cărților. Ei aveau largi posibilități să se ocupe de pictură, sculptură,

[1] Rabindranath Tagore, *Probleme de învățămînt* (în *Culegere)*, p. 51—52.

muzică, dans și mai ales de teatru. Tagore a scris în mod special pentru teatrul școlii o serie de piese, cum sînt : *Sărbătoarea primăverii, Torentul eliberat, Leandrii roșii* și altele.

Elevii editau o revistă în care publicau schițe, versuri și chiar studii, revista fiind ilustrată cu desene făcute de ei. Școala menținea o strînsă legătură cu absolvenții ei, care se întruneau în fiecare an, toamna, spre a sărbători ziua înființării școlii respective. În 1913 a luat ființă „Asociația foștilor elevi". Astfel, an de an, școala de la Santiniketan se dezvolta sub conducerea lui Tagore, care, în cei patruzeci de ani cît a condus-o el, i-a acordat o deosebită atenție. Ca pedagog, Tagore a exercitat o influență hotărîtoare în educația elevilor, atît prin ținuta sa morală, multilateralitatea, cinstea, principialitatea, dorința permanentă de a veni în ajutorul poporului, cît mai cu seamă prin umanismul său.

În opera sa de culturalizare, urmărind să extindă influența școlii asupra satului indian, Tagore organizează în 1921 la Șurali, la 2 km de Santiniketan, un centru de ajutorare a țăranilor, numindu-l Șriniketan (lăcașul frumuseții). Aici se dădeau cunoștințe agrotehnice, funcționa o școală serală și una de meserii, precum și un curs de alfabetizare. Tot aici a luat ființă un spital, unde bolnavii primeau gratuit asistența medicală.

Preocupările educative ale lui Tagore nu s-au limitat numai la organizarea școlii și a centrului agricol. Plecînd de la faptul că în India trăiesc numeroase popoare cu limbi și culturi diferite, Tagore năzuiește la unificarea spirituală a țării, premisă necesară a ridicării culturale și, în același timp, mijloc eficace de luptă anticolonială. În acest sens, el îi acordă educației un rol hotărîtor.

În vederea realizării acestei idei, Tagore se hotărește să înființeze un institut de învățămînt superior, o universitate — *Centru de cultură indiană,* denumit de el *Visvabharati.* Acest centru a luat ființă la 22 decembrie 1921, la Santiniketan. Fără sprijinul material al autorităților coloniale, întreținîndu-se la început doar din veniturile personale ale lui Tagore, provenite de pe urma lucrărilor sale literare și a premiului Nobel, ca și din donații, acest centru avea drept scop studierea și răspîndirea bogatei moșteniri culturale indiene, ca și a celorlalte popoare din Asia, precum și studierea culturii europene ca mijloc de apropiere între popoare, între Orient și Occident.

Această universitate întruchipa idealul de viață a lui Tagore. Ea s-a dezvoltat an de an, devenind un important centru de studii umaniste și în același timp o citadelă care prin lumina științei arăta popoarelor din Asia calea eliberării lor.

O dată cu obținerea independenței țării, una din primele măsuri ale guvernului indian a fost transformarea centrului de cultură indiană din Santiniketan în Universitate Centrală de Stat a Indiei, al cărei președinte este astăzi Jawaharlal Nehru.

Dar Tagore, în afară de înființarea acestei instituții de educație și cultură, ne-a lăsat o serie de studii și articole pedagogice extrem de prețioase nu numai pentru cunoașterea concepției sale pedagogice, dar și pentru înțelegerea problemelor școlii și ale învățămîntului din India, din timpul său. De altfel, în numeroase locuri din bogata sa operă literară întîlnim, alături de revelatoare frumuseți poetice străbătute de un puternic suflu moral, pline de dragoste pentru oamenii simpli, și minunate pagini care cuprind probleme de educație izvorîte din același profund umanism, din același spirit democratic, din aceeași afirmare optimistă a vieții. Ca și școala creată de Tagore, și ideile sale pedagogice au cunoscut o evoluție axată pe înțelegerea profund socială a rolului educației și al dezvoltării multilaterale a personalității umane.

În articolul *Ce împiedică învățămîntul*, scris în 1892, Tagore demască cu vehemență racilele școlii de pe atunci, organizată de colonialiști, menită să pregătească funcționari docili, și trasează în același timp jaloanele dezvoltării unui învățămînt a cărui bază urma să-l pună peste 9 ani la Santiniketan. Faptul că elevii învață în limba engleză, și nu în limba maternă, că obțin cunoștințe străine de preocupările lor și rupte de viață, iar metodele de predare se bazează pe toceală însoțită de pedepse aspre fac din școală — arată Tagore — o instituție de chin, și nu de bucurie și dezvoltare multilaterală a copilului.

De asemenea o ascuțită critică a școlii organizată de regimul colonial în India o găsim și în articolul *Învățămîntul și cultura* (1935) care reprezintă în același timp și un aspru rechizitoriu la adresa școlii și învățămîntului burghez. Plecînd de la o notă apărută într-un ziar american care critică învățămîntul din Statele Unite, bazat pe toceală, menit să dezvolte spiritul de concurență, de invidie, lăcomie și să confere diplome unor oameni goi sufletește, care intrînd în viața socială nu urmăresc decît cîștigul, bogății materiale cu orice preț, Tagore, raliindu-se la această critică, combate fenomenele similare din școala organizată de colonizatorii din India, opunînd acesteia educația pe care o capătă tineretul indian la Santiniketan. Aici, la Santiniketan, se educă caractere puternice, arată Tagore, exigență în muncă, spirit de răspundere, se dezvoltă forțele spirituale, nu „oameni lacomi", care să ridice obstacole „în calea spre unificare a patrioților într-o activitate utilă patriei noastre". În privința literaturii și a introducerii ei în școală, în manuale — Tagore era convins că oferă prin aceasta poporului un piedestal sigur pentru o adevărată educație, capabilă, conform concepției sale iluministe, să rezolve și problemele social-politice.

Problema limbii materne în învățămînt este reluată de Tagore și în *Reforma învățămîntului* (1906). El arată că o adevărată „reformă a învățămîntului, care să educe pe copiii poporului nostru ca pe niște oameni de sine stătători", nu se poate realiza prin crearea unui comitet format din indieni, dar organizat de administrația colonială, ci numai dacă indienii, ca și irlandezii, „vor lua cauza învățămîntului în propriile lor mîini ; astfel, în țara noastră, cu ajutorul instituțiilor școlare, se va sădi slugărnicia". Organizînd un învățămînt propriu, Tagore arăta cum încă din vîrsta copilăriei se poate educa „adevărata demnitate omenească".

Tot în același an mai apar două studii : *Institutul Național* și *Probleme de învățămînt*.

Înființarea Institutului Național ca o instituție de învățămînt superior oferă lui Tagore prilejul ca, o dată cu adresarea unei călduroase chemări către studenții care vor învăța acolo, să le arate și modul cum trebuie să învețe pentru ca activitatea lor să fie cît mai rodnică pentru „fericirea și bunăstarea poporului din Bengal". Institutul va deveni un mijloc de luptă anticolonială numai atunci cînd „vom înceta de a mai fi fonograful lecțiilor engleze", cînd „nu vom mai fi pasărea în colivia autorităților engleze", iar studenții vor primi aici cunoștințe strîns legate de problemele cele mai actuale ale realității indiene și, o dată cu aceasta, vor învăța „să se respecte pe ei și să respecte forța lor", să „cunoască toată fericirea de a se simți oameni liberi".

În 1906, Tagore, fiind numit membru al Societății instrucțiunii naționale și primind sarcina să elaboreze un regulament pentru funcționarea școlilor, găsește util, înainte de a trece la elaborarea lucrării, să-și expună părerile sale asupra școlii și problemelor ei. În acest studiu intitulat *Probleme de învățămînt* sînt expuse ideile care reprezintă de fapt chintesența gîndirii tagoriene despre educație și învățămînt.

Plecînd de la realitatea școlii timpului său, instrument în mîna colonialiștilor, străină de năzuințele și aspirațiile poporului indian, fiind o „mașină de instruire" care schilodește sufletul copiilor și folosește drept metodă de învățămînt „toceală pentru toceală", Tagore prezintă într-o frescă luminoasă imaginea școlii noi, în care elementele pozitive din tradiția învățămîntului patriei sale se îmbină cu cerințele unei pedagogii moderne, menite să educe multilateral pe

copil, viitorul cetățean liber, activ și plin de inițiativă într-o patrie liberă. El discută problema scopului educației, a legăturii dintre școală și viață, abordează problema educației în natură și conform cu natura copilului. Perioada de învățămînt a copiilor este asemănată de Tagore cu „stadiul embrionului", în decursul căruia „elevii vor fi înconjurați tot timpul de cunoștințe", adică vor căpăta „hrana sufletească necesară lor", într-o școală situată în mijlocul naturii, trăind împreună cu învățătorii lor. Această legătură a copiilor cu natura trebuie să înceapă din frageda vîrstă.

În problema educației în familie și a relațiilor dintre școală și familie, Tagore aduce valoroase contribuții. Biciuiește educația greșită care se dă în familiile capitaliștilor. „Cînd se naște fiul unui bogătaș și fiul unui sărac, între ei nu există nici o deosebire", dar deosebirea se sădește în mod artificial prin educație.

Sugestiv prezintă Tagore înstrăinarea de poporul indian a unui asemenea copil educat după „metoda englezească", care nu-i nici „englez și nici indian" și ajunge să se rușineze de poporul său. De aceea, numai o școală care ține seama de problemele concrete pe care le ridică viața social-politică și culturală a țării și integrează pe copil în acest mediu poate da rezultatele dorite.

Fiind un susținător al unei educații și al unui învățămînt care să fie strîns legat de viață, de natură și societate, Tagore, în *Metoda de învățămînt* (1915), arată că atîta timp cît există contradicții în viața socială și politică din India, contradicții generate în bună parte de regimul colonial, învățămîntul nu poate da cele mai bune rezultate, chiar dacă s-ar aplica cele mai potrivite metode, pentru că între viața socială bazată „pe minciună" și o școală care învață copiii cum „să ajungem la adevăr" persistă o ruptură. Tagore consideră că organizînd un sistem de învățămînt care să reflecte interesele poporului, în care adevărații învățători să aibă rolul conducător în procesul de instruire și educare, se rezolvă implicit și problema metodei.

Aceeași problemă a organizării unui învățămînt cît mai adecvat nevoilor Indiei o dezbate Tagore și în *Scopurile învățămîntului* (1912), militînd pentru o strînsă legătură între școală și viața politică.

În studiul *Învățămîntul pentru femei*, Tagore susține dreptul femeilor la aceeași învățătură ca și a bărbaților.

Lucrarea *Scrisori despre Rusia* este rodul vizitei de 16 zile pe care Tagore a făcut-o în U.R.S.S., în septembrie 1930. Lucrarea, concepută în formă epistolară, avînd 10 scrisori, prezintă o deosebită importanță nu numai prin faptul că ne oferă o descriere a marelui șantier de construcție și transformare a societății sovietice, într-o anumită etapă istorică, în drumul ei spre socialism, dar ne arată în

același timp cum un mare gînditor, cu toată vîrsta înaintată, a putut să înțeleagă „noul" în dezvoltarea societății omenești sub toate aspectele ei : economic, social-politic și cultural și în același timp să fie entuziasmat de el. Tagore ne prezintă sistemul de învățămînt sovietic, realizările în domeniul colectivizării agriculturii, al rezolvării problemei naționale, ocrotirii sănătății și alte domenii ale vieții, muncii și culturii poporului sovietic.

Tagore admiră în mod deosebit munca oamenilor sovietici, capabili să realizeze „chiar lucrul cel mai imposibil" datorită faptului că sînt liberi în cel mai deplin înțeles al cuvîntului. În fața realității sovietice, Tagore prezintă cu durere și amărăciune în *Scrisori despre Rusia* imaginea umilinței, a lipsei de drepturi, mizeria poporului indian, înfundat în „mlaștina înțepenirii" de către colonialiștii englezi. El cheamă pe compatrioții săi să lupte cu hotărîre împotriva asupritorilor, să evite orice compromis „cu dominația engleză blestemată".

Scrisorile despre Rusia au jucat un deosebit rol în cunoașterea reală a vieții și muncii poporului sovietic nu numai de către indieni, ci și de alte popoare din lumea întreagă.

În ultimul articol scris de Tagore, *Criza civilizației*, cu care se încheie culegerea de față, găsim pe lîngă unele considerații autobiografice și social-politice, o condamnare a forțelor agresive care au dezlănțuit cel de-al doilea război mondial și, în același timp, exprimarea încrederii în posibilitatea și forțele omului, în ideea înnobilării lui continue, a perfecționării lui prin educație și știință. „A pierde credința în om este un păcat imens și eu nu-l voi săvîrși ! Cred că după cataclism (e vorba de cel de-al doilea război mondial, n.n.), cînd atmosfera se va purifica, va începe o nouă pagină de istorie străveche și poate răsăritul va începe din Răsărit, acolo unde se înalță soarele. Va veni o zi cînd omul neînfrînt va păși pe calea victoriei, măturînd toate piedicile pentru a-și recăpăta moștenirea omenească pierdută".

Pentru o asemenea lume a înțelegerii între popoare, a colaborării s-a dăruit Tagore de-a lungul întregii sale vieți. Iubindu-și poporul, Tagore a militat în același timp pentru înțelegerea între oameni „pace, fericire și unitate".

Concepția filozofică panteistă și rolul hotărîtor acordat ideilor în transformarea societății constituie limite ale gîndirii lui R. Tagore, limite care se reflectă și în teoria sa pedagogică.

Dincolo de limitele și utopismul concepției sale, omenirea progresistă duce cu ea, spre viitor, tot ceea ce e nobil și măreț din opera de educator a lui Tagore, mare fiu al poporului indian și frate devotat al omului angajat pe calea nemărginită a progresului.

CE ÎMPIEDICĂ ÎNVĂŢĂMÎNTUL

Fără îndoială că în literatura noastră bengaleză există diferite lipsuri. Pînă acum, în limba bengală s-au publicat numai foarte puţine materiale didactice şi lucrări ştiinţifice în legătură cu problemele de filozofie. De aceea, pentru dobîndirea de cunoştinţe trebuie de obicei să recurgem la ajutorul unei limbi străine. Eu consider că, dacă şi de aici încolo vom abuza de literatura străină şi nu vom edita în cel mai scurt timp cel puţin cîteva manuale pentru copii, atunci stagnarea în învăţămînt va dăinui.

Nu ducem lipsă de asemenea cărţi ca *Bgrngbodh, Sişuşikha, Nitipustok* [1], dar ele nu se pot numi manuale pentru copii.

De obicei, toate cărţile se împart în două grupe : manuale şi beletristică. Ar fi nedrept să considerăm că fac parte din prima grupă cărţile pe care le alege „Text Book Committee“ [2] spre editare.

Dar să nu fiu înţeles greşit. Comitetul poate fi de folos ţării : au apărut deja maşini de făcut unt, maşini pentru fasonarea cărămizilor ; comitetul a făcut multe în domeniul politicii şi al organizării sărbătorii Baroiari [3], dar pînă acum în ţara noastră nu se face cu adevărat nici un fel de muncă în domeniul instrucţiunii. Cine va fi vinovat de apariţia unor opere lipsite de orice artă şi conţinut, pe care le recomandă

[1] *Bgrngbodh, Sişuşikha, Nitipustok* — manuale pentru clasele elementare.

[2] *Text Book Committee* face parte din comitetul creat de guvern, ce se ocupă de problemele instrucţiei şi alege manuale pentru şcolile elementare.

[3] *Baroiari* — sărbătoare religioasă.

pentru editare comitetul ? Toţi copiii, chiar şi cei naivi şi simpli, ştiu că nu există nici un fel de suc dulce în trestia-de-zahăr după ce ea a trecut prin maşina care extrage zahărul.

Şi cu toate că nu mă refer la problema necesităţii existenţei comitetului, eu nu-l prezint ca pe o ironie a soartei, dar vreau să spun că asemenea cărţi folosite în şcoli pot fi eliminate din grupa manualelor. Gramatica, dicţionarul, geografia, culegerea de reguli de conduită nu se pot considera manuale în sensul deplin al acestui cuvînt. Acestea sînt pur şi simplu ediţii de popularizare.

Nu ar fi just să limităm viaţa omului numai la necesităţi. Într-o oarecare măsură, noi sîntem liberi şi într-o altă măsură depindem de un anumit sistem de ordine. Statura omenească se măsoară la 3,5 coţi [1], însă nu se poate construi o casă de locuit exact de aceeaşi dimensiune. Pentru ca să te mişti liber e nevoie de mult loc, altfel va fi rău pentru sănătatea şi bunăstarea noastră. Acelaşi lucru se poate spune şi despre învăţămînt. Dacă vom învăţa pe copii numai ceea ce se cere de la ei, atunci niciodată capacităţile lor intelectuale nu vor căpăta o dezvoltare deplină. Copilul poate deveni un om adevărat atunci cînd priveşte citirea *operelor beletristice* din punctul de vedere al necesităţii de a căpăta cunoştinţe ; în caz contrar, chiar cînd a ajuns la o vîrstă matură, el va rămîne în multe privinţe, după nivelul dezvoltării sale intelectuale, tot acelaşi copil care a fost.

Spre regretul nostru, în copilărie nu ne ajunge timpul pentru un învăţămînt în adevăratul înţeles al cuvîntului. Trebuie să-ţi însuşeşti cît se poate de repede limba străină, să promovezi examenele şi să te apuci de lucru. De aceea, din vîrstă fragedă copiii sînt nevoiţi să-şi consacre toată perseverenţa şi sîrguinţa citirii mecanice, cursive sau învăţării pe de rost. Iar îndată ce în mîinile lor cade vreo operă beletristică, aceasta li se şi ia imediat îndărăt.

Dar de unde să ia copilul o operă beletristică ? În limba bengaleză nu există. Sînt, ce e drept, *Ramaiana* şi *Mahabharata*, însă copiii nu posedă atît de bine limba maternă ca să poată simţi singuri, fără ajutor străin, adevăratul gust al poeziei bengaleze. Sărmanii ! Ei nu pot cunoaşte nici literatura engleză pentru copii, deoarece nu cunosc limba engleză. În manualele pentru copii se povesteşte despre traiul englezilor, despre limba lor. Nici bengalezilor maturi care au promovat examenele de bacalaureat şi de magistru în arte aceste cărţi nu le sînt întotdeauna accesibile.

[1] *cot* — măsură de lungime egală cu 0,50 m.

Prin urmare, în afară de gramatică, dicţionar şi geografie nu mai rămîne nimic în destinul apăsător al copilului bengalez. Nu există pe lume nimeni mai nefericit decît el. La vîrsta la care copiii altor ţări strîng cu primii lor dinţi rămurelele de trestie-de-zahăr, copilul bengalez şade în banca de şcoală, legănîndu-şi picioruşele mici şi slabe şi se alege numai cu loviturile şi cu ocara învăţătorului.

Din cauza acestui fapt, capacitatea de însuşire a cunoştinţelor se reduce mult. Fiind lipsit de jocuri, de mişcare şi de alimentaţia necesară, copilul bengalez devine atît de plăpînd, încît percepţia lui slăbeşte total. Noi promovăm examene de bacalaureat şi de magistru în arte, înghiţim o mulţime de cărţi, dar prin aceasta intelectul nostru nu devine mai desăvîrşit. Noi nu ne putem alege cu nimic concret, nu putem duce nici un lucru pînă la capăt, nu putem obţine nimic cu forţele noastre proprii. Raţionamentele noastre, limba, purtarea nu sînt pe deplin mature. De aceea, goliciunea noastră spirituală adesea încercăm s-o acoperim cu exagerări dincolo de orice măsură, cu îngîmfarea şi cu lăudăroşenia.

Cauza principală a acestui fapt constă în aceea că din copilărie noi nu aflăm nici o bucurie în învăţămînt. Învăţăm numai ceea ce se cere de la noi. De aici ne şi deprindem a munci de mîntuială. Numai cu aerul nu poţi fi sătul ; poţi să te saturi cu hrană, dar pentru mistuirea ei trebuie aer. La fel, pentru însuşirea literaturii ştiinţifice este necesar ajutorul multor manuale. Dar lecturile de plăcere dezvoltă treptat dragostea de cărţi. Uşor şi normal se formează în acest caz concepţia asupra vieţii, se conturează anumite noţiuni, se perfecţionează gîndirea.

Dar în ce mod poate copilul bengalez să evite învăţămîntul lipsit de bucurie, care îi mutilează dezvoltarea intelectuală ? Este greu de răspuns dintr-odată la această întrebare.

În primul rînd, limba engleză este o limbă străină. În comparaţie cu limba noastră, ea are o cu totul altă ordine a cuvintelor în propoziţie. În afară de aceasta, nouă ne sînt străine atît concepţia de viaţă a englezilor, cît şi caracterul unor fenomene fireşti pentru ei. De aceea, înainte de a în-

ţelege, eşti nevoit să înveţi pe de rost. În consecinţă, noi sîntem constrînşi să înghiţim fără a mesteca. Astfel, într-un manual este o povestire despre cositul fînului. Copiii englezi o înţeleg şi de aceea povestirea aceasta le face mare plăcere. Pentru un copil englez este foarte interesantă istoria certei dintre Charlie şi Caterina, iscată în timp ce ei se jucau cu bulgări de zăpadă. Dar cînd copiii noştri citesc într-o limbă străină despre aceasta, ei nu reţin nimic, imaginaţia lor nu capătă o înţelegere vie a acestor tablouri şi mintea unui copil nu face decît să se obosească în căutări zadarnice.

În al doilea rînd, nu toţi profesorii din clasele elementare au absolvit cel puţin zece clase. De aceea, ei nu pot da cunoştinţe bune de limbă engleză, nu pot da cunoştinţe adevărate de filozofie, literatură şi etică. Dar tocmai ei sînt aceia care pun bazele cunoştinţelor noastre în domeniul limbii ! Învăţătorii nu cunosc nici ei bine nici limba bengaleză, nici limba engleză. Pentru ei e chiar comod faptul că instruirea copiilor este o muncă uşoară şi încurcată, iar în această privinţă ei fac progrese

Dar nu putem învinui bieţii învăţători ! Dacă la o traducere din limba engleză în limba bengaleză nu s-a găsit cuvîntul necesar, atunci denaturarea sensului este inevitabilă. De exemplu, „horse is a noble animal“ [1]. În ce mod se poate explica această definiţie ? Calul este un animal util, calul este un animal de preţ, calul este un animal nobil, iar cel mai simplu este de a se da o traducere necorectă, fără a pătrunde sensul cuvîntului. Şi cîte denaturări de acest fel se fac la învăţarea noţiunilor de limbă engleză ! Sînt nenumărate. În consecinţă, limba engleză pe care o studiem în copilărie este într-atît de denaturată, încît nu poate stîrni nici un interes la copii. De la o asemenea studiere nu trebuie să ne aşteptăm la vreun folos. Şi învăţătorul şi elevul spun : „Nu ne interesează sensul ; dacă înţelegem într-un fel oarecare, e bine şi aşa. Astfel dăm examenele şi găsim un serviciu“. Un asemenea raţionament asupra sensului ne obligă să ne aducem aminte de maxima despre bani a lui Sankaracharya [2] : „Banii sînt un rău, în ei nu se cuprinde nici fericire şi nici adevăr“.

[1] Calul este un animal nobil.

[2] *Sankaracharya* — vestit filozof şi reformator indian (sec VIII—IX).

Dar ce le mai rămîne copiilor noştri ? Dacă ei ar învăţa numai limba bengală, atunci ar putea citi *Ramayana* şi *Mahabharata,* iar dacă ei n-ar învăţa de loc, atunci ar găsi timp pentru jocuri, s-ar putea mulţumi cu distracţiile copilăreşti, nepăsătoare, şi-ar dezvolta corpul, urcîndu-se prin copaci, aruncîndu-se în apă de pe un ţărm înalt şi ar rupe flori, violentînd natura mamă. Noi am învăţat limba engleză, dar nu am căpătat nici cunoştinţe şi nici de jucat nu ne-am jucat. Noi nu am avut nici răgaz să pătrundem în tainele naturii, nici să deschidem uşa cunoaşterii literaturii. Vastă şi darnică este lumea interioară şi exterioară, de unde omenirea îşi trage forţele sale vitale şi în care sînt atît de variate culoarea, forma, mirosul, mişcarea, cîntecele şi dragostea. Şi nefericiţii copii, alungaţi din aceste două lumi minunate, sînt nevoiţi să se chinuiască în închisoarea limbii străine. Însă unde au trebuit să-şi petreacă copilăria cei pentru care dumnezeu a acumulat dragoste în inimile părinţilor, cei pentru care a creat genunchii drăgăstoşi ai mamelor, cei care, chiar acasă, după ce au căpătat mici favoruri, n-au găsit destul loc pentru jocurile lor ? Ei sînt nevoiţi să-şi petreacă copilăria în atmosfera aridă şi îngustă a gramaticilor şi dicţionarelor, unde nu-i viaţă, bucurie, odihnă, tinereţe, mişcare. Oare prin aceasta poţi să-ţi lărgeşti orizontul intelectual, să-ţi educi conştiinţa şi tăria de caracter ? Oare nu vei deveni din această cauză palid, anemic şi plăpînd ? Oare, devenit matur, vei putea descoperi ceva cu mintea ta, vei putea învinge cu forţele tale proprii piedicile, vei putea menţine dezvoltarea intelectuală în sensul ei normal ? Oare toate acestea nu duc la toceală, imitare oarbă şi la slugărnicie ?

O vîrstă trece în alta în mod lin şi neîntrerupt. Şi nu merită să vorbim despre faptul că copilăria devine treptat adolescenţă. Aceasta se înţelege de la sine. Dar de îndată ce tinerimea noastră face primii paşi în muncă, se observă lipsa deprinderilor necesare muncii, deprinderi care sînt un sprijin real în viaţa noastră şi care se dezvoltă o dată cu ea, la fel ca şi mîinile şi picioarele. Lucrurile acestea nu sînt fabricate pe care le poţi cumpăra la piaţă pe măsura trebuinţei.

Fără îndoială că, pentru a avea mijloace de existenţă, trebuie să ai două calităţi : gîndirea şi imaginaţia. Omul poate deveni om numai dacă nu rupe de realitate aceste două calităţi. De aceea este necesar să dezvoltăm din vîrstă fragedă

la copii gîndirea şi imaginaţia, deoarece ulterior ele nu vor apare singure. Despre acest lucru vorbeau şi strămoşii.

Dar şi în zilele noastre calea spre un asemenea învăţămînt este închisă. Vreme îndelungată trebuie să ne ocupăm numai cu studiul limbii. Am spus mai sus că limba engleză este o limbă străină şi profesorii noştri sînt atît de puţin pregătiţi, încît nu ne pot inspira simţul limbii. De aceea sîntem nevoiţi să pierdem ani de zile pentru a forma în noi, fie şi într-o mică măsură, acest simţ, iar gîndirea noastră rămîne inertă atîta timp cît nu capătă o muncă utilă.

Pînă la terminarea învăţămîntului mediu mai e posibil să studiezi limba engleză, dar apoi, pentru obţinerea titlului de bacalaureat în arte, trebuie să ai de-a face cu cărţi atît de serioase şi să urmezi obiecte atît de grele, care reclamă o gîndire foarte dezvoltată, încît nu ai nici forţă, nici timp pentru a te descurca bine în ele : toate se amestecă, formînd o mare harababură în cap şi se înghit reciproc într-o clipită.

Citim şi doar atît ; nu pătrundem însă sensul. În consecinţă, nu creăm, ci aruncăm toate la grămadă. S-a format un munte înalt de cărămizi, ciment, grinzi de fier, nisip şi var. În acest timp, de la Universitate vine ordinul : să se pregătească înălţarea acoperişului. Aflîndu-ne în decurs de doi ani în vîrful tuturor materialelor de construcţie, netezim oarecum partea lor superioară, străduindu-ne să-i dăm forma unui acoperiş. Dar oare aceasta e o clădire ? Oare poate pătrunde acolo aerul şi lumina ? Oare va deveni ea o locuinţă trainică pentru om ? Ne va apăra ea de razele fierbinţi ale soarelui şi de vremea rea ? Poţi vedea în această clădire vreo frumuseţe cu adevărat, vreo armonie ?

Fără îndoială că a strînge materialul este lucru mare. Înainte vreme, la noi nu erau nici sfărîmături de cărămidă pentru construirea unei clădiri spirituale. Dar după ce am învăţat să adunăm, a crede că am învăţat să şi construim e o mare greşeală. O lucrare matură se numeşte aceea care îmbină continuu munca de adunare cu munca de construire.

După ce materialul s-a adunat, trebuie să aflăm la ce este bun, să-i studiem proprietăţile naturale, să înţelegem în ce mod se poate construi o casă bună pentru locuit. În acestea constă învăţarea. Dar şi în ţara noastră se înfăptuiesc lucruri uimitoare : omul se dezvoltă fizic de la sine şi cunoştinţele lui cresc de la sine, însă în timp ce în depozite se acumulează o

mare cantitate de produse, stomacul n o s t r u se strînge din cauza lipsei de hrană.

De aceea, pentru ca un copil să devină om, trebuie ca din copilărie să educi în el omul, altfel va rămîne copil toată viaţa. Din primii ani, copilul trebuie să se sprijine nu numai pe memorie, dar să-şi dezvolte totodată gîndirea şi imaginaţia. Pentru a hrăni omenirea, pentru a obţine roade de aur pe cîmpiile noastre care se lucrează greu, nu este de ajuns ca de dimineaţă pînă seara să ari, să boronezi, să afînezi, să tocești şi să treci examenele. Pentru un pămînt uscat care se ară necontenit este nevoie de umezeală, deoarece cu cît e mai umed pămîntul, cu atît e mai bun orezul. În afară de aceasta există o anumită vreme cînd pentru cîmpul de orez este extrem de necesară ploaia, iar dacă se pierde această vreme, atunci nici mii de ploi nu vor mai aduce o recoltă bună. În tinereţe este de asemenea o anumită perioadă cînd, pentru schimbarea vieţii şi crearea unui lucru nou, e necesară o minte vioaie şi o imaginaţie înflăcărată. Şi dacă tocmai atunci din cerul literaturii se va revărsa o ploaie înbelşugată, atunci „laudă rajahului şi bine poporului". Cînd primii lăstari ai inimii deşteptate îşi înalţă capul din beznă spre lumea imensă şi infinită a universului, cînd în pragul învăţămîntului, care apare ca o a doua naştere a copiilor, se petrece o nouă cunoaştere a lumii exterioare, atunci totul stîrneşte la copii sentimentul de admiraţie, de uimire, de curiozitate. Cînd din elanul sentimentelor şi al bucuriei veşnice vor coborî lumina şi binecuvîntarea, atunci viaţa copiilor va deveni bogată, utilă şi plină de avînt spre progres. Iar dacă praful uscat şi nisipul fierbinte vor acoperi tinerele mlădiţe, dacă gramatica aridă şi dicţionarul vor strivi aceste mlădiţe, atunci, chiar şi în cazul ploii abundente, chiar şi în cazul răspîndirii adevărului vieţii din literatura europeană, chiar şi în cazul fanteziei bogate şi al ideilor progresiste, tot nu vor putea fi dobîndite succese mari, iar adevărata realitate ascunsă în literatură nu se va putea manifesta atît de uşor în viaţa copiilor.

În învăţămîntul nostru, acest moment favorabil a trecut de mult. Trecînd de la copilărie la adolescenţă şi de la adolescenţă la tinereţe, noi nu ne dăm seama de ceea ce învăţăm. În ţara Sarasvati [1], noi muncim numai, ne încovoiem spatele, dar nu căpătăm o dezvoltare multilaterală. Iar cînd pătrundem

[1] *Sarasvati* — zeiţă indiană, ocrotitoarea învăţămîntului.

în lumea ideilor engleze, nu ne putem familiariza cu ele cum ne-am familiariza cu niște prieteni adevărați. Noi înțelegem aceste idei numai într-o anumită măsură, dar nu le cunoaștem pînă la capăt ; le întrebuințăm în grai și scris, dar nu le putem aplica în viață.

Cunoștințele pe care le căpătăm în decurs de 20—22 de ani nu sînt legate de viață și aceasta imprimă o amprentă destul de bizară conduitei noastre. Unele din ideile pe care ni le însușim se păstrează, dar altele dispar treptat. Și așa cum oamenii ignoranți, după ce și-au făcut un tatuaj pe corp, au un sentiment de mare mîndrie rezultat din conștiința faptului că și-au acoperit cu un desen curățenia și albeața pielii lor naturale, la fel și noi, după ce ne-am îndopat cu cunoștințe englezești, ne luăm o înfățișare arogantă, deși nu există nimic comun între aceste cunoștințe și adevărata noastră lume interioară. Așa cum căpeteniile popoarelor necivilizate, după ce și-au agățat mărgele europene ieftine de sticlă sau alte podoabe, nu pot înțelege că acest lucru este straniu și ridicol, la fel și noi, după ce ne-am însușit cîteva simple expresii englezești curente și după ce ne-am pătruns de cîteva idei engleze, umblăm strălucind de fericire și le întrebuințăm fără nici un motiv în împrejurări cu totul nepotrivite, fără a ne da seama ce rol ridicol jucăm, iar dacă observăm că cineva rîde, aducem de îndată exemple din istoria europeană.

Dacă o dată cu studiul limbii ne însușim din copilărie ideile și, prin ele determinăm toată calea vieții noastre, atunci se poate stabili o conformitate reală în toată viața noastră. În acest caz, am putea educa mai repede în noi omul și ne-am putea descurca mai ușor în multe probleme ale vieții.

Învățămîntul nostru nu corespunde nivelului vieții pe care o trăim ; în manualele noastre nu sînt planuri de case în care noi ne vom petrece ultimile zile ; în literatura noastră progresistă contemporană nu găsim idealurile înalte ale unei societăți în care noi va trebui să ne petrecem toată viața ; în această literatură noi nu vedem clar tații, mamele, prietenii, prietenele, frații și surorile. În această literatură nu este oglindită preocuparea muncii noastre de toate zilele ; aici nu răsună cîntecele cerului și pămîntului nostru, cîntecele unei dimineți senine și ale unei seri splendide, cîntecele bogatelor noastre cîmpuri cu cereale și ale rîurilor ce aduc poporului bogății. Și cînd vom vedea toate acestea, atunci vom înțelege că nu există nici o posibilitate reală de a uni strîns viața

noastră cu învățămîntul. Între ele există și va exista o ruptură și noi nu vom putea înlătura prin cunoștințele noastre principalele neajunsuri ale vieții noastre.

Învățămîntul, pentru obținerea căruia noi ne consacrăm toată viața ne este necesar numai pentru a deveni funcționari sau comercianți, deoarece toate cunoștințele noastre le păstrăm în aceleași lăzi în care ne strîngem hainele de serviciu și aceste cunoștințe nu au nici un fel de întrebuințare în viața noastră de toate zilele. Acest lucru a devenit inevitabil în sistemul învățămîntului nostru. De aceea nu este just să ne învinuim elevii, în mintea cărora stă, pe de o parte, știința, iar, pe de alta, familia. Veriga de legătură dintre ele e gramatica și dicționarul. De aceea nu este de mirare să vedem cum un savant oarecare, mare cunoscător al logicii și filozofiei europene, respectă cu fermitate regulile de castă și prejudecățile seculare. Pe de o parte, el propovăduiește deschis idealurile luminoase ale libertății, dar, pe de altă parte, sădește în noi și în alții neîncrederea și ne încurcă într-o clipită cu sutele de mii de fire ale libertății ; pe de o parte, folosește liber cele mai bune idei, iar pe de alta nu se ridică în acțiunile sale practice pe culmea acestor idei și se ocupă doar cu acumularea bogățiilor, pentru buna lui stare materială. Aceasta se datorează faptului că între cunoștințe și aplicarea cunoștințelor există o barieră de netrecut, barieră care împiedică unirea lor.

În consecință, se mărește din ce în ce mai mult ruptura dintre ele. În sufletul nostru se naște o neîncredere totală față de cunoștințele noastre, care vin treptat în contradicție cu viața. Fiecare lucru ni se pare înșelător, iar toată cultura europeană apare ca fiind construită în gol. Ceea ce este în noi e real, iar acolo unde ne îndrumă calea învățămîntului nostru se găsește imperiul iluziilor și al înșelăciunii, imperiul numit civilizație. Ne-am hotărît să nu ne gîndim datorită căror cauze deosebite, invizibile pentru noi, acest învățămînt al nostru ar fi devenit inutil. Firește că rădăcina acestei inutilități extreme rezidă chiar în sistemul de învățămînt. În măsura în care nu credem în învățămîntul nostru, în aceeași măsură el devine străin de viața noastră, nu poate cuprinde în întregime sufletele noastre și se îndepărtează din ce în ce mai mult de realitatea noastră. Viața reală și învățămîntul se iau, în permanență, peste picior și toată existența vieții bengaleze, care e formată dintr-o viață deformată și un învă-

ţământ deformat, s-a transformat în bătaia de joc a doi măscărici.

Dar în ce mod vom putea cunoaşte realitatea, dacă în decursul unui timp îndelungat învăţământul nostru, pentru obţinerea căruia am consumat trei sferturi din viaţă, rămîne rupt de ea şi noi am pierdut orice speranţă de a avea un alt învăţământ.

În prezent, atenţia principală trebuie acordată stabilirii unei concordanţe între învăţământul nostru şi viaţă.

Dar cine va îndeplini această sarcină ? Limba bengală şi literatura bengală ? Cînd pentru prima oară „Banga Darsan“ [1] a lui Bankimbabu, asemenea zorilor dimineţii, s-a născut în Bengalia, atunci toată lumea cultă a ţării s-a pomenit cuprinsă de o bucurie fără seamăn. Dar oare această revistă a dat atunci lumii teorii noi, noi descoperiri, care nu erau în ştiinţa, istoria şi filozofia europeană ? Nu. Puternicul geniu, sprijinindu-se pe „Banga Darsan“, a rupt bariera dintre învăţământul englez, care se face în India, şi inima noastră, iar apoi, după trecerea unui timp îndelungat, a unificat bucuros ideile cu viaţa şi, aducînd proscrisul la noi, a umplut case cu focuri vii de sărbătoare. În acele zile, cînd în Mathura conducea Krişna, ani îndelungaţi oamenii l-au rugat pe portar să-i lase la dînsul, iar „Banga Darsan“ l-a obligat pe Krişna să vină el însuşi la noi în Brindabon. Aureola strălucirii noastre ne-a înconjurat casa, societatea noastră, sufletul s-a luminat cu strălucirea unei lumini orbitoare, în fiecare femeie noi am văzut pe Surjomuki şi Kamalamani. Chandraşekkar şi Protop [2] au ridicat pe bărbaţii bengalezi pînă la nivelul înalt al oamenilor care gîndesc. Asupra micii noastre vieţi de toate zilele au căzut razele măreţiei.

În urma faptului că „Banga Darsan“ a fost un nou stimulent incomparabil, oamenii moderni culţi au început să-şi exprime cu mai mult curaj gîndurile lor în limba bengală. Ei au înţeles că limba engleză pentru noi este o limbă a faptelor, şi nu a simţurilor. Din copilărie studiem cu multă sîrguinţă literatura, dar prea puţin din literatura noastră naţională modernă în limba bengaleză. De acest lucru oamenii s-au convins cu ochii lor proprii. Cauza principală a acestui fapt

[1] Revistă editată de scriitorul bengal Bonkim Chandra Chattapadhaya.

[2] Chandraşekkar şi Protop — personaje din romanul lui Bankim Chandra Chattapadhaia : *Chandraşekkar.*

constă în aceea că bengalezii niciodată nu vor putea să simtă limba engleză cum simt propria lor limbă pentru a-şi exprima liber în ea cele mai bune idei ale lor. Dar, chiar dacă aceasta ar fi posibil, sentimentele lor nu ar putea fi totuşi exprimate destul de viu într-o limbă străină. Şi niciodată stilul deosebit al frazei poetice, diferitele amintiri care ne emoţionează, intuiţia care dă minţii noastre treptat forme mature nu pot cuceri libertatea adevărată în cadrul unei limbi străine.

De aceea intelectualitatea noastră regretă mai mult decît orice faptul că nu poate vorbi despre sentimentele sale în limba bengaleză. Ah, dar unde-i mîndra noastră limbă ? Oare frumuseţea şi măreţia limbii bengaleze vor ceda atît de uşor în faţa unui om arogant care se laudă cu studiile sale ? O, stimabile domn care ai cultură înaltă, poţi oare d-ta aprecia aşa cum trebuie limba noastră tînără, pură şi fină ? Oare ai înţeles cîndva, cu inima, sensul adînc al privirii ei pătrunzătoare, al umorului ei fin, al compătimirii ei triste, al scînteierii strălucitoare a luminii ei, al dragostei ei delicate şi al devotamentului ? D-ta crezi că, după ce ai citit operele lui Mill şi Spencer şi după ce ai dat examenele pentru un titlu ştiinţific, ai devenit liber cugetător şi înţelept şi că acum un tată nefericit poate veni cu rugăminte la uşa d-tale pentru a-şi da fata după d-ta ? Şi după toate acestea ai nevoie de această limbă neînsemnată a unor oameni de la ţară, a unor ignoranţi ! Numai pentru aceasta, — limba trebuie să ţi se supună la cel mai mic semn. „Eu am făcut studiile în limba engleză, — gîndeşti d-ta, — dar scriu în bengaleză. E o mare cinste pentru această limbă a noastră. Cînd eu, aruncînd gloria uşor cucerită în limba engleză, împart cu dărnicie acestei biete ţări cele mai bune idei ale mele, limba bengaleză trebuie să cadă la picioarele mele cu aceeaşi expresie de respect cu care cerşetorii în zdrenţe lasă drum liber la vederea rajahului. Gîndiţi-vă numai cît bine vă voi face eu ! Eu voi putea povesti ceva despre economia politică, în ce mod acţionează legile evoluţiei, începînd de la starea ei de germene şi pînă la apariţia societăţii şi vieţii spirituale. Tot ceea ce m-au învăţat pe mine eu nu vă voi tăinui. În articolele mele istorice şi filozofice voi putea aduce citate variate şi exemple din operele cele mai grele scrise în diferite limbi şi, astfel, bengalezii nu vor fi cu desăvîrşire ignoranţi în cele ce le-a spus cutare critic despre unele cărţi din literatura europeană. Dar dacă

limba voastră săracă şi bătrînă nu mi se va supune şi nu mă va respecta, atunci eu nu voi mai scrie în ea, mă voi face avocat, ori judecător şi voi redacta articole pentru ziarele englezeşti. Atunci pierderile ce vă aşteaptă nu vor avea limită".

Din nenorocire pentru Bengalia noastră, tînără limba bengaleză, timidă, limbă care-şi tăinuieşte încă energia, dar care progresează, nu-i respectă pe asemenea „dragi copii", iar „copiii dragi", supărîndu-se şi ei, nu o recunosc şi nu mai scriu nici măcar scrisori în bengală, iar la întîlnirea cu prietenii evită s-o întrebuinţeze pe cît e posibil. Ei au alungat cu dispreţ în antahpur [1] operele bengaleze. Pentru acest păcat de neiertat va urma mai tîrziu o pedeapsă grea.

Am spus că simţul limbii ne este insuflat prin intermediul învăţămîntului de la o vîrstă fragedă, iar cînd devenim maturi, atunci, dimpotrivă, începem să ne însuşim ideile, dar nu ne mai ajung cunoştinţele de limbă. Din cauza lipsei unui proces neîntrerupt de cunoaştere a ideilor şi a studierii limbii, noi nu înţelegem în mod real şi coerent ideile europene.

De aceea, mulţi oameni culţi moderni încep să nutrească în genere dezgust faţă de orice idee. În afară de aceasta, deoarece în studiul ideilor nu a fost o legătură strînsă a limbii materne cu ele, oamenii manifestă un dispreţ faţă de limba bengaleză. Fără a recunoaşte deschis că nu cunosc limba, aceşti oameni spun : „Dar ce gînduri se pot exprima în bengală ? Această limbă nu se potriveşte cu nişte limbi savante ca ale noastre". În realitate însă, nefiind în stare să culegem strugurii, noi îi dispreţuim, spunînd că sînt acri.

Aşadar s-a distrus orice legătură trainică între limbă, ideile şi viaţa noastră. Omul rupt de societate devine nefolositor. El nu are puterea să se unească şi să capete la timp cele necesare. Există o parabolă despre un om sărac care, cerşind, îşi cumpăra în fiecare iarnă îmbrăcăminte călduroasă din banii adunaţi. Dar îndată ce venea vara, sărmanul, cerşind din nou, îşi făcea rost de îmbrăcăminte de vară abia pe la mijlocul lunii agrahaion [2]. Şi cînd dumnezeu, văzînd sărăcia lui şi milostivindu-se de el, a vrut să-i arate mila, sărmanul a spus : „Nu vreau nimic, numai scuteşte-mă, doamne, de greutăţi.

[1] *antahpur* — încăperile destinate femeii.
[2] *agrahaion* — luna a noua a calendarului indian corespunde cu noiembrie-decembrie.

Voi fi fericit dacă tu vei face schimbări în viaţa mea, în cursul căreia vara am îmbrăcăminte de iarnă, iar iarna îmbrăcăminte de vară".

Noi avem aceeaşi rugăminte. Noi vom fi satisfăcuţi îndată ce vor dispare greutăţile noastre. Slăbiciunea noastră constă în aceea că nu putem îmbina iarna cu îmbrăcămintea călduroasă, iar vara cu îmbrăcămintea de vară, altfel avem de toate. Şi noi îl rugăm pe dumnezeu : uneşte pîinea cu foamea, îmbrăcămintea cu frigul, limba cu gîndirea, viaţa cu învăţămîntul.

Cînd în apă un peşte
De sete se chinuieşte,
Privindu-l, oricine zîmbeşte.

Noi avem apă, dar ne e sete şi aceasta provoacă rîsul oamenilor. Iar noi plîngem pentru că nu ştim să bem.

1892.

REFORMA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

Oamenii care citesc ziarele știu bine că în Anglia și în Franța se vorbește astăzi foarte mult despre învățămînt. Tot astfel, fiecare știe că în țara noastră se acordă o mare atenție, de la oarecare timp încoace, problemelor învățămîntului.

Revista irlandeză „Speaker", care apare în limba engleză, a publicat un articol consacrat problemelor învățămîntului. Acest articol ne îndeamnă să cugetăm la multe probleme.

În acea perioadă grea a istoriei Europei, cînd năvălirile barbarilor au atins lumina care venea de la Roma, numai în Irlanda continua să ardă făclia științei. Atunci, studenții din diferite țări plecau să învețe în Irlanda. În secolul al VII-lea al erei noastre, cînd în Irlanda se găseau mulți studenți străini, li s-a asigurat în mod gratuit locuința, hrana și învățămîntul. S-a creat ceva în felul unui sistem de pension.

În majoritatea țărilor Europei, tocmai preoții irlandezi au aprins din nou focul științei — care se stinsese — și al religiei creștine. În secolul al VIII-lea al erei noastre, regele Franței l-a însărcinat pe învățatul irlandez Clemence cu înființarea Universității din Paris. Se mai cunosc și alte fapte de același fel grăitoare pentru rolul pe care l-au jucat irlandezii în dezvoltarea culturii europene.

Deși în Irlanda veche în instituțiile școlare se învăța latina, greaca și limba ebraică veche, predarea tuturor celorlalte obiecte se făcea în limba irlandeză. Matematica, astronomia și celelalte științe, care erau răspîndite atunci, se predau în limba irlandeză. Să fim convinși că aceasta era o limbă destul de bogată și maleabilă pentru ca să redea pe deplin toate cunoștințele de atunci.

Cînd au năvălit în Irlanda englezii și normanzii, ei au ars toate aceste instituții școlare, au distrus cărțile care erau adunate acolo, au alungat pe profesori și pe studenți. Totuși, în locurile care nu au fost atinse de aceste invazii și s-au aflat pînă în secolul al XVI-lea în puterea regilor locali, s-a continuat învățămîntul în limba irlandeză și s-au păstrat tradițiile irlandeze. În cele din urmă, în perioada domniei reginei Elisabeta, cînd a început războiul dintre Anglia și Irlanda, toate bogățiile culturale ale țării au fost jefuite și de atunci instituțiile de învățămînt superior și întreaga operă a învățămîntului au decăzut.

Așa a rămas Irlanda fără învățămînt științific. Limba irlandeză a început să fie neglijată, considerîndu-se că este o limbă care nu merită să fie folosită în societate. Totuși, la finele secolului al XIX-lea a fost creată în Irlanda așa-numita „școală națională". Tinerii care erau însetați de cunoștințe, fără a acorda atenție lipsurilor sistemului de învățămînt, au început să se adape cu entuziasm la izvoarele științei.

Numai un singur om — arhiepiscopul de Tuam, John Mackhell — obiecta pe atunci împotriva metodei de învățămînt în vigoare și explica la ce rezultate dăunătoare trebuie să ducă în viitor aplicarea ei.

Scopul sistemului de învățămînt, care e cunoscut sub denumirea de „școală națională", se reducea la aceea ca să toarne sufletele irlandezilor în forme saxone și să matrițeze din ei englezi, adică să efectueze o operație aidoma cu aceea care se face în secțiile unei uzine. Totuși, nu în zadar a creat natura condiții diferite pentru fiecare națiune. De aceea, dacă punem o națiune în locul altei națiuni, aceasta nu va mai semăna nici cu națiunea înlocuită, nici cu ea însăși.

Cînd metoda de învățămînt despre care vorbim a început să se traducă în viață, optzeci de procente din locuitorii Irlandei vorbeau în limba irlandeză. Dacă unicul scop al acestei metode ar fi fost tendința de a instrui poporul, atunci mai întîi de toate s-ar fi cuvenit să-i învețe pe copii limba lor maternă și abia după aceea să-i învețe o limbă străină prin intermediul limbii materne. Totuși, limba irlandeză natală nu numai că nu se preda, dar era interzisă. Era interzisă nu numai limba irlandeză, dar și istoria și chiar geografia Irlandei. Copiii cunoșteau bine istoria și geografia statelor străine, dar țara lor proprie ei nu o cunoșteau de loc.

Rezultatul a fost acela care era de aşteptat. Lenea intelectuală s-a răspîndit în toată ţara. Cînd copiii irlandezi veneau la şcoala elementară, ei aveau şi minte, aveau şi interese. Dar cînd o terminau, sufletele lor erau surmenate, iar faţă de cunoştinţe nutreau un profund dezgust.

Cauza acestui fapt constă în aceea că metoda de învăţămînt care se aplica în şcoli, era o metodă mecanică. Această metodă nu îngăduia să pui suflet în ceea ce faci ; ea îi obliga pe copii pur şi simplu să tocească pe de rost şi să repete ca papagalul cele tocite.

După aceasta urma învăţămîntul mediu. În decurs de douăzeci şi opt de ani în Irlanda s-a încercat să se izoleze învăţămîntul mediu, formîndu-l ca un sistem aparte. Rezultatul acestui fapt a fost regresul învăţămîntului. În colegii îi obligau să înveţe cu sîrguinţă numai ca rezultatele examenelor să fie bune. În acest scop, acolo îi obligau pe elevi să tocească pe de rost materialul necesar. Rezultatul acestei opere era că mii de elevi irlandezi îşi pierdeau sănătatea şi-şi goleau minţile. Din cauza acestei supraîncărcări, ei au început să simtă un dezgust de neînvins faţă de cunoştinţe şi nu încercau nici un pic de dragoste pentru ştiinţă. Dar cum văd irlandezii rezolvarea acestei probleme ? Ei nu vor să facă o revoluţie în acest domeniu. Ei intenţionează pur şi simplu să ia în mîinile lor cauza învăţămîntului din ţară.

Stăpînii ţării nu trebuie să-şi facă griji cu cheltuielile necesare pentru învăţămînt : suma care se prevede în buget pentru învăţămînt în Irlanda este infimă. În Anglia cheltuielile pentru învăţămînt sînt de opt ori mai mari decît cheltuielile pentru poliţie şi aparatul judecătoresc, iar în Irlanda pentru învăţămînt se cheltuiesc numai $^3/_4$ din ceea ce se cheltuieşte pentru întreţinerea poliţiei şi a aparatului judecătoresc.

Comparînd o ţară oarecare cu o altă ţară, nu se poate pune semnul egalităţii. Nu se poate afirma că India merge pe aceeaşi cale a învăţămîntului pe care, la vremea ei, a mers Irlanda. Totuşi, dacă comparăm învăţămîntul existent în Irlanda cu al nostru, vom vedea că dificultăţile lor şi ale noastre sînt asemănătoare şi se datorează aceloraşi cauze.

Sufletele noastre năzuiesc exact la fel spre cunoştinţe, iar metoda de învăţămînt care predomină la noi are la fel adeseori un caracter mecanic. Noi cunoaştem prost limba în

care trebuie să învăţăm. Noi studiem limba engleză şi aceasta e ca şi cum am sta la o uşă străină şi am bate la ea. Dar cînd uşa se deschide, se dovedeşte că noi sîntem cu totul sleiţi de puteri. Sufletele noastre se deschid la 13—14 ani. Tocmai atunci ele sînt cel mai mult dispuse să simtă gustul gîndirii şi culoarea cunoştinţelor. Dacă tocmai la această vîrstă va cădea peste sufletele noastre, care s-au deschis, o ploaie de pietre de pe paginile manualelor, se vor putea ele dezvolta şi creşte ? După un război crîncen, de aproape douăzeci de ani, cu limba engleză, învingînd în sfîrşit, noi ne-o însuşim. Totuşi, faptul că în decursul unui timp îndelungat mintea noastră s-a nutrit cu o hrană sărăcăcioasă nu poate să nu-şi pună amprenta. La ce ne putem gîndi noi în acea perioadă ? Ce gust putem să educăm în sufletul nostru ? Ce a primit imaginaţia noastră pentru a-şi putea dezvolta un principiu creator ?

Dacă noi, după ce am obţinut unele cunoştinţe, am fi putut să le aplicăm imediat în practică, atunci concepţia noastră asupra obiectului ar fi fost completă şi temeinică. Dar o limbă străină este tot atît de greu de însuşit, pe cît e de greu s-o întrebuinţezi sistematic. În acest sens este lucru puţin să ţinem minte cîte ceva, căci dacă n-am avut posibilitatea să aplicăm în fapt cunoştinţele, ele rămîn inutile. Noi tocim formule, le păstrăm în memorie şi numai după aceea aflăm ce înseamnă ele, ce se ascunde în spatele lor.

Dar dacă obţinem cunoştinţe la o vîrstă matură, aceste cunoştinţe nu-şi mai aduc roadele. Numai la o vîrstă tînără, cînd sufletul nostru primeşte hrană pe neobservate pentru el însuşi, cunoştinţele şi ideile intră în sîngele nostru. În tinereţe, cînd mintea noastră este deosebit de vioaie şi puternică, ea percepe totul foarte uşor şi profund. Dar acest timp preţios se consumă la noi prin aceea că hoinărim pe o cîmpie imensă, care se numeşte „limba engleză". Această cîmpie reprezintă un şes steril şi lipsit de apă, unde nu creşte nimic. Cine ar putea spune cîtă sănătate şi minte am irosit noi în această luptă cu limba engleză ? !

Datorită unei asemenea metode de învăţămînt mintea noastră rămîne necoaptă. Sufletul nostru nu are nici un stimulent. Oricît de amar ar fi, acest lucru trebuie totuşi să-l recunoaştem. Este drept că aceasta măreşte întrucîtva cunoştinţele noastre, dar forţele noastre creatoare se opresc la jumătate de drum. Noi sîntem lipsiţi de puterea gîndirii.

Gîndirea noastră nu depăşeşte niciodată cadrul celor însuşite în procesul de învăţămînt. Copiem, căutăm veşnic modele de imitat. Ceea ce exprimăm ca o părere a noastră proprie este sau un ecou al cunoştinţelor tocite cîndva, sau reprezintă o gungurire neputincioasă de copil. Din cauza slăbiciunii noastre sufleteşti, căutăm să păşim pe urma celui ce a mers înaintea noastră. Uneori cădem într-o altă extremitate şi, mînaţi de ignoranţa noastră, sărim peste cal. Toate acestea arată că puterea noastră de a gîndi nu este încă suficient dezvoltată. Totuşi, trebuie să recunoaştem că, deşi metoda de învăţămînt are asemenea deficienţe, noi am putut obţine multe în domeniul însuşirii cunoştinţelor. Aceasta înseamnă că poporul nostru îşi are trăsăturile sale pozitive.

Dar dacă învăţămîntul ascunde încă în sine un scop oarecum tainic şi de neînţeles, atunci acest lucru trebuie să inspire dispreţ faţă de învăţămîntul ca atare. Astfel, în urma tendinţelor de a-i transforma prin intermediul învăţămîntului pe irlandezi în englezi, învăţămîntul lor a ajuns la marginea unei distrugeri totale. Nu este greu de înţeles că, în prezent, în India cercurile conducătoare se străduiesc să submineze politiceşte învăţămîntul nostru. De aceea, ele caută din toate puterile să limiteze independenţa noastră în problema învăţămîntului. Ele se străduiesc să subordoneze învăţămîntul funcţiilor aparatului lor administrativ.

Acum copiii bengalezi vor trebui să folosească manuale scrise într-o limbă bengaleză deformată şi sărăcită, manuale care sînt scrise de vreun profesor lipsit de experienţă sau de vreo comisie a Macmelonului, tot atît de puţin experimentată. Aceste manuale sînt întocmite şi scrise astfel încît exclud orice posibilitate de tratare a problemelor în mod obiectiv sau prin discuţii.

Dar chestiunea nu constă numai în aceasta. Căutînd să pună în acţiune mecanismul unei discipline, arcul se răsuceşte într-o măsură mult mai mare decît este necesar pentru a-i obliga pe elevi să se supună. Aceasta schilodeşte complet caracterele elevilor. Englezii înşişi înţeleg foarte bine cît de important şi cît de util este pentru copii ca aceştia să se mişte mult ; dar acest lucru ei îl înţeleg numai în cazurile cînd este vorba de copiii de englezi. Dacă, fără a înăbuşi această mobilitate copilărească, ne-am mulţumi s-o reglementăm şi s-o încadrăm în formele necesare, atunci ea s-ar transforma în tărie de caracter şi vioiciune a minţii. Dar,

înăbuşirea acestei mobilităţi este un mijloc sigur de a educa nişte oameni oprimaţi şi fricoşi. Cei care într-adevăr îi înţeleg pe copii şi le doresc binele, recunosc că în această mobilitate este un principiu pozitiv ; ei nu consideră că în năzuinţa copiilor de a se mişca este ceva rău. De aceea, mulţi oameni înţelegători se raliază la părerea că elementul pozitiv din mobilitatea copiilor predomină asupra acelor incomodităţi mărunte care provin din strengăriile lor. Ştim că în Anglia copiilor li se iartă multe lucruri şi încă uşor, după părerea noastră chiar prea multe.

Unicul procedeu de a educa un om adevărat este de a-i da posibilitatea ca el singur să caute, să muncească şi să-şi asigure ceea ce este necesar. O altă formă de educaţie este de a-l deprinde pe copil să execute ordinele altuia, să se supună altuia, să asculte întotdeauna de alţii. Dar noi dorim să educăm copiii poporului nostru ca pe nişte oameni de sine stătători.

Cînd în Anglia au fost alte vremuri, englezii nu înăbuşeau năzuinţa altor popoare spre idealurile lor. Acum e altă vreme şi, în legătură cu problemele învăţămîntului, între guvern şi patrioţi se desfăşoară o luptă de neîmpăcat. Noi nu vom fi de acord niciodată ca în ţara noastră, cu ajutorul instituţiilor şcolare, să se sădească slugărnicia. Pentru noi a venit timpul cînd este absolut necesar ca să se facă totul pentru a lua cauza învăţămîntului în mîinile noastre.

Dacă s-a creat un consiliu ştiinţific cu participarea bengalezilor, aceasta încă nu înseamnă că răspunderea pentru învăţămînt este în mîinile noastre. Guvernul trebuie să dea seama înaintea poporului, iar nu înaintea noastră. Cînd continuăm să fim într-o dependenţă totală şi, în acelaşi timp, se creează un fel de aparenţă a independenţei noastre, aceasta nu face decît să ne mărească necazurile. Noi trebuie să plătim scump pentru această falsă independenţă.

Astfel, guvernul, fără nici un efort deosebit, numai cu ajutorul indienilor, creează probleme complexe pentru alţi indieni. În aceasta constă nenorocirea cea mare a Indiei. Dacă scopul nostru va fi nu obţinerea unei funcţii, ci dobîndirea unor înalte calităţi omeneşti, atunci va fi, fără îndoială, aproape ziua renaşterii spirituale depline a poporului nostru. Aflîndu-ne într-o situaţie dependentă, noi sîntem morţi în toate privinţele ; sîntem morţi cu mintea, cu caracterul. Şi vom rămîne întotdeauna aşa, dacă nu vom năzui şi nu vom

încerca să găsim o ieşire. Ieşirea constă în educarea demnităţii omeneşti din vîrsta copilăriei. Altfel murim în fiecare secundă, fără a depune nici cele mai mici eforturi pentru a ne salva. Noi nici nu ne putem gîndi cu adevărat la ceea ce putem face pentru a opri moartea spirituală.

Nimic în afara învăţămîntului adevărat din vîrsta copilăriei nu ne va salva.

În prezent, cuvîntul unui singur om din lume, al unui singur învăţător al omenirii în acest moment, răsună cu vocea celui care strigă în deşert. Mă refer la Tolstoi şi la părerile lui despre învăţămîntul rusesc. Iată ce spune el între altele : „Cred că acum este deosebit de important să ne facem munca în mod liniştit şi perseverent, nu numai fără a cere aprobarea guvernului, dar şi evitînd în mod conştient orice amestec al guvernului. Puterea guvernului rezidă în ignoranţa poporului ; guvernul ştie acest lucru şi de aceea se va opune întotdeauna unei instrucţiuni adevărate. E timpul să ne dăm seama despre aceasta. De aceea, în cea mai mare măsură nu este de dorit să dăm guvernului posibilitatea să simuleze că se ocupă de instrucţiunea poporului, în timp ce el răspîndeşte ignoranţa. El face aceasta prin intermediul a tot felul de instituţii pseudo-educative posibile, pe care le controlează prin intermediul şcolilor, al institutelor, al universităţilor, academiilor şi a tot felul de comitete şi congrese posibile. Dar binele este bine şi instrucţiunea este instrucţiune numai atunci cînd binele este un bine adevărat ; iar instrucţiunea este o instrucţiune adevărată, şi nu cînd ea se bazează pe satisfacerea cerinţelor circularelor lui Denalov sau Durnov. Şi mie îmi pare sincer rău cînd văd fapte extraordinar de preţioase, dezinteresate şi pline de spiritul autojertfirii săvîrşite în mod inutil. Este uimitor să vezi oameni atît de nobili şi deştepţi, care-şi irosesc forţele în lupta împotriva guvernului, dar care-şi desfăşoară lupta în cadrul acelor legi pe care binevoieşte să le facă chiar guvernul".

1906

INSTITUTUL NAŢIONAL

In Bengal s-a creat un Institut naţional. Trebuie oare să mai spunem cît de mare a fost necesitatea acestuia ?

Pe lume sînt foarte multe lucruri desăvîrşite din cauză că noi înşine arareori gîndim în mod consecvent şi logic. Totuşi, dacă recunoaştem pur logic necesitatea unui lucru, aceasta nu este de ajuns ca lucrul despre a cărui necesitate vorbim să apară de la sine. În orice caz, aşa stau lucrurile în faţa noastră, unde numai deducţiile logice reprezintă prea puţin ca să se întîmple ceva. Noi avem o serie întreagă de necesităţi importante. Sînt şi mulţi oameni care vor fi uşor de acord cu faptul că noi avem necesităţi importante, că multe din cele ce ne trebuie noi nu le avem. Dar vorbele, numai vorbele nu vor schimba nimic.

Într-adevăr, numai logica singură nu poate crea nimic. Poţi vorbi pînă vei răguşi despre comodităţi şi privilegii, despre nevoile noastre sau despre necesitatea datelor statistice, dar numai din discuţii nu se vor obţine nici un fel de rezultate practice. Desigur că aceste discuţii pot face plăcere celor ce ascultă, însă nimic mai mult.

În ţara noastră există greutăţi în domeniul învăţămîntului, sănătăţii publice şi al bunăstării cetăţenilor. Dar toate acestea nu depind de noi. Prin urmare, nu are nici cea mai mică importanţă faptul că noi ne gîndim la toate acestea. Doar le este cunoscut tuturor faptul că răspunderea pentru prosperitatea noastră este în mîinile guvernului. Iar noi, noi nu avem nici umbră de putere. Ce putem face noi ? Omul se înjoseşte doar prin discuţii fără răspundere. Consecinţa acestor discuţii poate fi numai faptul că toată iniţiativa îi revine altcuiva.

Domeniul de aplicare a forţelor noastre este ţara noastră. Noi trebuie să fim personajele ei principale. Pe noi nu mai ne înjoseşte faptul că altcineva, împins fie chiar şi de bunăvoinţă faţă de noi, caută să ne elibereze de înalta răspundere pentru ţara noastră. Şi cu cît această înjosire va fi mai mare, cu atît ne vom dovedi a fi mai înşelaţi şi mai laşi. Cînd ne vom da seama pe deplin de aceasta, atunci vor veni alte vremuri.

În Anglia există zicătoarea : „Unde este dorinţa, acolo este şi calea spre realizare". Totuşi nimeni nu spune : „Unde este vreo necesitate logic justificată, acolo este şi procedeul ei de realizare". Noi nu credem că numai simpla noastră dorinţă poate să deschidă calea spre realizarea ei. Noi ştim numai să dorim. Altcineva trebuie să se gîndească la realizarea dorinţelor noastre. Noi avem oarecum doar dreptul de a înainta cereri.

De aceea, lipsiţi de iniţiativă, gîndindu-ne la ceea ce ne trebuie şi înţelegînd nevoile noastre de toate zilele, noi nu am întreprins nimic pînă acum. Asociaţiile şi discuţiile au rămas sterile, nu ne-au făcut mai puternici. De aceea ar fi trebuit să simţim din adîncul sufletului ce forţă mare se cuprinde în dorinţele noastre. Pentru noi este foarte important să înţelegem cît de mare este această forţă a dorinţei pe care o purtăm în noi, şi nu în ce măsură este milostiv regele cu noi.

Acum, slavă domnului, am început să înţelegem aceasta. Astăzi vedem clar că dorinţele sînt un dar divin. Dorinţele sînt baza oricărei activităţi creatoare. Dar acest lucru nu trebuie să-l tratăm de pe poziţiile principiilor logicii pure sau din punctul de vedere al discuţiei, al comodităţii sau incomodităţii.

Această puternică dorinţă care a trăit în sufletul bengalezilor, învingînd toate greutăţile şi ezitările, a căpătat azi forma creării Institutului naţional. În sufletul bengalezilor a răbufnit focul sacru al dorinţei şi din această flacără sacră a apărut parcă chipul omului care duce în braţele sale un dar divin. Poate că de astă dată discuţia noastră va fi mai puţin infructuoasă. Ceea ce multă vreme n-a putut lua fiinţă prin eforturi, greutăţi şi dezbateri s-a creat acum şi se numeşte Institut naţional. Institutul naţional este cel despre care oamenii de ştiinţă, răsfoind cărţile lor prăfuite, spuneau că e inoportun, imposibil, că nu-i nevoie de realizarea lui. Iar astăzi acesta a devenit un lucru efectiv, simplu ca însăşi realitatea, şi a intrat în viaţa noastră.

Pentru prima dată după un timp îndelungat bengalezii au obţinut astăzi într-adevăr ceva. Şi ceea ce au obţinut ei are nu numai o valoare practică, importantă pentru ziua de azi, dar serveşte şi drept chezăşie a succeselor viitoare. Numai acum am simţit noi care sînt valorile potenţiale pe care le posedăm, ce fel de valori sînt acestea şi unde sălăşluiesc ele. Acum avem o forţă mai mare decît la începutul drumului nostru. Nu numai că am căpătat un institut de învăţămînt superior, dar noi ne-am dobîndit puterea, ne-am dobîndit dreptul nostru. Astăzi vreau să strig „ura" de bucurie. Niciodată nu va trebui să uităm ceea ce s-a petrecut astăzi în Bengalia. Institutul naţional nu este o distracţie a unei clici de trîndavi.

Astăzi, în casa mamei noastre Bengalia s-a născut chezăşia unei vieţi de bunăstare a fiilor ei. Astăzi în toate casele trebuie să răsune strigătul de bucurie şankh [1]. Să nu ne zgîrcim la ofrande pentru patria noastră în această zi de bucurie !

Va veni şi timpul cînd ne vom putea gîndi la comoditate şi confort. Astăzi să ne simţim mîndri şi bucuroşi. Mă adresez celor ce învaţă. Astăzi veţi intra în templul de cunoştinţe al patriei voastre. Inimile voastre să fie pline de mîndrie. Imaginaţi-vă numai ce înseamnă festivitatea de astăzi. Însăşi marea mamă-Bengalia a primit o nouă înfăţişare splendidă şi ne cheamă să-i arătăm respectul nostru. Şi cu cît veţi avea un respect mai mare faţă de ea, cu atît va fi mai splendidă strălucirea ei, iar noi, care ne găsim în apropierea tronului ei, vom primi razele acestei străluciri. În lumina acestei străluciri, n-au nici o importanţă paguba sau avantajul personal ! Dacă vă veţi mîndri cu acest templu a ştiinţei, gloria lui va creşte şi mai mult. Trebuie să ne mîndrim nu cu edificiul sau cu grădinile care-l înconjură, ci trebuie să ne mîndrim cu ştiinţa care domneşte între aceşti pereţi. Se cuvine să vă mîndriţi şi să respectaţi Institutul naţional, să credeţi în el şi să vă dedicaţi în întregime acestei cauze, deoarece institutul a apărut datorită faptului că bengalezii au năzuit spre el. Credinţa noastră în el este tutela de nădejde a pupilului patriei noastre. Tot această credinţă este gloria şi mîndria lui şi mîndria noastră.

Cît timp ne va fi străină însăşi noţiunea acestei mîndrii, vom fi timizi şi vom pierde uşor speranţele. Uitîndu-ne în

[1] *sankh* — un instrument muzical popular din scoici marine.

jur la succesele altora în domeniul ştiinţei, pe noi ne poate tulbura ceea ce vom vedea, comparînd institutul nostru cu institutele de învăţămînt superior ale altor ţări. Lucrul care se va dovedi a fi la noi la acelaşi nivel cu lucrul altor ţări ne va umple de mîndrie, iar conştiinţa faptului că noi am rămas încă în urmă în unele privinţe ne va face să roşim.

Totuşi, o astfel de comparaţie este bună în privinţa unor categorii care n-au nici o legătură cu fiinţele vii şi conştiente. Criteriul calităţilor fiinţelor vii nu poate fi nici gaz-ul [1] nici măsura de greutate. Şi acum cînd institutul nostru este creat şi trăieşte, eu afirm că este cauză vie cauza lui. În această cauză se afirmă pulsul tuturor acelora ce şi-au dat viaţa pentru ca să apară acest institut. Prin urmare, crearea institutului este numai începutul vieţii lui. El urmează să crească şi să se extindă. El are un viitor măreţ. Cum se poate măsura sau cîntări acest viitor ? Numai după ce ai simţit că opera Institutului naţional este operă a sufletului tău poţi să apreciezi în întregime toată importanţa lui, deoarece valoarea Institutului naţional nu constă în preţul de cost al materialului din care e construit. Trebuie să simţi cu toată inima importanţa acestui început măreţ, toată deplinătatea lui şi să te dai sentimentului de bucurie al cărui izvor e în conştiinţa faptului că însuşi adevărul vieţii a luat chipul institutului.

Astăzi adresez celor ce învaţă chemarea să-şi dea seama cu toată inima de importanţa institutului, să-i înţeleagă sufletul, să simtă că sufletul institutului este înrudit cu sufletul întregului popor bengalez. Ar fi o greşeală să credem că aceasta ar fi o instituţie şcolară ca multe altele.

Vouă vă revine cea mai mare răspundere. Voi trebuie să înţelegeţi cu toată inima că vouă vă revine întreaga răspundere pentru această măreaţă comoară a patriei noastre. De la voi se aşteaptă o faptă vitejească. Nici un institut n-ar fi formulat faţă de voi asemenea cerinţe severe. Aşadar, nu diminuaţi aceste cerinţe, nu căutaţi căi uşoare. Străduiţi-vă să ridicaţi şi mai mult exigenţele faţă de voi. Înălţaţi mai sus idealul măreţ al Institutului naţional, pentru ca niciodată nimeni dintre voi să nu fie obligat să roşească pentru el, pentru ca nimeni să nu poată vorbi despre el în derîdere, pentru ca nimeni să nu poată spune că noi am creat acest institut spre a ne justifica slăbiciunea şi numai pentru a găsi un

[1] *gaz* — măsură de lungime egală cu 90 cm.

motiv de a fi respectaţi. Voi trebuie să vă străduiţi şi mai mult, trebuie să aveţi şi mai multă stăpînire de sine. Învăţătura din institut trebuie s-o luaţi drept o făgăduinţă, drept o sarcină pe care urmează să o îndepliniţi, deoarece acest institut nu vă va putea da nici un fel de privilegii. Dar dacă voi nu veţi respecta regulile lui şi nu veţi îndeplini tot ceea ce se cere de la voi, nu veţi pierde nici locul şi nici funcţia. Supunîndu-vă numai glasului patriei voastre, supunîndu-vă necesităţii de a vă îndeplini datoria, avînd în vedere numai mîndria naţională, respectînd tradiţiile naţionale ale poporului vostru, va trebui să duceţi în mod voluntar toată povara greutăţii studiilor, consacrîndu-vă în întregime acestei cauze.

Cînd vă veţi gîndi la institutul nostru, va trebui să ţineţi minte că în raioanele unde nu există rezervoare de apă se pierde în zadar apa de ploaie intrată în sol. Şi aşa e pretutindeni. Dacă nu se va avea grijă de rezervoarele de apă, dacă nu se va urmări colectarea apei, atunci cea mai mare parte a ei se va pierde fără nici un rost. Nu se poate spune că în ţara noastră nu sînt oameni deştepţi, ridicaţi şi nobili ; totuşi, nu sînt nici cele mai mici condiţii pentru a aduna la un loc şi a păstra aceste cunoştinţe, talente şi posibilităţi. Aceşti oameni îşi fac serviciul, se ocupă de comerţ, cîştigă bani, traduc în viaţă ordinile altora, apoi primesc pensia şi se străduiesc, fără succes, să trăiască de la o zi la alta. În fiecare zi pier atîtea forţe şi talente în ţara noastră, la fel cum piere apa de ploaie pe care n-o strînge nimeni !

Ştim prea bine că seceta în ţara noastră nu este rezultatul blestemului soartei, noi însă, pur şi simplu, nu facem nimic pentru a folosi forţele ţării în folosul ei, nu facem nimic pentru a strînge undeva aceste forţe. De aceea nu cunoaştem forţele de care dispunem. Totuşi, cînd cineva ne reproşează neputinţa, chiar dacă în aceste cuvinte se cuprinde un adevăr, el se referă la slujbaşii sau funcţionarii de stat. Nouă nu ne trebuie multe cuvinte pentru a demonstra că sîntem puternici. Totuşi nu ne liniştim cu această afirmaţie. În adîncul sufletului nostru ne dăm seama că nu avem încredere în noi.

Acum, în acest moment greu, Institutul naţional este un centru pentru ralierea forţelor poporului nostru. Marea noastră patrie va strînge tocmai aici, în acest vas, toate marile bogăţii spirituale ale naţiunii. În acest vas ele vor fi purificate şi se vor dezvolta. Oare noi n-am primit încă destule

dovezi că va fi așa ? Respectul cu care poporul înconjură acum institutul arată că a venit sfîrșitul acelei situații cînd oamenii își consumau în zadar forțele, fără să aibă un domeniu unde să le fi putut aplica. Nu e oare chiar acest fapt un succes ? Oare nu este o chezășie a viitoarelor succese faptul că cei mai buni oameni ai țării au răspuns de bună voie și cu bucurie la chemarea de a se uni și de a organiza acest institut ?

Omul care este bogat sufletește își dăruiește ușor comorile și este gata să le dăruiască tuturor fără excepție. Cel care este gata să primească aceste daruri le va avea din abundență. Unde mai pot fi condiții atît de favorabile pentru învățămînt decît acolo unde se simte fericit și cel care dăruiește, și cel care se înfruptă din darurile lui. Locul unde se înfăptuiește această aducere de daruri este sfînt.

E trist, dar trebuie să spunem că compatrioții noștri nu fac sacrificii în numele binelui țării lor. De ce ? Cauza e că asemenea sacrificii nu li se par lucru care merită să fie luat în seamă. La noi sînt treburi care într-adevăr trebuie să fie făcute. Sînt treburi foarte importante. Dacă n-ar fi fost atît de importante, atunci n-ar fi avut un atît de mare interes în ochii noștri.

Cu toate acestea, e necesar să recunoaștem că pînă acum puțini se sacrificau pentru fericirea patriei lor. Totuși, dacă fericirea patriei noastre ar fi luat chip de om și ar fi stat la ușa noastră, oare am fi putut rămîne indiferenți ? A sacrifica ceva pentru omul pe care îl vedem este un lucru obișnuit. Dar dacă i-am obliga pe oameni să aducă o jertfă în numele cuvintelor și al frazelor, apoi asemenea jertfă nu o va face nimeni. Nici listele de subscripții, nici măsurile de binefacere de acest gen nu vor putea atrage sufletele noastre sau banii noștri.

Societatea care n-a putut face jertfe în numele binelui patriei sale este o societate care și-a pustiit sufletul și și-a îngustat interesele. Această societate vede la o scară mărită acțiunile și hîrtiile de valoare, ea supraapreciază importanța carierei. Această societate nu poate să fie exponentul vreunui ideal înalt, pentru că idealul le este o imagine născocită, el nu are nici un fel de relații cu activitatea practică. Omul cu asemenea concepții nu crede în ideal și nu poate pretinde că are o atitudine corectă față de realitate. Față de un asemenea om nu putem avea nici milă și nici nu putem să nu ne comportăm cu el ca și cînd ar fi cerșetor. Uneori ne e milă și-i dăm pomană, iar cîteodată, datorită disprețului și lipsei de încredere în el, îl alungăm. Dar vai de acea țară și societate unde ideile și sarcinile mărețe stau la fiece ușă, cerînd pomană fără nici un succes la fel cu cerșetorii.

Astăzi, fericirea și bunăstarea poporului nostru ne apar sub chipul Institutului național. În el, în Institut, au aflat o expresie deplină sufletul nostru, treburile noastre și gloria noastră. Nu se poate să nu recunoaștem acest lucru. Noi nu am aflat acum drumul spre cunoaștere. Construind în numele adăpării la știință asemenea instituții, națiunea săvîrșește cu adevărat o operă măreață. Prin urmare, Institutul național nu numai că ne dă unele cunoștințe, dar ne aduce și folos. Întrucît a avut loc un asemenea început măreț, el va continua să ne ducă înainte, independent de faptul dacă vrem ori nu acest lucru. Ținînd seama de toate acestea, ne plecăm astăzi capetele înaintea Institutului național. Îl vom respecta și-l vom ocroti. A-l ocroti înseamnă a ne ocroti pe noi înșine, a-l respecta înseamnă a ne respecta pe noi înșine.

Dacă este adevărat că de la naștere ne este proprie robia și dacă într-adevăr nu putem face nimic fără să fim constrînși, atunci ne vom simți extrem de jenați cînd ne vor conduce oameni care ne respectă. Ne va fi greu să ne simțim eroi în cadrul legilor create de acești oameni. Dacă ar fi adevărat că sîntem creați pentru robie, sufletele noastre ar începe să caute undeva cîteva clipe de mîngîiere. Sufletele noastre s-ar răzvrăti împotriva disciplinei și a învățămîntului.

Totuși nu vreau să mă las astăzi pradă acestor gînduri triste. Ne așteaptă un drum lung și greu. Astăzi trebuie să pornim la drum cu inimile pline de speranță. Speranța și credința în viitor se aseamănă cu razele soarelui care răsare. Credința și speranța au servit drept început al zilelor mari pentru multe popoare înfloritoare ale lumii. Ne vom strădui deci să nu slăbească speranțele noastre, să nu ni se zdruncine credința. Fie ca astăzi speranța noastră să nu aibă nici o urmă de slăbiciune, iar credința să nu sufere de nici o lipsă de curaj. Fie ca astăzi nimeni să nu se considere, nimeni să nu se simtă sărac. Fie ca toți să înțeleagă, în sfîrșit, că poporul nostru este remarcat de soartă.

Noi nu ne putem atinge scopul mergînd pe drumul oricărei alte națiuni, pe drumul oricărei alte țări. Ceea ce vom aduce noi la comoara spirituală a lumii va fi darul nostru

propriu, făcut de mîinile noastre. Acest dar nu va reprezenta rămăşiţele de la masa cuiva. Străbunii noştri au pus de mult baza acestor comori, pe care noi va trebui să le aducem lumii. Sub loviturile împrejurărilor şi în jugul evenimentelor nu am uitat această moştenire. Am continuat munca străbunilor noştri, căutînd să creăm ceva cu adevărat de preţ. Eforturile străbunilor noştri şi ale întregii noastre ţări nu se vor pierde în zadar. Institutul naţional ne va pregăti să formulăm acele cerinţe la care indienii au drept să pretindă pe această lume.

Păstrînd în suflet flacăra marii speranţe, noi am păşit la măreaţa operă de creare a Institutului naţional. Învăţămîntul este bine pus la punct numai atunci cînd nu-l leagă pe om, ci, dimpotrivă, îl eliberează. Pînă acum învăţătura pe care o primeam în şcoli şi în colegii ne îndruma numai la slugărnicie. Noi toceam acolo totul pe de rost. Ne-am obişnuit să considerăm drept adevăr etern tot ceea ce toceam acolo. Istoria şi cunoştinţele care le sorbeam din manualele engleze erau pentru noi singura istorie existentă şi singurele cunoştinţe existente. Principiile de economie politică pe care le învăţam acolo erau singura noastră economie politică. Ceea ce citeam şi memoram acolo stă şi acum în conştiinţa noastră la fel cum stă o stafie pe mormînt. Cunoştinţele învăţate odinioară pe de rost ne obligă să folosim pînă şi fraze şablon. Ascultîndu-ne, s-ar părea că noi vorbim, dar de fapt cu vocea noastră vorbesc cunoştinţele pe care le-am învăţat pe de rost. Nouă ni se pare că, întrucît cultura este subordonată politicii, nu poate fi o altă formă de cultură în afara celei cunoscute de noi. Pe baza cunoştinţelor noastre de istorie engleză am crezut că acesta este drumul fiecărei naţiuni. Ceea ce se potriveşte pentru Anglia ne-am deprins să considerăm a fi potrivit tuturor ţărilor. De aceea am încercat să facem bine ţării noastre, urmînd întru totul metoda altor ţări.

Astfel, dacă un om se află sub jugul unui învăţămînt organizat aşa cum s-a descris mai sus, situaţia acestui om nu se poate denumi nici fericită, nici cel puţin suportabilă. Forţele pe care noi le avem trebuie să capete o dezvoltare. Ceea ce putem răsturna trebuie să fie răsturnat. Ceea ce putem lepăda trebuie să fie lepădat.

Această orientare poate fi numai rezultatul unui nou învăţămînt, al aceluia pe care îl organizăm acum. Noi înşine vom deveni oarecum o carte ambulantă. La lecţii vom fi asemenea unor blocnotesuri vii ale profesorului. Dacă toate s-ar limita numai la aceasta, nu ar fi motive să ne mîndrim.

Oare am învăţat nici să privim istoria cu ochii noştri ? Am reuşit noi să facem o legătură între principiile economiei politice şi viaţa noastră ? Şi, în sfîrşit, cine sîntem noi înşine ? Care sînt interesele noastre ? Care este cîmpul de activitate prevăzut de soartă pentru patria noastră ? Oare ne-am însuşit în asemenea măsură cunoştinţele încît să putem răspunde la toate aceste întrebări ? Doar noi

Mergem şi ne temem,
Cerem şi ne temem,
Tocim şi iar ne temem.

Tocmai acest fel de învăţămînt apasă asupra noastră astăzi.

Eu consider că noi vom putea sfărîma cătuşele acestui învăţămînt şi vom putea organiza sistemul nostru de învăţămînt, eliberat de lanţuri. Ieri eram singuri în năzuinţa noastră, astăzi lumea întreagă e cu noi. Fiecare popor îşi desfăşoară sistemul său de învăţămînt, mergînd pe calea sa de dezvoltare. Mintea noastră e luminată de raza înţelepciunii, care-şi trage începutul din timpurile îndepărtate şi din diferite ţări. Ponderea gîndirii a devenit şi mai mare. A trecut timpul cînd noi, asemenea unui băiat care s-a rătăcit, hoinăream prin iarmarocul a cărui larmă se auzea chiar la uşa noastră. A sosit timpul cînd noi, avînd fermă încredere în sufletul poporului indian, vom adăuga comorile noastre la cultura mondială. Cultura noastră în combinaţie cu cea mondială va da o sinteză neobişnuită. Fiecare bun al culturii mondiale va ocupa un loc deosebit în conştiinţa noastră. Şi astfel, adevărul premergător al acestor valori va căpăta o nouă expresie. Conştiinţa omenească va deveni şi mai largă... Sarcina noastră este de a ne regăsi pe noi înşine.

După ce ne-am adăpat la cunoaşterea adevărurilor şi a faptelor, după ce am sfărîmat cătuşele vechilor cunoştinţe, vom năzui să ne regăsim pe noi înşine. Şi începînd cu ziua de astăzi, o zei, fie ca urechile noastre să audă bine ! Vom sorbi cunoştinţele de viaţă, şi nu numai din cărţi. O, stimaţilor, fie ca ochii noştri să fie ageri ! Vom percepe lumea cu ei, şi nu prin intermediul altor priviri. Fie ca Institutul naţional să vă elibereze de frică şi de cunoştinţele însuşite prin toceală. Fie ca mintea noastră ferecată să capete curaj — astfel va dobîndi libertate ! Să nu ne intimidăm, dacă ceva nu se va

potrivi cu manualul. Nu ne vom intimida nici chiar dacă vom greși cîte ceva, deoarece omul care nu are dreptul de a greși nu are nici dreptul să tindă spre adevăr. Oare a învăța în mod pasiv sute de mii de greșeli străine este mai bine decît, acționînd, să comiți din cînd în cînd greșeli ? Aceeași forță care ne-a determinat să comitem greșeala ne va obliga s-o și corectăm.

Ori cum ar fi, ne vom perfecționa cu ajutorul învățămîntului. Vom înceta de a mai fi fonograful lecțiilor engleze. Nu vom mai fi pasărea din colivia autorităților engleze. Păstrînd în suflet această înaltă credință, păşim sub bolțile acestui admirabil templu al cunoștințelor. Aici studenții noștri trebuie nu numai să capete cunoștințe, dar să și învețe a se respecta și a respecta în ei forța lor. Fie ca studenții noștri să fie curajoși. Fie ca, lepădînd ezitările, să creadă ferm în puterile lor. Fie ca să înțeleagă cu tot sîngele inimii cît este de rău cînd trăiești în toate privințele ferecat de puterea străinilor. Fie ca să cunoască toată fericirea de a se simți oameni liberi. Fie ca întotdeauna în sufletele lor să răsune acest precept măreț.

Părți din ceva pot fi numai acolo unde este împărțit ceva mare în bucăți. Acolo unde e ceva mic nu sînt părți. Ceea ce este universal, atotcuprinzător se compune totdeauna din bucăți. Dar orice obiect mic nu se împarte în bucăți.

În vechile grădini de rugăciuni ale Indiei, mentorii vorbeau despre eliberarea sufletului. Mult timp cuvintele acestor mentori n-au fost auzite în țara noastră. Aici, pe malul Bhaghirathei, institutul nostru este — oarecum — moștenitorul acestor mentori ai antichității. Parcă ar vorbi adresîndu-se studenților : după cum apele se scurg în văi, după cum lunile aleargă către sfîrșitul anului, la fel și voi, brachmachiarii [1], grăbiți încoace ! Noi amîndoi, — eu institutul și voi studenții, — unindu-ne, vom putea săvîrși fapte mărețe. Învățătura noastră va fi rodnică. Ne vom iubi unul pe altul. Fie dar ca sufletele noastre să năzuiască spre succes !

1906

[1] *brachmachiari* — omul ce se conduce în viață după regulile filozofiei indiene care prescriu ca primul sfert din viață să fie consacrat învățăturii mentorului la domiciliu, al doilea sfert să fie consacrat vieții de familie, al treilea — activității obștești și restul vieții să ți-o petreci sub semnul renunțării religioase și al plecării din lume.

PROBLEME DE ÎNVĂȚĂMÎNT

Unii dintre stimații mei prieteni care fac parte din Societatea instrucțiunii naționale mi-au atribuit răspunderea pentru crearea regulamentului școlar al acestei societăți.

Cînd am încercat să le îndeplinesc rugămintea, m-am convins că nu-i lucru ușor. Mai întîi de toate trebuie să aflăm ce a provocat ideea creării acestei școli, ce gînd stă la baza acestei năzuințe.

. . . . . .

Poți avea și bani, și comitet, și chiar regulament, dacă însă e tăiată rădăcina, dacă lipsește ideea, nu poate fi creat nimic.

De aceea, mai întîi de toate se naște întrebarea : ce fel de idee a stat la baza creării Societății instrucțiunii naționale, care e deficiența metodei de învățămînt existente în țară datorită căreia acest învățămînt nu dă roadele așteptate și ce rol trebuie să joace în toate acestea școala despre care este vorba.

Dacă Societatea instrucțiunii naționale ar avea în vedere crearea unei oarecare instituții școlare, să zicem în domeniul artei, atunci ar fi clar scopul ce și-ar propune o asemenea școală. Dar, devreme ce Societatea dorește să extindă în genere învățămîntul asupra tuturor aspectelor vieții, ce sens și ce forme va trebui să ia învățămîntul în acest caz ? Cum va fi regulamentul, ce manuale se vor folosi în această școală, — toate acestea sînt momente de ordin exterior.

Dacă spunem că învățămîntul se va desfășura pe baza metodei naționale, se naște întrebarea legitimă : ce se înțelege prin noțiunea de „învățămînt" ? Cuvîntul „național" se poate înțelege și trata foarte pe larg. Diferiți oameni în-

țeleg în mod diferit expresiile „național" și „nenațional", în raport cu învățămîntul, cultura și viața socială.

Prin urmare, mai întîi de toate, poporul țării noastre trebuie să stabilească ce este necesar să stea la baza activității Societății instrucțiunii naționale. Nici măcar pentru o clipă nu trebuie să admitem ideea că ne-am hotărît să ne apucăm de crearea instrucțiunii poporului nostru numai pentru că ne-am supărat pe guvernul englez și pe politica lui. Cauzele sînt mult mai adînci și constau în faptul că poporul nostru încearcă o nemulțumire generală și năzuiește spre ceva ; iar noi ne-am unit pentru a merge în întîmpinarea acestor năzuințe, încă neclare, ale poporului nostru.

Noi năzuim către ceva, dar către ce anume ne vine greu s-o formulăm. În această privință, eliberarea noastră depinde mult de faptul dacă vom găsi adevărul. Dacă am luat în mod greșit drept adevăr ceea ce ne stă doar la îndemînă și cu ce ne-am deprins, atunci nici autoritățile cele mari nu ne vor putea ajuta. De aceea, cînd fondatorii Societății instrucțiunii naționale depun toate eforturile pentru a găsi un adevăr oarecare, poporul țării noastre trebuie să ia parte la dezbaterea cu privire la sarcinile acestei societăți.

Scopul principal al articolului meu este să pună bazele acestei dezbateri. În legătură cu aceasta, sarcina mea este să prezint opiniei publice din țară punctul meu de vedere. Totuși, știu că dacă punctul meu de vedere va fi opus celui ce există în prezent în societatea cultă, atunci concepția mea nu va putea fi admisă. Știu acest lucru. O asemenea situație oferă un anumit avantaj oponenților mei, care pot respinge punctul meu de vedere, numindu-l rod al unei fantezii deșarte de poet. Și într-adevăr, aidoma unui poet lipsit de șanse, care-și caută în alte domenii potolirea amorului său propriu jignit, încercînd să mă regăsesc, fac niște propuneri care, într-un viitor nedefinit, trebuie să ia o întruchipare concretă. Dar cît timp acest lucru nu s-a întîmplat încă, eu v-aș ruga foarte mult să vă înarmați cu răbdare și, mai întîi, să mă iertați pentru maniera de a expune.

Ceea ce înțelegem noi prin cuvîntul „școală" reprezintă o mașină de instruire. Profesorii sînt piesele acestei mașini uriașe. Diferitele școli sînt fabrici de instrucțiune. Fabrica începe să lucreze la orele 10,30. Unele părți ale mașinii se pun în mișcare, profesorii nu-și mai închid gura. La orele 4

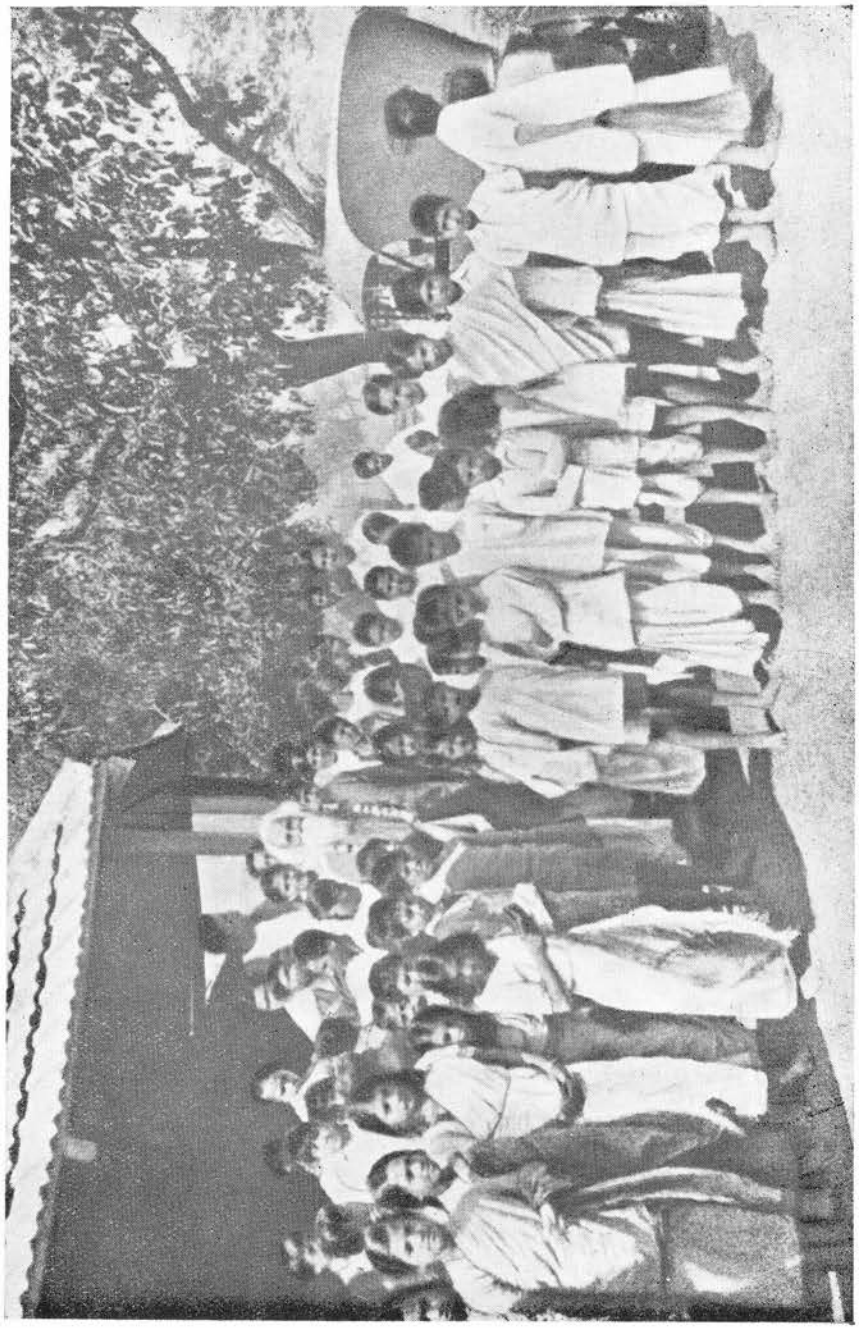

Rabindranath Tagore în mijlocul elevilor săi cu prilejul unei ședințori literare la Santiniketan.

munca la fabrică încetează. Profesorii își închid gurile și mașina de instrucțiune se oprește. Elevii se întorc acasă după ce s-au îmbogățit cu cîteva rînduri băgate în ei cu mașina de instrucțiune în cursul unei zile. În timpul examenului se desfășoară probele. Are loc, oarecum, o marcare a elevilor, o repartizare a lor pe sorturi, cu ajutorul notelor.

Însă o mașină are avantajul că pregătește producția exact după calitatea și dimensiunile dinainte date. Producția unei fabrici nu se deosebește de producția oricărei alte fabrici. Producția capătă etichetarea, marcarea, care se dă și la examene.

Totuși, oamenii se deosebesc foarte mult unii de alții. Nici un om nu se aseamănă cu alt om.

Însă tot ce poate primi un om de la alt om nu se poate obține de la mașină. Mașina poate doar să pună înaintea omului ceva, dar nu să-i și transmită. Mașina poate da numai ulei pentru o făclie, dar nu poate aprinde și focul.

În Europa, adevărata educație oamenii o primesc în societate, iar școala doar îi ajută puțin. În asemenea afirmare a personalității, timp în care oamenii își îmbogățesc cunoștințele, tot ceea ce află ei nu există separat de om și de activitatea lui. Aceste cunoștințe se dezvoltă în societate și tot în societate își găsesc valorificarea. În fiecare zi, cunoștințele se aplică în conversații, în discuții. Acolo, în Europa, instituțiile școlare sînt unul din mijloacele care servesc pentru a transmite copiilor cunoștințele pe care le-au acumulat pentru ei generațiile anterioare.

De aceea, în Europa, instituțiile școlare sînt legate de societate. Instituțiile școlare cresc pe solul societății și tot societății îi oferă roadele lor. Dar acolo unde așezămintele școlare nu s-au putut contopi cu societatea, cu treburile și interesele ei, acolo tot ce a fost dat pe seama instituției școlare din partea societății reprezintă doar un balast de prisos. Tot ceea ce căpătăm noi de la instituțiile școlare obținem cu mari greutăți și cu prețul unor mari eforturi ; și ceea ce căpătăm nu putem nicidecum să folosim în mod just. Cele tocite de la 10,30 pînă la 4 nu se potrivesc de loc cu cerințele noastre, cu necesitățile oamenilor în societate, acasă și în familie. Ceea ce își spun unul altuia acasă părinții, frații, prietenii, toate acestea nu au nici cea mai mică legătură cu ceea ce învățăm noi la școală. Mai mult decît atît, în unele privințe acestea contrazic cele învățate de noi la lecții. Astfel,

instituțiile școlare devin o mașină, ele pot să producă lucruri, dar nu pot produce suflete.

Vreau să spun că dacă nu vom face decît să copiem instituțiile școlare europene, aceasta nu va însemna nici pe departe că vom ajunge la aceleași rezultate ca în Europa. Copiind producția, noi vom putea face exact aceleași bănci, scaune etc., dar dacă vom proceda în mod similar cu învățămîntul, vom săvîrși o greșeală grosolană.

Înainte vreme, cînd primeam cunoștințe, omul care ni le dădea era dascăl, învățător, dar nu era „profesor". Pe atunci conștiința noastră o formau oamenii, iar nu mecanismul unei mașini. Pe atunci învățămîntul nostru nu era atît de vast și nu cuprindea atîtea probleme. Pe atunci cunoștințele pe care le căpătam din cărți nu ajungeau la asemenea contradicții cu gîndurile și năzuințele răspîndite în societate. Dar dacă totuși am încerca să întoarcem vremurile de mai înainte, aceasta ar fi tot o copiere, care poate numai să îngreuieze cauza noastră, dar nu poate să aducă nici cel mai mic folos.

Prin urmare, dacă vom înțelege just necesitățile noastre, va trebui să creăm un așezămînt școlar care de fapt ar fi o casă, pentru ca studierea diferitelor obiecte să se desfășoare viu și în legătură cu practica. Școala trebuie să se ocupe nu numai de pregătirea teoretică, dar și de educația calităților sufletești și a caracterului elevilor. Pentru ca să nu fie o ruptură a instituției școlare de știință și de acele evenimente din viață care se produc în societate, trebuie să observăm ca această ruptură să nu se transforme într-o înstrăinare și să nu contrazică bunul simț, ca această ruptură să nu lase o amprentă greoaie pe suflete, ca învățămîntul să nu devină o toceală numai de dragul tocelii, timp de cîteva ore pe zi, străină de orice practică, iar cunoștințele primite să nu se transforme într-o permanentă abstracție lipsită de orice obiect.

Dacă instituțiile școlare vor fi organizate astfel ca elevii să și trăiască în ele, atunci ele se vor transforma în internate. Cînd spunem „internat", ne imaginăm un tablou nu prea atrăgător. Ne imaginăm ceva intermediar între baracă, casă de nebuni, spital sau închisoare.

Trebuie să renunțăm complet la exemplul Europei în această privință. Istoria europeană și societatea europeană

nu sînt istoria și societatea noastră. Noi trebuie să simțim cu toată inima idealul spre care au năzuit din cele mai vechi timpuri oamenii din țara noastră. Cum putem face să ni se dezvăluie sufletul poporului nostru ? Pe acest drum urmează să învingem încă greutăți mari. Noi am studiat în școala engleză. Oriunde am privi, în fața ochilor noștri este întotdeauna un exemplu englez. Și numai pe planul al doilea, după aceste exemple englezești, distingem vag sufletul și istoria poporului nostru. Chiar cînd am hotărît să înălțăm steagul național pe edificiul instrucțiunii, am continuat să ne aflăm sub lanțul englezesc, care ne leagă și care ne lasă în voie numai atît cît îi permite lungimea.

Există oameni interesați ca noi să nu vedem învățămîntul englez în raport cu societatea engleză. Noi nu ne putem imagina cît de strîns legate sînt între ele societatea engleză și sistemul de învățămînt englez. De aceea, nici nu înțelegem cît este de absurd să aplicăm, în condițiile noastre, această nereușită copie a sistemului englez de învățămînt. Merită să încercăm înțelegerea acestui lucru. Nu avem motive să pierdem timpul cu discutarea cadrului manualelor și a sistemului după care se desfășoară învățămîntul în vreun colegiu englez ! Mintea noastră e plină de concepții moarte despre toate acestea. La fel după cum tibetanii consideră că dacă omul învîrte roata de rugăciune înseamnă că se face o rugăciune și se săvîrșește un lucru sfînt, tot așa și noi credem că dacă se va crea o societate sau un comitet, atunci și munca va progresa. Se poate oare considera realizare faptul creării cutăror comitete sau al cutărei societăți ?

Nu de mult am fondat societatea „Știința". Apoi am început să ne plîngem regulat, o dată pe an, că poporul nostru este absolut indiferent față de știință. Dar una e să creezi o societate științifică și alta e să trezești în sufletele oamenilor năzuința spre știință. Numai în veacul nostru groaznic se poate crede că este suficient să creezi o societate sau un comitet pentru ca oamenii din țara noastră să-și însușească știința.

Pentru ca instrucțiunea să aibă succes, trebuie să punem stăpînire pe tot sufletul omului. Numai cu această condiție, cu condiția ca obiectul să-l preocupe în întregime pe om, chiar și un efort mic va da rezultate mari. Trebuie să ne gîndim în ce mod stăpînea învățătorul sufletul copilului în

acele vremuri îndepărtate, cînd în India înfloreau ştiinţele. Totodată, nu aş avea nimic de obiectat dacă cineva ar vrea să sublinieze momentele pozitive din sistemul de învăţămînt al universităţilor străine. Trebuie să ne gîndim ce anume vom studia. Nu este mai puţin important modul în care vom putea stăpîni sufletul viitorilor elevi.

Odinioară se adunau din toate părţile discipoli la un înţelept, al cărui locaş de cunoştinţe se afla într-o pădure deasă. Despre aceasta povestesc legendele vechi. Desigur, nu ne imaginăm clar care era pe atunci atmosfera în care primeau cunoştinţe aceşti discipoli. Concepţia noastră despre aceste păduri şi aceşti înţelepţi care au trăit în ele e oarecum învăluită în ceaţa legendelor despre acele lucruri uimitoare care se petreceau acolo.

Nu voi începe să discut cînd anume au existat şi cum se prezentau aceste locaşuri. Se înţelege că nu le-am putut vedea. Indiscutabil este numai faptul că ei, care au trăit în acest locaş, şi-au făcut singuri treburile gospodăreşti, iar discipolii îi înconjurau cu grijă pe dascălii lor. Această tradiţie s-a păstrat într-o oarecare măsură în şcolile noastre sanscrite.

Dacă ne referim la o asemenea şcoală sanscrită, vom vedea că şi acolo predarea pur teoretică nu este scopul principal. Acolo elevii capătă cunoştinţe nu numai în timpul lecţiei, ci şi în alte momente ale zilei, iar timpul pe care elevii îl petrec acolo ei îl respiră cu mintea, aşa cum se respiră aerul cu pieptul. Viaţa este foarte simplă şi e condusă de dascăli. Acolo nu există nici bogăţia şi nici infatuarea pe care o naşte aceasta. Prin urmare, acolo instruirea şi formarea caracterului se contopesc pe deplin. Nu voi începe să afirm că principalele instituţii şcolare din Europa sînt cu totul lipsite de asemenea trăsături.

După părerea care a existat în India veche, elevul, în cursul întregii perioade de învăţămînt, duce modul de viaţă brachmachiaraj şi trăieşte în casa învăţătorului.

Cînd vorbim despre brachmachiaraj nu înseamnă că vrem să complicăm în mod conştient viaţa omului. Este vorba de faptul că, trăind în familie, nu e posibil să se respecte un regim corect şi să se ducă modul de viaţă necesar. Trebuie să ne lovim de anumite greutăţi în viaţă, să avem de a face cu anumiţi oameni ; toate acestea îl fac pe om inevitabil nervos. În timp ce elevul trebuie să se odihnească sau să se concentreze, momentele exterioare îl împiedică de la acest lucru. Consecinţa va fi numai o zadarnică irosire de forţe. Astfel, o asemenea viaţă slăbeşte sufletul omului şi-l obligă să renunţe la scopul său.

Dar tocmai de la începutul vieţii este necesar să se păstreze un caracter calm şi să nu admitem nici o perturbare din cauza diferitelor emoţii venite dinafară. Unul din scopurile brahmachiarajei este apărarea împotriva apariţiei inoportune a unor dorinţi necurate şi a unei influenţe rele.

Să creezi pentru copii un asemenea regim este extrem de folositor formării caracterului lor. Aceasta îi ajută să se dezvolte corect şi-i învaţă să fie de sine stătători. În acelaşi timp, i se dezvoltă copilului în mod liber şi puterea raţiunii, şi voinţa.

În prezent, din viaţa brachmachiaraj se încearcă să se păstreze numai latura morală. Educatorii consideră că trebuie să se facă morală cu orice ocazie.

Aceasta se datorează aceleiaşi maşini de instruit. Această doză obligatorie de morală se prescrie ca un medicament. Se consideră că ea ar fi necesară pentru creşterea copilului mic şi, în genere, pentru educaţia copiilor.

A face morală cuiva înseamnă a reacţiona în faţa unei fapte oarecare, dar nu poate să aibă nici o legătură cu mobilul interior care a determinat săvîrşirea ei. Vinovatul este adus, într-un fel sau altul, pe banca acuzaţilor. Morala făcută în acest mod sau îi trece pe lîngă urechi, sau îl loveşte pe om cu bastonul în cap. A face morală în astfel de condiţii nu numai că nu dă rezultate, dar aduce uneori şi prejudicii. Nu e nimic mai dăunător decît să transformăm lucrurile bune şi utile în lucruri rele şi inutile. Totuşi, nu se poate să nu recunoaştem că mulţi oameni cumsecade îşi depun toate eforturile tocmai pentru ca lucrul bun şi util să se transforme într-un lucru rău şi inutil. Aceasta nu poate să nu provoace temeri lesne de înţeles.

În această lume în care sufletul omenesc este schilodit în fiecare clipă de un mod de viaţă denaturat, de minciuni şi ticăloşie, nu se poate spera că totul se va schimba cu ajutorul cîtorva rînduri de text pe care le memorează elevul în timpul petrecut la şcoală. Un asemenea punct de vedere este întruchiparea făţărniciei şi se bazează în întregime pe orientări ortodoxe, ele însele fiind un mare rău.

Sistemul brachmachiaraj propagă atît înţelegerea datoriei, a sarcinilor ce-i revin omului, cît şi concepţiei juste asupra vieţii. Brachmachiaraj nu numai că-i dă omului lumină, dar îi dă şi forţă ; nu numai că-l influenţează pe om dinafară, dar îi şi leagă temeinic viaţa cu menirea lui ; nu-l opune pe om datoriei, ci-l ajută să se facă una cu datoria sa. Prin urmare, vîrsta copilăriei nu este o vîrstă favorabilă pentru perceperea unor principii teoretice, ci este vîrsta formării caracterului şi sufletului omenesc. Vîrsta copilăriei este timpul cel mai favorabil pentru formarea caracterului.

Trebuie nu numai să traducem permanent în viaţă principiul brachmachiarajei, dar să şi legăm acest principiu cu natura. Oraşul a apărut în urma împlinirii anumitor legi de dezvoltare a societăţii omeneşti. Acesta nu este unicul şi veşnicul loc de sălăşluire a omului. Omului nu i s-a spus de la naştere că poate exista numai înconjurat de cărămizi, pietre şi ziduri de oraş. Instituţiile care se găsesc în oraş nu au nici o legătură cu copacii, nici cu florile, nici cu soarele şi nici cu luna. Oraşul ne înghite şi ne mistuie în stomacul său de piatră. Cel care e obişnuit cu toate acestea şi care e absorbit de treburile sale nu simte lipsa naturii. Un asemenea om se pierde, izolîndu-se de natură.

Totuşi, mai înainte ca omul să-şi poată frînge gîtul în vîrtejul treburilor sale, este necesară natura, pentru că tocmai datorită ei a putut el să existe. Chiar de la începutul existenţei sale omul a fost foarte aproape de natură. Copacii, lianele, aerul proaspăt, lacul cristalin, priveliştea minunată, toate acestea nu sînt mai puţin necesare omului decît examenele, băncile de şcoală şi tăbliţa de scris. Sufletul Indiei s-a născut în strînsă comuniune cu admirabila ei natură. Diferitele imagini ale Indiei sînt totdeauna legate de natură.

. . . . . .

Adevăratul învăţămînt îi dă omului posibilitatea să vadă ce este focul, aerul, apa şi să înţeleagă lumea care-l înconjoară. Acest învăţămînt este absolut imposibil în condiţiile oraşului. Acolo, din ferestrele fabricii de instruit, care este şcoala modernă, putem percepe lumea numai ca pe o maşină modernă.

Totuşi, aşa-numiţi oameni de afaceri din zilele noastre consideră misticism acest punct de vedere. De aceea nu-i vom respinge pe aceşti oameni prin cugetări mai amănunţite.

Pentru dezvoltarea minţii şi a sufletului copilului, sînt necesare aerul proaspăt şi o serie întreagă de condiţii. Chiar oamenii de afaceri nu vor putea tăgădui aceasta. Cînd omul va păşi într-o anumită etate, cînd va trebui să lucreze la birou, cînd mulţimea îl va agita dintr-o parte în alta, trăgîndu-l după ea, cînd mintea omului va fi preocupată de căutarea resurselor pentru trai, atunci inima omenească va fi definitiv ruptă de natură. Pînă atunci însă este necesar să fie mai aproape de apă, de pămînt, de cer şi de aer, cu care omul este legat şi datorită cărora există. Trebuie să bem acest nectar ca laptele mamei. Trebuie să ne grăbim a primi binecuvîntarea naturii. Numai cu această condiţie poţi deveni om de valoare pentru societate. Cînd sufletul copilului este cu totul curat şi curiozitatea lui este vie, cînd percepţia lui este puternică şi proaspătă, lasă-l atunci să se joace sub bolta cerească, să treacă peste el soarele şi norii, în fiecare zi să-i deschidă uşa degetele trandafirii ale zorilor. Lasă-l să închidă ochii liniştit cînd liniştea nopţii coboară peste pămîntul obosit, cînd soarele a apus şi pe cer se aprind nenumărate stele. Lăsaţi copiii să vadă în amfiteatrul naturii toate cele şase tablouri ale celor şase timpuri ale anului [1], unde rolul îl interpretează copacii, lianele, frunzele, ramurile şi ierburile. Lăsaţi copiii să stea sub copaci, observînd cum se apropie sezonul ploilor, cu acelaşi interes cu care privesc curioşii încoronarea unui prinţ oarecare. Lăsaţi copiii să vadă cu ochii lor proprii cum sclipeşte roua pe cîmp, cum se leagănă holdele la un vînt uşor şi cum se revarsă în diferite nuanţe.

O, dascăl înţelept, ce obiecţii poţi face tu, transformîndu-ţi inima în piatră ? Ar trebui să-ţi fie ruşine dacă ai îndrăzni să afirmi că tot ceea ce-am spus nu este necesar pentru copii. Lasă să simtă copiii noştri cît este de splendidă şi de admirabilă lumea. Nu respingeţi punctul meu de vedere numai pentru că voi înşivă nu percepeţi natura, numai pentru că lucrurile despre care vorbesc eu nu le pot inspecta inspectorii voştri sau pentru că nu sînt prevăzute în inspecţiile voastre de examen.

Cînd un om se află cu sufletul acasă şi e cufundat cu toată inima în interesele casei sale, el nu are timp liber, el nu are răgaz. Dar în natură acest răgaz e pretutindeni, şi

[1] În India sînt şase anotimpuri ale anului : primăvara, sezonul cald, sezonul ploilor, toamna, iarna şi sezonul rece.

încă din abundență. Caracterul copilului nu se poate dezvolta normal în nici un fel dacă un elev, dimineața de la 9 la 10, după ce și-a înghițit în grabă dejunul, aleargă la școală și acolo învață, cumva, ceea ce i se ordonă. Astfel, chiar de la început, viața omului se dovedește că se desfășoară într-o atmosferă lipsită de bucurii. Cunoștințele sînt cuprinse între niște ziduri înalte, la poarta cărora stă un paznic. În această închisoare există și sonerii. Oare copiii sînt vinovați că s-au născut fără să știe algebra, gramatica, cronologia etc. ? Oare aceasta e suficient pentru a-i pedepsi, lipsindu-i de răgaz și de toate bucuriile vieții ? Oare copiii nu se nasc neștiutori pentru ca, treptat, trecînd la starea de cunoaștere, să încerce o bucurie din aceasta ? Dacă datorită severității și barbariei noastre nu putem face astfel încît cunoașterea să fie o bucurie, de ce trebuie să creăm așezăminte școlare asemănătoare unor închisori ? Creatorul a vrut ca prin intermediul unei naturi admirabile și al odihnei să dezvolte mintea copiilor și treptat să-i adapteze la cunoștințe. Noi însă încercăm să stricăm această prescripție divină. Nu este de mirare că suferim o înfrîngere în aceste încercări. Desființați soneria care răsună în școală. La fel după cum copiii nu devin învățați aflîndu-se în pîntecul mamei, tot așa nu pot deveni învățați aflîndu-se într-o nouă temniță : în școală.

De aceea afirm că pentru instruirea poporului este necesară o pădure deasă și este necesar locașul dascălului. Pădurea este pentru noi locul necesar și unic de trai, iar dascălul este cel mai bun prieten al sufletelor noastre. În prezent, copiii noștri, ca și mai înainte, trebuie să-și petreacă zilele în casa dascălului și să ducă modul de viață brachmachiaraj. Oricîte modificări s-ar putea produce în condițiile de existență ale societății, utilitatea acestui sistem de învățămînt nu s-a diminuat de loc, deoarece legile acestui sistem se bazează pe cunoașterea naturii omenești veșnice și adevărate.

Prin urmare, dacă ar fi necesar să se creeze o școală ideală, ea ar trebui construită departe de locuințele omenești, acolo unde nu e nimeni, unde în jur domnește largul, unde copacii se îmbrățișează cu lianele. Acolo dascălii vor preda în liniște, iar elevii se vor ocupa cu științele și-și vor îmbogăți cunoștințele. Dacă aceasta se va dovedi a fi posibil, atunci pe teritoriul acestor așezăminte școlare va trebui să se planteze o livadă și să se facă o grădină de zarzavat. Elevii vor

ajuta la lucrarea pămîntului și se vor aproviziona cu hrană. Pentru ca să fie lapte, unt și alte produse, fiecare va trebui să muncească, făcînd pe rînd de serviciu. În timpul liber de învățătură, elevii vor sădi grădinile cu mîinile lor proprii, le vor stropi, vor săpa pămîntul și vor lucra în grădina de zarzavat. Prin aceasta, ei vor face legătura cu natura nu numai cu sufletul, ci și cu fapta.

Dacă vremea va permite, lecțiile se vor putea ține sub copacii mari, sub cerul deschis. Parțial, lecțiile trebuie să se țină în timpul plimbării prin pădure, sub conducerea dascălului. Seara, elevii vor putea studia stelele, vor putea cînta cîntece și vor asculta istorii și legende vechi.

Dacă un elev va greși cu ceva, el își va ispăși vina după regulile noastre religioase. Pedeapsa el o poate primi numai din mîna altuia, iar purificarea i-o poate aduce numai propria lui mînă. Recunoașterea vinei este o datorie, iar tăgăduirea este o slăbiciune sufletească. Copiii trebuie să înțeleagă aceasta din vîrsta fragedă. A proceda în așa fel încît să te poată pedepsi alții pentru vina ta proprie nu este demn de un om.

În această instituție școlară nu este nevoie să fie bănci, mese, scaune. Să nu credeți că spun aceasta numai pentru că aș fi chiar și împotriva obiectelor englezești din viața noastră de toate zilele. Vreau să spun că, în instituția noastră școlară, toate lucrurile inutile trebuie să fie reduse la minimum. Spre aceasta trebuie să se tindă. Dar nu fiecare om își poate avea masa, scaunul sau dulapul său. Nimeni însă și niciodată nu-i va răpi pămîntul pe care el poate ședea, pe cînd masa și scaunele ocupă într-adevăr o suprafață oarecare pe pămînt. Dezobișnuindu-ne de a ședea pe pămînt, noi nu ne mai simțim atît de bine și de liberi cînd trebuie s-o facem. Aceasta e o mare lipsă. Doar noi nu trăim într-o țară rece. Nu ne poate fi frig cînd ședem pe podea. Totuși, după exemplul unei țări străine, recurgem la mobilă, înconjurîndu-ne cu lucruri absolut de prisos. Cu cît vom săvîrși mai multe fapte inutile, cu atît ne vom irosi mai mult forțele în zadar. Iar noi nu sîntem nici pe departe atît de bogați ca în Europa. Ceea ce este ușor pentru Europa pentru noi este greu și mai ales scump. De cîte ori ni se prezintă o oarecare intenție bună, ar trebui să socotim cam cît ne-ar putea costa ea și ni se va face negru înaintea ochilor. Dar 75% din suma care

ne înspăimîntă reprezintă prețul de cost al unor lucruri cu totul de prisos. Nu avem curajul să recunoaștem că trăim într-o casă cu pămînt pe jos și că nu putem invita oameni la noi, deoarece nu avem mobilier pentru a-i pofti să șadă. Dacă am putea vorbi despre aceasta, dacă am putea spune direct acest lucru, am avea numai de cîștigat de pe urma acestui curaj și nici cauza noastră nu ar suferi. Ne e rușine să începem munca în condițiile noastre, pentru că aceste condiții nu corespund cu acelea care există în țările unde bogăția nu cunoaște margini și unde această bogăție e concentrată în foarte puține mîini. Micile forțe de care dispunem se pulverizează în nimicuri și noi nu putem obține măcar ceva dintr-un oarecare lucru mai mare. Atît timp cît am putut învăța șezînd pe podea sau pe pămînt, nu trebuia să ne gîndim mult unde și cum să ridicăm o școală. Dar acum sînt foarte multe tăblițe pe piață și este mult mai greu de creat o școală. De altfel, această situație se observă pretutindeni. Înainte vreme, cînd era mai puțină trîndăvie și mai puțin lux, existau mai multe treburi adevărate. Acum este flux pe malul fastului și al trîndăviei, iar pe celălalt mal, unde se săvîrșesc treburile obștești, e reflux.

Odinioară puteam vorbi despre condițiile de viață din țara noastră ca despre niște condiții bogate, deși nu ca despre niște condiții civilizate, pentru că atunci în comorile țării noastre nu erau atît de multe lucruri inutile și de prisos. Pe atunci sărăcia noastră era frumoasă și împodobea țara mai mult decît orice bogăție. Dacă noi, după ce am făcut studii, vom deveni oameni adevărați și dacă, pe lîngă aceasta, nu vom mai avea nimic în viață, vom avea cel puțin o oarecare independență. Vom avea atunci avantaje și posibilități asemănătoare ca putința de a ședea pe podea, de a mînca o hrană simplă, de a purta țesături simple și de a ne face treburile noastre de toate zilele pe cît posibil mai puțin solemn. Acestea nu sînt merite lipsite de importanță. Trebuie să le educăm în noi. Simplitatea și capacitatea de a săvîrși ușor orice treburi, — iată în ce constă cultura. Fastul inutil și complicarea falsă a lucrurilor sînt, în cele din urmă, o barbarie, o piedică în calea mișcării noastre spre scop. Trebuie să smulgem din rădăcină părerea falsă că, pierzînd averea imobilă sau oricare altă avere, omul își pierde unele din calitățile lui. Dimpotrivă, prin pierderea averii imobile calitățile

noastre omenești pot numai să crească. Învățămîntul trebuie să înceapă din copilărie, și nu cu ajutorul predicilor, ci cu ajutorul unor exemple intuitive. Trebuie să demonstrăm copiilor acest adevăr foarte simplu. Dar dacă nu vom căpăta acest învățămînt, nu numai că nu ne vom respecta patria. dar îi vom urî pe părinții și pe străbunii noștri și niciodată nu ne vom putea înțelege sufletul, înțelegere care, în India veche, se considera înțelegerea celui mai înalt adevăr.

Aici se poate pune întrebarea : dacă nu respectăm expresia exterioară a lucrurilor, cum se poate respecta atunci lucrul de preț ce se găsește înăuntrul nostru ? Dacă vrem să creăm un locaș de cunoștințe, este mai întîi de toate necesar un dascăl adevărat. Dacă dăm un anunț la ziare, se vor putea găsi numai preceptori, dar nici un dascăl.

Vreau să spun că nu putem pretinde mai mult decît putem căpăta. Chiar dacă vom avea nevoie foarte mare de el, nu vom putea căpăta niciodată pentru instituția noastră școlară un profesor de felul lui Djagobolko. Trebuie, totuși, să avem în vedere că există și situații cînd nu ne putem plasa întreg capitalul într-un lucru, atîta timp cît nu ne-am formulat toate cerințele și în întregimea lor. Dacă vom consuma o cană întreagă de apă pentru a lipi un timbru poștal, atunci cea mai mare parte din această apă va fi întrebuințată fără folos. Pe de altă parte, dacă vrem să ne spălăm, ne va trebui tocmai o cană întreagă cu apă. În funcție de folosirea cănii, calitățile ei își pot schimba valoarea. Dar noi folosim un om în calitate de profesor în așa fel încît el rămîne de fapt nefolosit. Dacă am combina un fonograf, un bici și puțin creier, s-ar obține un preceptor ideal. Totuși, dacă în loc de preceptor veți pune un învățător adevărat, un dascăl, atunci sufletul și mintea lui vor fi preocupate în întregime de elevii săi. Indiscutabil că nici un învățător nu poate da mai mult decît știe, dar ca să dea mai puțin decît știe îi va fi rușine. Dacă o parte nu-și formulează în întregime pretențiile, cealaltă parte nu se va putea dezvălui în întregime și nu-i va putea da tot ce are. Astăzi în școală avem profesori, dar dacă patria va cere nu numai cunoștințe, ci și suflet, atunci pe primul plan vor trebui să apară dascălii.

Astfel, datoria învățătorului este să meargă la elevi și să-i învețe. Dar, dacă vorbim drept, există un alt adevăr,

care e mai tare decît acesta. El spune că datoria elevilor este să-şi caute dascălul.

Preceptorul se aseamănă cu un băcan, predarea este comerţul lui şi el caută cumpărător pentru marfa sa. De la băcan se poate cumpăra, să zicem, orice lucru, dar nu ne putem aştepta de loc ca pe lista de mărfuri să se găsească dragostea, respectul şi credinţa. Or, învăţătorul primeşte salariu şi-şi vinde cunoştinţele. La aceasta se limitează contactul dintre învăţător şi elev. Chiar dacă prin eforturile multor învăţători limita acestor relaţii poate fi lărgită, aceasta nu schimbă principiul general, ci rămîne o chestiune personală a acestor învăţători. Sînt plini de fericire acei învăţători care înţeleg că nu sînt băcani ce primesc parale pentru cunoştinţe, la fel şi dascălii care înţeleg că trebuie, cu preţul vieţii, să insufle elevilor viaţă, cu focul cunoştinţelor lor să aprindă făcliile cunoştinţelor elevilor, iar cu dragostea lor să trezească dragostea elevilor. În asemenea cazuri, dascălul îi dăruieşte elevului său ceea ce nu este marfă, îi dăruieşte un obiect care nu are preţ şi care nu se poate cumpăra. Acest om va fi demn de respectul elevilor săi nu în virtutea situaţiei sale de învăţător, ci după legea datoriei şi după calităţile caracterului. Deşi învăţătorul primeşte un salariu, el o face numai pentru a exista. Oricum, el dă mai mult decît poate fi plătit cu bani. Acum, cînd guvernul şi-a îndreptat atenţia asupra instituţiilor şcolare bengaleze, mulţi profesori cu experienţă, precum şi mulţi profesori tineri, fără a se intimida, au dezvăluit în faţa ţării unele laturi ruşinoase ale învăţămîntului. Toţi ştiu aceasta. Totuşi, nu toţi ştiu că dacă în locul preceptorului ar fi fost un dascăl adevărat, el nu ar fi putut lua, nici prin calităţile sale sufleteşti şi nici în numele unor scopuri personale, o atitudine pur poliţienească faţă de copii. Oare nu trebuie să salvăm copiii de asemenea învăţămînt care se bazează pe un principiu comercial ?

Totuşi, mi se pare că zadarnic organizăm referitor la aceasta o discuţie atît de amplă. E posibil ca mulţi să facă obiecţii în legătură cu problemele principale. Ştiu că mulţi consideră că e rău cînd copiii, pentru a studia, trebuie să-şi părăsească locurile natale.

Mai întîi de toate vreau să spun că, pentru a înţelege ce sens punem noi în cuvintele „învăţămînt efectiv", este de ajuns ca alături de casa noastră să fie o şcoală oarecare şi

ca să fiţi nevoiţi să aveţi de-a face cu un învăţător particular. Totuşi, este clar că un asemenea învăţămînt pot primi numai aceia care „se plimbă în trăsuri". Am mai spus că copiii noştri nu trebuie să capete un asemenea învăţămînt nedemn de ei.

Recunosc că copiii nu trebuie luaţi din casa unde trăiesc părinţii lor, dacă aceasta este o casă onorabilă. Olarii, fierarii, ţesătorii şi alţi meseriaşi îi învaţă pe copii profesiunea lor, firește în cercul familiei. Acesta este locul cel mai favorabil pentru obţinerea cunoştinţelor. Copiii pot obţine cunoştinţele necesare chiar în casa lor. Dacă însă idealul învăţămîntului este tendinţa de a crea un om care să fie mai perfect decît părinţii lui, atunci copilul trebuie educat în şcoală, şi nu în casa părinţilor, ceea ce, din anumite motive, nu este de loc de dorit.

Dacă am putea ridica idealul învăţămîntului la o înălţime şi mai mare, dacă nu am năzui spre rezultatul pe care-l poate da un învăţămînt pur teoretic, dacă am hotărî că scopul învăţămîntului este crearea unui umanism universal, atunci ar fi imposibil să se creeze condiţii pentru realizarea acestui învăţămînt, iar aceasta nu s-ar putea face nici acasă şi nici în şcoala obişnuită.

În lume, unii se ocupă cu comerţul, alţii cu avocatura, alţii devin capitalişti sau zamindari [1] ş.a.m.d. Fiecare din ei are acasă o situaţie diferită. Modul de viaţă care există în familie îşi pune amprente pe sufletele copiilor.

Diferitele moduri de viaţă determină şi activitatea viitoare a omului. Astfel oamenii se împart strict după genul lor de activitate. Totuşi, este rău cînd soarta copiilor este dinainte determinată de soarta părinţilor lor, înainte ca ei să intre cu adevărat în viaţă.

Să luăm de exemplu pe fiul unui capitalist. Iată că în casa unui capitalist s-a născut un copil, dar asta încă nu înseamnă că, întrucît el este fiu de capitalist, chiar din primul moment al naşterii sale trebuie să posede calităţi deosebite. Cînd se naşte fiul unui bogătaş şi fiul unui sărac, între ei nu e nici o deosebire. Aceste deosebiri se creează ulterior, în mod artificial, în virtutea diferitelor moduri de viaţă. În această situaţie, părinţii ar trebui să caute să educe mai întîi

[1] *zamindar* — moşier.

omul în copil, iar apoi, pe măsura necesității, să educe în el calitățile inerente situației lui. Totuși, lucrurile se petrec altfel. Înainte de a simți că este om, copilul începe să simtă că este fiu de bogătaș. Datorită acestui sistem, copilul trece pe lîngă multe lucruri atît de necesare în viața omului. El își irosește capacitatea de a exista prin propriile sale eforturi. Cu toate că copilul are și picioare și mîini, părinții bogați fac din fiul lor un invalid, îl transformă într-o pasăre cu aripile legate. El nu poate umbla, lui îi trebuie trăsură. El nu e în stare să ducă singur o greutate cît de mică. Pentru aceasta există hamali. El nu se poate îngriji singur, lui îi trebuie slugă. Cauza acestui fapt nu este că el nu ar avea puterea fizică pentru a face toate acestea. Această conduită este provocată de o rușine falsă față de oameni sau obiceiuri, iar nicidecum de incapacitatea fizică. Ceea ce este ușor pentru toți pentru el este greu ; ceea ce pentru toți este simplu și firesc pentru el e „rușinos". El este nevoit să se îngrădească cu legile inutile ale societății, imitînd alți oameni din sfera lui. De aceea, un asemenea om este lipsit de multe drepturi elementare și omenești. Lui îi va fi rușine dacă nu se va vedea numaidecît că este bogat. Pentru ca toți să spună că este om bogat, el trebuie să poarte o sarcină imensă. Din această cauză, el este adesea cu totul neajutorat. Cînd trebuie să-și îndeplinească o datorie, el duce în spinare această greutate ; cînd i se întîmplă să se odihnească, greutatea nu-l părăsește ; dacă pleacă în călătorie, greutatea e totdeauna cu el. Fericirea depinde de starea sufletească, și nu de unele manifestări exterioare. Totuși, un asemenea om a fost din copilărie silit să uite acest adevăr simplu. El a fost transformat în robul a mii de obiceiuri și lucruri de prisos. Dar omul care duce un asemenea mod de viață nu poate exista fără excese, lui îi vine foarte greu fără ele. Nu există om pe lume care să fie invalid și captiv într-o măsură mai mare decît un asemenea om bogat. Tutorii și părinții care l-au obișnuit să se mîndrească cu neputința lui artificială l-au obligat să crească asemenea unei buruieni în holda omenirii. Dar cînd cineva matur tinde în mod conștient spre excese, este imposibil să-l oprești. Și invers, copiii care se joacă în nisip și argilă, cărora le place soarele, ploaia, aerul, copiii care urăsc tot felul de podoabe, simțind numai greutatea lor, care simt bucuria cînd cunosc lumea și o dezvăluie înaintea altora, — copiii aceștia

nu se rușinează de aceste trăsături ale caracterului lor și nu-și dau aere. Pe ei îi pot strica numai părinții, transformîndu-i în niște netrebnici. Noi trebuie să salvăm cu toată energia acești copii nevinovați de asemenea părinți.

Știm că în unele case copiii sînt educați după moda englezească. Ei cresc în brațele guvernantelor, învață limba indiană stricată, uită limba bengaleză, ei se desprind de propria lor națiune bengaleză, în timp ce adevărații copii ai poporului sorb bogățiile spirituale din legătura cu națiunea lor. Totuși, după ce au pierdut legătura cu societatea bengaleză, acești oameni nu sînt legați nici de societatea engleză. Cu urechile mele am auzit cum un asemenea copil, educat în spirit englez, după ce a văzut o rudă a sa, un bengalez ca și dînsul, spunea mamei sale : „Mamma, mamma, look a lot of Babus are comming". [1] Poate oare să fie o nefericire mai mare decît asta pentru un copil bengalez ? ! Dacă cineva, matur fiind, ar vrea să-și însușească manierele și limba engleză, asta e treaba lui, acestea vor fi acțiuni pe deplin conștiente, ce nu se impun din copilărie. Sînt însă părinți care recurg la cheltuieli mari numai pentru a-i transforma pe copiii lor în renegați, fac din copiii lor niște oameni care s-au rupt de națiunea lor, dar care nici în ochii celeilalte națiuni, cu care vor să se asemuiască, nu au nici cel mai mic preț. Totodată, mulți părinți ca aceștia, fiind strîmtorați din punct de vedere material, nu au posibilități să creeze un cerc destul de larg de activitate pentru copilul educat în acest mod. Spuneți, nu este chiar în interesul copiilor să-i ținem departe de asemenea tutori și părinți ?

Am avut un motiv pentru a prezenta acest ultim exemplu. Oamenii care nu s-au deprins ei înșiși să ducă modul de viață englez, dar încearcă să imite acest mod de viață trebuie să acorde atenție părerilor mele. Ei vor trebui să cadă pe gînduri. De ce acești oameni, după ce și-au uitat trecutul, îl obligă pe copil să urmeze pasiunile lor și-i distrug viitorul ?

Cei care s-au deprins cu modul de viață englez se poartă degajat și liber, ei nici nu-și pot imagina că educă pe copii cu deprinderi dăunătoare. Totuși, la aceasta ar fi trebuit să se gîndească mai întîi de toate. Noi sîntem foarte precauți în privința defectelor noastre. Cînd le cunoaștem, ne gîndim atît de mult la ele, pentru că ne pot aduce prejudicii. Dar dacă

[1] Mamă, mamă, uite ce indigen a venit (engleză stricată).

propriul nostru defect produce prejudicii altcuiva, nici nu observăm acest lucru.

Dacă în familie există ură, ceartă, o atitudine părtinitoare, nedreptate, scandaluri, vrăjmășie, reproșuri, deprinderi rele, pentru copii va fi mai bine dacă vor fi educați separat de familie. Nu va rezulta nimic bun dacă în societatea vicioasă în care am fost educați noi va mai crește cineva. Va fi rău și pentru societate, și pentru om. Încă nu ne dăm seama clar de aceasta. Totuși, dacă idealul după care se face educația omului în prezent nu este just, dacă ne vom gîndi să-i educăm pe copii așa încît ei să poată duce o viață demnă, atunci trebuie să ne însușim ideea că pe copii trebuie să-i educăm într-o ambianță în care să aibă o strînsă legătură cu natura, să îndeplinească regulile brachmachiarajei, trăind în casa învățătorului și primind acolo educația. În asemenea situație, copiii vor putea deveni oameni adevărați.

Sămînța din pămînt, ca și omul pînă a se naște, trebuie să fie ascunsă ochiului omenesc și să se dezvolte în întuneric deplin. În acest timp, singurul lucru pe care va trebui să-l facă germenele este să primească hrană și să se pregătească pentru viața de mai tîrziu. El nu caută hrana, ci numai o absoarbe. Natura îl apără împotriva lumii exterioare, oferindu-i cele mai favorabile condiții de dezvoltare. Nu-l atinge nimic dinafară și forța lui nu se pulverizează.

Pentru elevi, perioada lor de studii se aseamănă cu stadiul unui embrion. Rolul aceleiași legi naturale îl va îndeplini faptul că elevii vor fi tot timpul înconjurați de cunoștințe, vor căpăta hrana sufletească necesară lor și vor fi ocrotiți în mod sigur de greutățile exterioare. În această perioadă, totul trebuie să fie subordonat sarcinii de a crea elevilor toate condițiile pentru ca ei să-și poată realiza sarcina lor principală. Sarcina lor în acest timp este să obțină cunoștințe. Ei trebuie să acumuleze forțe și să crească pentru a deveni oameni adevărați.

Familia reprezintă arena în care se desfășoară diferite activități și se afirmă diferite năzuințe. În familie, copiilor le vine foarte greu să aibă condițiile care să le favorizeze dezvoltarea. Copiii trebuie să aibă posibilitatea, la fel ca și semințele care cresc, să înfigă adînc în solul vieții rădăcinile lor. Numai cînd își desăvîrșesc educația, copiii au destulă experiență pentru a deveni stăpîni adevărați ai viitorului lor.

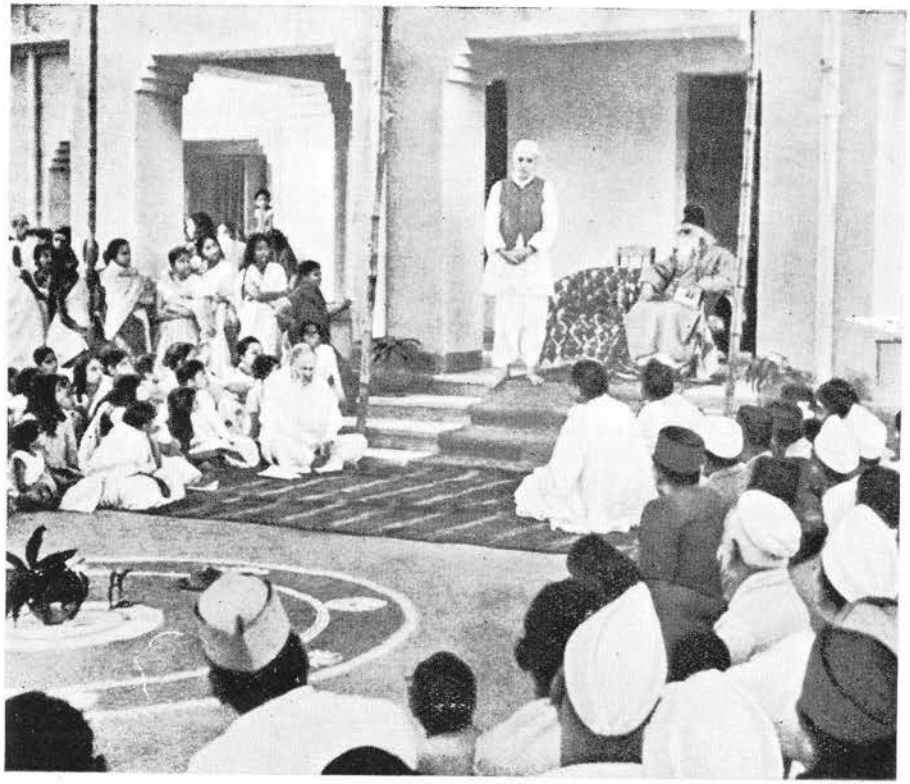

Jawarhalal Nehru — în vizită la școala de la Santiniketan (1939)

Jawarhalal Nehru — în vizită la R. Tagore (Santiniketan 1939)

Dacă omul crește într-o familie sfîșiată de contradicții, el nu va mai putea deveni adevăratul stăpîn al soartei sale și nu va fi uman în măsura cuvenită. El putea fi un om de afaceri sau un negustor, dar să devină pur și simplu om, asta e mai greu decît orice. Odinioară, în țara noastră exista un foarte înalt ideal al căminului familial. De aceea, — pentru trei caste, — condiția prealabilă ca membrii lor să poată păși în viața de familie era parcurgerea brachmachiarajei. În comparație cu cele mai vechi timpuri, cînd s-a introdus această ordine, în prezent acest principiu se respectă într-o măsură cu mult mai mică. Din cauză că din copilărie n-am avut un ideal măreț, ne mulțumim acum cu situația de clerici, șefi de posturi polițienești, avocați etc. Noi nu spunem că a ocupa un post mare este rău. Dar spunem că aceasta este cu totul de prisos și ne mulțumim cu puțin. [1]

Totuși, dacă cineva ocupă și o situație mai mare, aceasta nu-i poate strica. Nu vorbesc numai de indieni. Aceasta se referă la orice societate și la orice țară.

În nici o altă țară oamenii nu au căpătat asemenea educație și pregătire ca în țara noastră, unde există sistemul brachmachiaraj ; cu toate acestea, ei luptă, fac comerț, instalează linii de telegraf, construiesc căi ferate. Noi ne mirăm cînd vedem toate acestea. Nu trebuie să sperăm că propriile noastre defecte se vor îndrepta în urma faptului că le va examina o oarecare comisie. Există temeri justificate că, încercînd a crea Societatea instrucțiunii naționale, noi creăm de fapt o mare mașină pentru matrițarea sufletelor omenești. Aceasta se poate întîmpla dacă vom ignora la infinit poporul nostru și istoria lui. Nu credem în natură, nu credem în oameni, pentru că pentru noi nu există altă ieșire în afară de cea a învățămîntului mecanic. În adîncul sufletului nostru am înțeles că oamenii nu vor deveni nobili dacă se vor construi mașini de ținut morală. Iar dacă vom crea mașini mari pentru cititul cărților, nici atunci vederea intelectuală a omului nu se va dezvolta de la sine.

Nu-i nici o îndoială că organizarea oricărei școli e cu mult mai ușoară decît crearea unui locaș al cunoștințelor de felul acelora ce au existat în India veche. Urmează să înfăptuim în India această operă grea și să o facem simplă.

[1] Aici Tagore privește lucrurile din punctul de vedere al unei țări în situația de colonie.

Idealul acestui locaș este viu pînă acum în mințile noastre, cu toate că vedem diferitele forme de învățămînt apărute în Europa.

Trebuie să stabilim o unitate între obținerea cunoștințelor și formarea conștiinței. Dar dacă nu vom putea să creăm aceasta, atunci mintea noastră va fi capabilă doar să-i imite pe alții și atunci nu vom obține absolut nimic. Cînd vrem să obținem un drept, întindem brațele spre altcineva. Dacă vrem să construim, căutăm modele de-a gata ; noi nu vedem forța, nu ne uităm în sufletul nostru, nu ne interesăm de caracterul nostru, nu cunoaștem nevoile patriei noastre, deoarece nu avem pentru aceasta destulă bărbăție. Continuăm să sperăm că, dacă învățămîntul care ne-a adus pînă la starea actuală îl vom numi într-un fel nou, atunci va da alte rezultate. De aceea noi nu dorim să întreprindem nici un fel de încercări al căror succes nu e garantat măcar în parte. Este necesar să avem în vedere că un învățămînt just nu există în mod obligatoriu acolo unde banii curg gîrlă. Adevăratele calități omenești nu se pot cumpăra cu bani. Exact la fel, creșterea numărului de instrucțiuni și circulări consacrate problemelor de învățămînt nu este încă un indiciu al progresului învățămîntului. Oricît de bune ar fi aceste instrucțiuni și circulări, ele nu pot da hrană sufletului omenesc.

Numărul obiectelor pe care le studiază elevii nu ne spune de asemenea nimic despre cunoștințele lor. De cele mai multe ori, omul educat astfel se întîmplă să fie după cum se spune, nici cîine nici ogar. Omul își poate însuși cu succes știința numai în singurătatea unor locuri nepopulate. Putem căpăta forțe acolo unde putem aduce jertfe tainice, unde ne putem concentra în singurătate. Unde sînt daruri bogate, acolo se și pot obține multe ; unde învățătorii înșiși se ocupă de știință, acolo elevii văd cunoștințele cu ochii lor. Într-un contact permanent cu natura, mintea omenească capătă cea mai deplină dezvoltare. Unde prin intermediul brachmachiarajei caracterul omului devine puternic și integru, acolo efectuarea educației este o datorie obișnuită și ușor de împlinit. Dar acolo unde sînt numai cărți și preceptori, unde există consiliu științific cu participarea reprezentanților bengalezi, unde sînt clădiri de cărămidă umplute cu mobilă, acolo noi nu putem crește și mîine vom fi aceiași care am fost și ieri.

1906

METODA DE ÎNVĂȚĂMÎNT

La venirea mea aici am intenționat să cunosc îndeaproape instituțiile școlare locale și, dacă se va dovedi că în ele este ceva ce se poate aplica în țara noastră, să încerc să fac acest lucru. Am examinat atent tot ceea ce am vizitat și am folosit pe larg bibliografia consacrată problemei învățămîntului.

Unii spun că învățămîntul nu trebuie să fie peste măsură de greu. Alții, dimpotrivă, afirmă că dacă în învățămîntul copiilor nu vor fi destule greutăți, atunci copiii nu vor putea deveni oameni de valoare, folositori pentru societate și apți pentru viață. Adepții primului punct de vedere spun că cel mai bun procedeu de învățămînt este procedeul însușirii prin intermediul vederii, auzului și al memoriei. Un alt grup, care se opune acestui punct de vedere, afirmă că cele mai bune rezultate le dă sistemul intuiției libere. În realitate, disputa dintre aceste două puncte de vedere nu poate fi soluționată niciodată, deoarece contradicțiile pe care le reflectă ea se găsesc în însăși natura omului. Atît fericirea, cît și necazul îl învață pe om. Dacă omul nu este orientat în procesul lui de învățămînt, el nu va putea să studieze. Și, dimpotrivă, dacă el nu va avea o oarecare independență, la fel nu va putea să studieze cu succes. Pe de o parte, trebuie să dăm omului posibilitatea de a căpăta cunoștințele obligator necesare ; pe de altă parte, e bine ca el să-și poată însuși cunoștințele și prin intermediul inițiativei proprii. Între aceste două procedee trebuie să găsim o oarecare cale intermediară. Este drept că e foarte greu de făcut aceasta ; viața nu curge niciodată în linie dreaptă. Ea curge întotdeauna în zigzag, din cauza influenței pe care o produc asupra ei atît momentele interioare, cît și cele exterioare. Viața nu curge la fel ca apa

care merge printr-un canal drept făcut de mîinile oamenilor. Prin urmare, drumul de mijloc nu este linia dreaptă, căci şi el trebuie să meargă pe ocolite. Poziţia pe care o ocupă acum linia centrală în alte ţări şi într-un alt timp devine linie extremă. Ceea ce reprezintă calea extremă pentru o naţiune, pentru alta este cale medie.

În urma diferitelor legi ce intervin în viaţa omenirii, uneori se produc războaie, uneori pacea se prelungeşte, alteori vine belşugul, iar cîteodată şi mizeria. Uneori, omenirea înnebuneşte subit din cauză că îşi dă seama de propria ei forţă, iar alteori se resemnează cu propria ei nebunie. În această situaţie, fiind înclinată să cadă în extreme, omenirea are nevoie de un învăţămînt bine pus la punct, pentru a-şi redresa toate aceste înclinaţii şi ezitări. Dacă, cu toate acestea, caracterul omenesc continuă să rămînă puternic şi viu, atunci înseşi forţele lui interioare îi sugerează omului calea adevărată, linia adevărată de conduită. Omul care şi-a păstrat controlul asupra corpului după ce a căpătat un impuls neaşteptat poate să se balanseze şi să amortizeze acest şoc, menţinîndu-se pe picioare. Iar cel care nu poate să-şi stăpînească trupul, să zicem unul beat, după ce a primit un şoc chiar slab, cade uşor şi rămîne întins. În Europa există diferite metode de învăţămînt care-şi propun drept scop să educe din copii adevăraţi membri ai societăţii. Pe măsură ce mintea copilului se deşteaptă prin intermediul cunoştinţelor, al experienţei şi al impresiilor, se schimbă şi metoda de învăţămînt.

Prin urmare, metoda de învăţămînt trebuie să se schimbe pe măsura dezvoltării minţii. Dar viteza cu care înaintează mintea pe calea cunoaşterii e diferită. Noi nu o putem stabili totdeauna. De aceea nu se poate determina o anumită metodă principală pentru toate cazurile vieţii. Cînd încercăm s-o facem prin diferite procedee, ajungem în mod inevitabil la eşecuri. Totuşi, întrucît în această direcţie lucrează mulţi oameni, un oarecare sistem metodic va trebui să apară în mod obligatoriu. Unicul procedeu de a descoperi aceste metode juste de învăţămînt este calea căutării unor metode proprii pentru fiecare naţiune şi pentru fiecare împrejurare.

În ţara unde copiii învaţă în aşezăminte şcolare obşteşti şi unde totul în viaţă e determinat de regula dură a castei, acolo orice abatere de la aceste reguli ameninţă tulburarea echilibrului general şi omul care a încălcat regulile devine un

renegat, o persoană repudiată. Este greu, în asemenea condiţii, să ai punctul tău de vedere.

În societate se produc şi în mod inevitabil se vor produce schimbări. Dar este greu de imaginat o poziţie mai precară pentru o fiinţă omenească decît aceea de a fi gata să respecte toate regulile castei, închizîndu-se în cadrul hinduismului. Aşa, cînd scade apa din rîu în locurile prevăzute pentru scăldatul unor anumite caste şi devine mică, ceva mai jos sau mai sus pe rîu nivelul apei continuă să rămînă destul de ridicat. Totuşi, acolo locurile pentru scăldat sînt prevăzute pentru alte caste. De aceea, pentru noi, aceste locuri de scăldat există şi nu există în acelaşi timp, deoarece noi nu ne putem folosi de ele. Iar dacă cineva se va hotărî să facă aceasta în pofida regulilor castei, el va deveni un proscris şi toţi îi vor întoarce spatele. Acelaşi lucru este şi în privinţa trecerii peste rîu. Ea există şi nu există într-o serie de cazuri, deoarece şi aici acţionează limitările de castă.

În atari condiţii, societatea noastră nu ne poate da învăţămîntul care să corespundă cerinţelor epocii. Învăţămîntul pe care ea îl dă corespunde mai mult nivelului de viaţă care a existat cîteva milenii în urmă. Prin urmare, de fapt nouă ne este închisă calea educaţiei şi instrucţiei, calea care-şi propune drept scop să facă din noi membri folositori pentru societate. Viaţa noastră nu corespunde cerinţelor actuale. Viaţa noastră parcă s-a oprit în loc. Cîndva, într-o anumită etapă a societăţii, s-a făcut împărţirea în brahmani, kşatri, vaişi şi şudri [1]. Atunci, — aceasta era cerinţa vremii. Tocmai schimbarea condiţiilor din ţara noastră a dat naştere acum necesităţii de a se renunţa la acest sistem care a apărut în alte condiţii de dezvoltare a societăţii. Viaţa în schimbările ei dictează ea însăşi omului principiile ei de bază. Societatea noastră şi-a pierdut de mult vechiul caracter. Dar pînă atunci, societatea noastră, în ciuda tuturor realităţilor, va continua să spună oamenilor : „Fă-te brahman ! Fii şudră !“ ? Dar acum oamenii se supun acestor cerinţe numai ca formă exterioară. Brahmanul devine brahman evitînd perioada brachmachiaraj.

[1] Într-o anumită etapă a dezvoltării istorice a societăţii indiene au apărut castele : *kşatrii* — cîrmuitorii şi ostaşii ; *brahmanii* — preoţii şi gînditorii, ale căror atribuţii erau să hotărască politica ţării ; *vaişia* — plugarii, meseriaşii şi negustorii ; *şudrii* — sau argaţii, precum şi toţi muncitorii necalificaţi, în afară de agricultori, reprezentau casta cea mai de jos.

Totuşi, cînd i se pune şnurul sfînt şi i se rade capul, în decurs de trei zile, are loc comedia ritualului. Astăzi, brahmanul nu mai poate da oamenilor vreun simulacru de înnoire cu ajutorul ceremoniilor sale rituale. Singurul lucru de care mai este capabil este acela de a stîrni într-o cantitate nelimitată praful de sub picioarele lui.

Baza sistemului de castă a dispărut în prezent cu desăvîrşire. Azi e imposibil să continuăm să păstrăm acest sistem. Dar toate atributele exterioare ale sistemului continuă să rămînă pînă acum. A rămas colivia şi a rămas lanţul din ea, dar pasărea, pentru care există toate acestea, a murit de mult. Noi însă continuăm să aruncăm grăunţe acestei păsări moarte. Aceasta, desigur, îi aduce puţin folos şi nu va învia.

Aşa s-a ajuns la despărţirea expresiei exterioare a vieţii sociale de legile dezvoltării societăţii. Din această cauză, la fiecare pas întîlnim piedici pe care ni le cauzează forţele vechi care şi-au trăit traiul. Noi nu putem face tot ce se cuvine după cerinţele vremii, noi nici nu ne putem apăra măcar societatea. Noi am ieşit în piaţă cu marfa noastră, am fixat preţul şi vrem s-o vindem, dar nimeni nu vrea să cumpere de la noi.

Elevul, făcînd o plecăciune, dă învăţătorului bani. Învăţătorul pentru aceşti bani îi dă elevului poveţe într-o limbă veche şi uitată. Elevul nu preţuieşte cunoştinţele care i se oferă. El nu poate să le însuşească, deoarece el nu are nici cel mai mic interes să le înveţe. În consecinţă se pierde orice încredere în adevăr. Încetăm chiar de a ne strădui să păstrăm cel puţin aparent buna-cuviinţă. Fără a ne sfii de loc, spunem chiar că poţi face tot ce doreşti, trebuie numai să nu vorbeşti deschis despre aceasta. Se ştie doar că atunci cînd omul se află într-o situaţie dificilă, i se întîmplă să facă fapte urîte. Societatea din toate puterile caută să-l lege pe om prin obiceiurile sale şi prin regulile sale şi să-i îndrepte eforturile spre făgaşul obişnuit, dar fals. Uneori, dorinţele omului îl obligă să meargă pe alt făgaş, iar 90% din oameni, urmînd această cale obişnuită şi dîndu-şi seama de falsitatea ei, nu încearcă nici cea mai mică sfială, deoarece printre oameni sînt puţine persoane hotărîte şi eroice.

Dacă cuiva îi va veni în cap să spună adevărul numind adevărul adevăr, iar minciuna minciună, atunci pe acest om societatea neapărat îl va pedepsi. Tocmai de aceea în ţara

noastră se pot produce asemenea lucruri uimitoare. Oamenii pot să recunoască în adîncul sufletului un oarecare principiu ca just, dar în acelaşi timp spun că în societate ei nu vor putea aplica liber această propunere. Trebuie să le iertăm această făţărnicie, deoarece ştim bine cît de greu poţi realiza în viaţă ceea ce crezi.

Prin urmare, unde între viaţa societăţii şi prescripţiile ei există o ruptură şi unde legile vechi împiedică la fiecare pas mişcarea înainte, care s-ar potrivi în toate privinţele, atunci e tot una, căci el nu poate fi aplicat în fapt. Şi aceasta este îngrozitor. Acest sistem există şi nu există în acelaşi timp, deoarece de fapt el nu se poate aplica. Aceasta se numeşte a susţine minciuna şi a tăia picioarele adevărului. Iar societatea nu doreşte de loc să înţeleagă că problema se pune tocmai în acest mod. De aceea, ambianţa vieţii în ţară devine cu totul insuportabilă .

Această ambianţă insuportabilă îşi pune amprenta şi pe instituţiile şcolare obşteşti. În afară de aceasta, mai există şcoli de stat. Totuşi ele toate sînt create după acelaşi şablon. Scopul acestui şablon este de a unifica întregul sistem de învăţămînt din ţară. Adepţii acestui sistem şablon au cea mai mare teamă ca poporul însuşi să nu-şi creeze metoda lui de învăţămînt. Scopul principal al acestui sistem de învăţămînt este extinderea monopolului său asupra vieţii spirituale a poporului. Iată de ce această maşină uriaşă a învăţămîntului a devenit o maşină pentru pregătirea funcţionarilor. Oamenii sînt gata să piardă o mulţime de bani şi de timp numai pentru a obţine o diplomă, dar nu şi în vederea îmbunătăţirii bazei spirituale a omului. Mîndria pe care o naşte posedarea diplomei, nu este o mîndrie a spiritului. Cătuşele vechiului sistem de învăţămînt, la fel ca şi lanţurile noi ale învăţămîntului de stat, nu fac decît să încătuşeze gîndirea noastră. Aceasta este problema noastră cea mai importantă. Mie nu-mi inspiră nici un fel de respect deosebit toate aceste metode noi care ne servesc pentru învăţarea pe de rost a istoriei sau pentru a face atractivă aritmetica. Eu ştiu, — căutările unor astfel de metode sînt căutările unei căi uşoare. Nu cred că pot înlocui omul destoinic prin metodele educaţiei lui. În orice caz, tînguindu-ne de faptul că este foarte greu să educi un om adevărat, am încercat să facem aceasta prin intermediul diferitelor metode, dar pînă acum n-am putut avea nici un

fel de succes. Oricît ne-am strădui să găsim o ieşire din această situaţie, tot una e, căci ajungem, în mod inevitabil, la concluzia că numai învăţătorul poate face ceva, iar metoda singură, oricît de bună ar fi ea, nu poate face nimic. Mintea omenească se află întotdeauna în stare de mişcare şi acest lucru îl poate înţelege numai acela a cărui minte se găseşte de asemenea în mişcare.

Din cele mai vechi timpuri, ţara noastră este vestită prin înţelepţii ei. Tocmai ei, cu ajutorul învăţămîntului, au micşorat povara erorilor din această lume şi au îndepărtat ignoranţa morţii. Tocmai ei, cu toate piedicile care existau în domeniul învăţămîntului, au găsit nişte urmaşi demni în discipolii lor, trezind în ei setea de cunoştinţe. Amintiţi-vă cînd s-a introdus în ţara noastră învăţămîntul în limba engleză. Deerodge, căpitanul Richardson, David Gear — ei toţi au fost învăţători. Ei n-au fost adepţii şablonului în învăţămînt şi nu considerau că nota la examene este principalul. Atunci nu era atît de greu să ajungi la Universitate. Atunci, în Universitate mai putea să pătrundă lumina şi aerul. Atunci, profesorul ocupa locul care corespundea rolului său.

Oricum ar fi fost, ţara noastră trebuie să elibereze învăţămîntul, să-l scoată în afara acelui zid chinezesc care-l înconjură. Pulverizarea forţelor noastre în mişcările politice nu a dat rezultatul scontat. Trebuie să ne îndreptăm toate eforturile asupra învăţămîntului, pentru a-l lua în mîinile noastre. În aceasta constă sarcina principală a celor ce doresc să se dedice în întregime operei nobile de a ferici patria lor. În ţara noastră, învăţămîntul elementar trebuie bine pus la punct şi realizat cu ajutorul profesorilor şi al sistemului de examene. Acest lucru trebuie să devină lucrul cel mai obişnuit în viaţa ţării. Atunci, oamenii care lucrează ca profesori din vocaţie vor alcătui marea majoritate din oamenii care se ocupă cu învăţămîntul. Abia atunci va creşte la noi din generaţie în generaţie numărul de învăţaţi. Noi nu putem inventa vreo metodă deosebită de învăţămînt numai pentru ca să existe o metodă pur bengaleză. O metodă de învăţămînt propriu-zis naţională se poate considera numai aceea pe care o creează însăşi naţiunea sub influenţa diferitelor condiţii de viaţă. Cînd se depun eforturi pentru a unifica ţara sub semnul unui ideal, aceasta nu înseamnă nicidecum că s-a şi creat o metodă naţională de învăţămînt. De este ţara independentă sau

de se află sub dominaţia altei puteri, se poate introduce un asemenea învăţămînt general, care, deşi va fi general, tocmai bine va fi dăunător pentru învăţămîntul naţional.

În privinţa învăţămîntului este cunoscut un adevăr foarte important. Omul îşi poate lua cunoştinţele numai de la un om. Aşa, bazinul se umple cu apă, focul se aprinde cu foc, iar sufletul omului se modelează datorită sufletului unui alt om. Dacă scoatem din om sufletul omenesc, el nu va mai fi om. El devine pur şi simplu un carecare atribut necesar al biroului, al justiţiei, al fabricii sau al uzinei. Şi o astfel de fiinţă care nici n-a devenit om vrea să fie învăţătorul altor oameni ! Şi, deoarece nu poate da elevului sufletul său, el se mulţumeşte doar să-i dea numai lecţii. Învăţămîntul poate circula în societate asemenea sîngelui în corpul omului numai atunci cînd între învăţător şi elev există o apropiere sufletească.

În genere, răspunderea pentru educaţia şi învăţămîntul copiilor ar trebui să revină părinţilor. Dar întrucît părinţilor le lipsec de regulă priceperile educative, în mod inevitabil ei sînt nevoiţi să primească ajutor de la un om care este pregătit pentru îndeplinirea acestei sarcini. Este clar că învăţătorul nu poate să-i înlocuiască pe părinţi. Lucrul cel mai de preţ în viaţă noi nu-l putem obţine niciodată cu bani. Aceasta se poate obţine numai în schimbul grijii, respectului şi dragostei faţă de alţii. Tocmai aceste sentimente pot să unească sufletul învăţătorului şi al elevului. În prezent, învăţătorii şi condiţiile lor de existenţă constituie o problemă importantă pentru întreaga operă a învăţămîntului din ţara noastră.

Nu există un sistem mai îngrozitor decît învăţămîntul nemilos şi coercitiv la etatea copilăriei. Acesta nu dă atît cunoştinţe, cît schilodeşte sufletele copiilor. În sistemul social în care trăim noi trebuie tocmai un asemenea învăţător care să dea elan vieţii noastre. În sistemul nostru de învăţămînt trebuie un învăţător care să ne elibereze sufletele de piedicile care le leagă. Oricum ar fi, noi căutăm un om. Pe noi nu ne va salva nici un medic care încearcă să ne vindece numai prin metode (chiar dacă aceste metode sînt juste), în loc să ne dea un om adevărat.

1911

SCOPURILE ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

Un prieten al meu, cunoscător în domeniul astrologiei, mi-a spus odinioară că oamenilor care nu-și pot imagina nimic precis, care nu știu unde este un „da" și unde este un „nu" în viața lor este imposibil să li se prezică soarta cu ajutorul stelelor. Este foarte greu de înțeles care planetă le e favorabilă și care nu.

Cînd bate un vînt puternic, corabia cu pînze zboară pe valuri foarte repede și într-o singură zi parcurge o cale de două zile. Dar ce se poate spune despre o corăbioară de hîrtie ? Cum să știm de se va îneca sau va alerga pe valuri mînată de vînt ? Cine nu are o țintă, ce se poate spune despre trecutul sau viitorul lui ? Spre ce năzuiește el, ce așteaptă de la viață ? Toate speranțele unui asemenea om, care se aseamănă cu corăbioara de hîrtie, se găsesc la nivelul la care se găsește disperarea altor oameni.

Tocmai aceste trăsături nefaste ale desperării caracterizează viața societății noastre. Căile ei de dezvoltare nu sînt clare. Dar oare cît timp veți cugeta pe tema „cum am fi putut și cum ar fi trebuit să fim ?" Linia destinului de pe palma țării noastre apare neclară.

Fiecare speranță îi dă omului o mare putere. În natură, forța nu se poate consuma în zadar ; de aceea, acolo unde în societate lipsește speranța, acolo nu e nici putere. Datele științei spun că ființele vii care au organele vederii aflîndu-se mult timp în întuneric, devin oarbe. Același lucru se produce și în societate. Prezența forței în societate, în cazul lipsei oricărei speranțe, contrazice natura la fel ca și capacitatea de a vedea în lipsă de lumină, în întuneric. De aceea, unde nu

există posibilitate de a găsi o ieșire avem dovada că nu există nici forțele necesare pentru această ieșire.

De aceea, cînd se lărgește sfera de aplicație a forțelor omului, cresc și forțele lui. Omul își vede deslușit calea și se mișcă pe ea înainte. Speranța este lucrul cel mai de preț ce-l poate da omul societății. Nu discutăm faptul că unii oameni nu ajung la realizarea deplină a speranțelor. Vădit sau ascuns, ei caută totdeauna realizarea lor, nu-și precupețesc eforturile. La fel ca și speranțele, forțele nu-i părăsesc niciodată. Această situație este foarte importantă pentru națiune, în ansamblul ei. Acest fapt are importanță, și nu faptul ce fel de popor este poporul, mare sau mic numericește ! Oamenii care trăiesc în societate își întrebuințează forțele pentru muncă, le utilizează în folosul societății umane. În aceasta constă menirea oamenilor, deoarece acolo unde forțele își găsesc aplicare, acolo succesul devine un bun al societății. Acolo unde bogăția nu se îngroapă în pămînt, ci se transformă în faptă, acolo sînt realizări.

În occident, fiecare om ascultă de chemarea țelului său, fiecare știe către ce tinde. Fiecare merge spre obiectul năzuințelor sale, întinzînd arcul din mers și ochind ținta. Fiecare se străduiește ca săgeata lui să nimerească în țintă, oricît de departe și oricît de greu ar fi de atins această țintă. Fiecare tinde numai spre ea, numai spre ținta pentru care se consideră a fi demn.

Noi însă nu sîntem invitați să participăm la această tragere la țintă. De aceea nu trebuie să ne gîndim la premii pentru precizia tragerii. Pentru noi nu e încă clar unde ne este ținta, încotro să năzuim.

Adesea se întîmplă să aud asemenea întrebări : cum vom învăța noi, după ce metodă, ce vom studia, unde, în ce mod ? Mai întîi de toate trebuie să privim învățămîntul ca un fenomen natural, și nu ca un fenomen care iese în afara vieții omenești. Întrebările : Ce vom învăța noi ? și Ce vom deveni ? sînt legate între ele. Doar într-un vas nu poate intra mai multă apă decît e volumul lui.

Noi nu putem cere multe de la societate. Viața în societate, la rîndul ei, nu pretinde prea mult de la noi. Noi îi aducem numai un prinos sub forma faptelor zilnice inutile și inevitabile. Statul de asemenea nu se grăbește să ne ofere

vreun cîmp de activitate unde să ne putem consacra unor lucruri interesante şi importante. Despre ce putem emite o judecată cîtă vreme ne găsim sub gratii ? Şi ce putem vedea privind lumea prin geamul zăbrelit al închisorii noastre ?

Deoarece cîmpul de acţiune ne este închis, nu putem dovedi că sîntem gata să ne jertfim şi nici nu putem demonstra prin fapte de ce lucruri sîntem capabili. De ne gîndim la ceva, se dovedeşte că ideea am luat-o dintr-o carte pe care am citit-o. Iar dacă încercăm să facem ceva, se dovedeşte că urmăm exemplul cuiva care merge înaintea noastră.

Nenorocirea societăţii noastre mai constă şi în faptul că aceiaşi oameni, care nici pentru un minut nu deschid uşiţa coliviei noastre, repetă zi şi noapte că nu avem aripi, că, oricum, nu putem zbura. Dar nici puii de pasăre pentru a învăţa să zboare nu au nevoie să capete o diplomă de bacalaureat în arte. Ei învaţă să zboare chiar în însuşi procesul încercărilor lor. Puiul vede cum zboară alte păsări ; de aceea ştie că poate zbura. El nu se îndoieşte niciodată de faptul că poate zbura. Îndoielile de acest fel nu-i împovărează niciodată aripile. Însă nenorocirea noastră constă în aceea că, atunci cînd alţii se îndoiesc de forţele noastre şi noi nu le putem dovedi că nu au dreptate, această îndoială pătrunde în sufletul nostru şi se înrădăcinează adînc acolo. Astfel omul care a pierdut încrederea în sine nu poate trece nici chiar peste un rîu. El va rătăci doar de-a lungul malului, lîngă vad, chiar şi o zi întreagă. Iar dacă totuşi va pluti cîndva pe o barcă împotriva curentului, fie chiar şi de la Bagbadjara pînă la Boranagou, el va considera că a săvîrşit o ispravă vitejească egală cu isprava lui Columb.

În cel mai bun caz se vorbeşte de sarcinile învăţămîntului în modul următor : „cunoştinţele situează pe om mai presus de scrib, mai presus de un magistrat superior ; ceea ce a învăţat omul îl poate ajuta să facă o carieră strălucită chiar pînă la funcţia de profesor al aceloraşi adevăruri, a căror cunoaştere el o datorează ascensiunii sale. Iar apoi, după un anumit număr de ani, un atare om va primi pensie şi va aştepta venirea bătrîneţii". Sarcina principală a învăţămîntului este de a demonstra că scopul său nu constă în aceasta. Cînd nici nouă acest lucru nu ne este clar, faptul poate demonstra numai ignoranţa noastră. Nici şcoala, nici societatea noastră nu deschid ochii Indiei asupra acestui fapt.

Dar nu ar avea de loc dreptate cel care ar încerca să exprime neîncredere în soarta Indiei. Trebuie să înţelegem clar unde este locul nostru şi încotro ne îndreptăm. Chiar dacă acest adevăr nu se va dovedi a fi uşor, noi trebuie totuşi să-l cunoaştem. Pînă acum, în numele unei false liniştiri, ne-am amăgit în mod perseverent, am încercat să închidem ochii la suferinţele noastre proprii. Este cu totul adevărată afirmaţia că societatea noastră indiană ar putea face foarte multe pentru a imprima omului calităţi omeneşti. Aceasta este o părere care este contrazisă la tot pasul. Şi zadarnic se fac luntre şi punte la orice ocazie aceia care încearcă să demonstreze că această situaţie falsă are vreo legătură cu Adevărul. A încerca să traduci în viaţă aceste principii înseamnă să recurgi la o silnicie fără de nici un sens. Hinduismul [1] este pur şi simplu un şiretlic al omului care nu vrea să facă nimic, nu vrea să se mişte şi încearcă să se ascundă de disprețul altor oameni în spatele acestei doctrine. Această iluzie trebuie aruncată cu toată hotărîrea.

Cînd medicul operează un abces, abcesul caută de fiecare dată să se refacă. Totuşi, un chirurg bun nu va permite niciodată ca abcesul să se producă şi-l va tot opera pînă ce vor apare simptome de însănătoşire. Pentru a nu lăsa abcesul să se refacă, dumnezeu a făcut o mare incizie în abcesul enorm al ţării noastre. Durerea pe care o încercăm este durerea produsă din cauza inciziei. Dar de ce, dintr-un fals amor propriu, să ne înşelăm, încercînd a ascunde această durere ? Numai de dragul amorului propriu sîntem gata să păstrăm chiar abcesul. Dar ori de cîte ori falsa mîndrie ar ascunde abcesul nostru, de fiecare dată el va fi iarăşi operat. Mai curînd sau mai tîrziu va trebui să recunoaştem că acest abces nu este boală de piele adusă dinafară. El este manifestarea exterioară a bolii noastre interne, rezultatul unui sînge alterat. Altfel, această slăbiciune, această lene atotcuprinzătoare n-ar fi putut

[1] *Hinduismul* este o concepţie religioasă bazată pe brahmanism. El se caracterizează prin apariţia zeităţilor noi — *Şiva* şi *Vişnu*, care împreună cu *Brahma* formează o trinitate şi care a dus la dezvoltarea numeroaselor secte, întrucît hinduismul „ca religie este dezlînat, amorf, multilateral : fiecare îl înţelege în felul său" (J. Nehru, *Descoperirea Indiei*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, p. 75).

În referirea lui Tagore este vorba de indiferenţa fatalistă care stă la baza concepţiei acestor secte şi care are repercusiuni negative asupra vieţii sociale.

ţine pe oameni în puterea ei timp atît de îndelungat. Tocmai această organizare a societăţii a dat o lovitură umanismului, a ferecat voinţa şi puterile oamenilor. De aceea umanismul nostru este atît de neputincios. Cînd omul caută să împrăştie un asemenea mit, aceasta denotă că iniţiativa lui nu este de loc un simptom de deznădejde. Trebuie să găsim o ieşire pentru aceste eforturi şi să nimicim ideile eronate, — sprijinul speranţelor false. Iată în ce constă ieşirea din situaţia noastră disperată.

Vreau să spun că învăţămîntul şcolar nu rezolvă în nici o ţară toate problemele. În această privinţă, ţara noastră nu constituie o excepţie. Se spune că cofetarul nu face şi dinţii pentru consumarea produselor lui. Sarcina lui este de a pregăti numai ceea ce se mănîncă. Domeniul celor mai mari cunoştinţe se contopeşte întotdeauna cu natura. Întrucît viaţa societăţii noastre este lipsită de mişcare, noi nu putem aplica sau cel puţin reţine acele cunoştinţe pe care le-am luat din cărţi.

Se poate naşte întrebarea : unde sînt şi în ce constau speranţele noastre ? Ce putem răspunde ? Cîmpul de activitate nu se află în mîinile noastre, pentru un popor dependent calea unor mari înfăptuiri este închisă.

Toate acestea sînt adevărate, dar sînt adevărate numai în parte. Cîmpul de activitate al fiecărei naţiuni, oricît de limitat ar fi el, este deschis într-un domeniu oarecare pentru iniţiativă. Condiţiile externe şi calităţile interne ale omului determină dimensiunile cîmpului său de activitate. Tocmai aceste limite ale activităţii este necesar să se determine mai întîi de toate. Căci împrăştierea forţelor nu are nimic comun cu folosirea lor. Nu este ţară pe lume unde să existe condiţii atît de favorabile ca să-i ofere omului o libertate nemărginită. O astfel de libertate ar fi infructuoasă în esenţa ei. Ceea ce soarta ne oferă nu ne oferă în întregime, ci puţin cîte puţin.

Problema nu constă în întrebarea : „cît anume ni se dă nouă ?“, ci în întrebarea „cum să se folosească acest dar al soartei ?“. Aici se află problema principală. Principalul izvor al tuturor nenorocirilor este situaţia internă, ce împiedică să fie folosite forţele ascunse în societate. Acolo unde omului nu i se permite să facă aprecieri despre lucruri, unde orice trebuie acceptat pe încredere, unde se afirmă ce trebuie să serveşti ritualului mort al sistemului de castă — acolo omul

este înjosit. Şi oricum am vrea noi să-i schimbăm situaţia, acest lucru este imposibil cît timp există condiţiile care-l înjosesc pe om. Această situaţie dăunătoare din societatea noastră nu poate să nu ne amărască. Dar noi, dacă e să spunem adevărul, ştim şi singuri care sînt posibilităţile, care sînt condiţiile vieţii noastre. Noi nu am avut ocazia să le măsurăm pe deplin. Cunoaşterea multilaterală a vieţii este legată de o importantă încălcare a regulilor de castă. De aceea asemenea năzuinţe ale omului se limitează în fel şi chip.

Noi nu avem încredere în natura omului. Dar cum putem instrui pe om dacă-l privăm în acelaşi timp de dreptul de a greşi ?! Noi nu dăm omului posibilitatea de a se manifesta, îl împiedicăm cînd el încearcă să-şi îmbunătăţească situaţia. Se tinde să fie strivit sub povara regulilor hinduismului şi să fie întemniţat pe vecie între cei patru pereţi ai hinduismului. Oare în această situaţie oamenii nu vor căuta să-şi rupă cătuşele ? Sau, dimpotrivă, nu vor începe să se închine cătuşelor lor şi să aştepte pînă ce soarta le va deveni favorabilă ? Nu există mizerie mai mare decît atunci cînd omul consideră că el însuşi este încă mai rău decît condiţiile în care trăieşte.

Dacă trezim speranţele în om, eliberîndu-le de tot ce este inutil, secundar, împrumutat, eliberîndu-le de interesele şi treburile mărunte, de lăcomie, atunci speranţele omeneşti se vor transforma într-o forţă uriaşă. Sărăcia materială nu împiedică să crească speranţele. În ţara noastră, pentru ca arborele de pîine să crească repede, lăstarul i se sădeşte în aşa fel ca să se afle în fundul unei trestii goale de bambus. Tinzînd spre lumină, lăstarul se trage în sus şi nu poate să dea ramificaţii în lături. El învinge cu toată puterea năzuinţei sale această zonă întunecoasă de bambus şi iese la lumină, la soare. Toate greutăţile lui rămîn în urmă. Undeva în miezul sau rădăcina lăstarului trebuie să existe o forţă vie de învingere a greutăţilor care îndeamnă mereu : „Trebuie să cresc, să mă înalţ, trebuie să mă trag spre lumină ; dacă nu găsesc lumină la un capăt al drumului meu, o voi găsi la celălalt“. Dacă s-ar găsi măcar o singură fiinţă vie care să se poată dezvolta independent de condiţiile existente, o asemenea fiinţă n-ar fi putut trăi şi ar fi pierit la cel mai mic obstacol ieşit în cale.

Sînt ferm convins că nu poate exista un ţel inaccesibil. Trebuie numai să năzuim foarte mult către el. Nu se poate

să uităm nici o clipă că noi, asemenea lăstarului arborelui de pîine aflat în trestia-de-bambus, trebuie să năzuim spre lumină. Dar noi creştem mai curînd în lăţime, dînd drumul frunzelor şi ramurilor. Totodată mai încercăm să afirmăm că aceasta este calea cea dreaptă, că viaţa constă tocmai în această mişcare. Însă creşterea în sus este tot o mişcare a vieţii. A năzui în sus, ca şi lăstarul, este calea spre succes, calea în sus împotriva atracţiei pămîntului. Noi trebuie să ne ridicăm tot mai sus. Trebuie să plecăm urechea la glasul care ne cheamă din colţul nostru întunecos la lumină. Acest glas care cheamă la lumină ne dă puterea de a ne jertfi, trezeşte în noi energie, a cărei cursă nu e în colivia strîmtă a birourilor şi instituţiilor administrative. Cînd speranţele şi forţele noastre vor creşte îndeajuns pentru noi, nu ne va mai fi nimic imposibil. Atunci condiţiile sociale ale vieţii noastre nu vor putea fi o piedică în calea noastră spre ţel.

Istoria contemporană nu poate fi examinată dintr-un punct de vedere restrîns. Chiar şi acum, cînd se apropie zorile zilei, nouă continuă să ni se pară că bezna nopţii e veşnică. Eu însă văd că prima rază a conştiinţei a şi atins sufletele noastre şi această lumină, care este percepută de toate străfundurile sufletului nostru, îşi va face treptat efectul ei şi niciodată nu ne va lăsa în pace. În bezna deznădejdii, tocmai această năzuinţă de neînvins a sufletului ne obligă să ne străduim să ieşim la lumină. Omul găseşte în orice situaţie o cale. Aceasta este calea cea mai largă şi întotdeauna deschisă. Însuşi regele nu poate închide această cale şi nici chiar sărăcia nu este capabilă s-o îngrădească. Aceasta e calea pe care o uităm uşor. Aceasta e calea datoriei. Pentru sufletul nostru, care primeşte de pretutindeni numai lovituri, rămîne o singură direcţie a acestui drum pietros, direcţia care duce la lumină. În ţara noastră răsună voci care cheamă să alegem această cale. Sentimentul datoriei va deştepta sufletul nostru, ne va mişca înainte. Calea datoriei care ni se deschide este toată în lumina speranţelor. Datoria de care am fost despărţiţi de veacuri a apărut acum în faţa noastră. Cu cît ţelul nostru nobil va fi mai clar la fiecare pas străbătut pe această cale a datoriei, cu atît vom fi noi înşine mai mult gata să mergem la sacrificiu. Lanţul dorinţelor mărunte va fi rupt.

Dacă ne vom imagina destul de clar ţelul spre care merge ţara noastră, vom găsi metodele necesare pentru organizarea învăţămîntului. A avea numai învăţămînt şi a nu avea nici un ţel în viaţă nu are nici un rost. Dar dacă vom găsi acest sens, India noastră se va transforma într-un ţinut al făgăduinţei, cîmpul nostru de activitate va fi măreţ, vor fi deschise toate căile pentru realizarea unor fapte sublime şi nobile. Atunci în India se va aprinde flacăra pe altarul de jertfe şi va sosi timpul oamenilor mari. Calea datoriei ne duce către aceasta. Să apărăm aşadar speranţele noastre ! Cît priveşte metodele învăţămîntului, ele, la fel ca şi seminţele ce au căzut pe pămînt, vor creşte pe marginea drumului nostru. Ele vor creşte, vor încolţi şi vor da roade îmbelşugate.

1912

ÎNVĂȚĂMÎNTUL PENTRU FEMEI

Eu am primit o scrisoare de la doamna Lily Mitra [1] despre învățămîntul femeilor. Scrisoarea merită să vorbești despre ea. Iată conținutul ei :

Există un grup de oameni care contestă necesitatea învățămîntului pentru femei, motivînd aceasta prin faptul că femeia cînd este cultă îi jignește pe bărbați prin tot felul de mijloace. Femeia cultă nu se uită la soțul ei ca la un dumnezeu, iar sufletul ei nu-i aparține soțului. O asemenea femeie este de obicei ocupată cu cititul cărților ș.a.m.d.

Dar există un alt grup de oameni care afirmă că este necesar să dăm cultură femeilor. Adepții acestui punct de vedere spun că, dacă bărbații sînt instruiți și au anumite interese, atunci cum vor putea ei să ducă o viață familială comună cu femeile, dacă ele nu le înțeleg gîndurile, nici speranțele, nici năzuințele.

Fiecare din aceste grupuri privește învățămîntul femeilor din punctul său de vedere. Dar nici unul din grupuri nu spune că femeia este om în aceeași măsură ca și bărbatul, că femeia nu este creată numai pentru ca cineva să se folosească de ea, că ea își are viața ei, cu interesele sale. Cei care contestă necesitatea învățămîntului pentru femei și cei care susțin această necesitate, și unii și alții apar ca niște avocați care apără un anumit punct de vedere, gîndindu-se cel puțin la omul a cărui soartă o hotărăsc. Dar cei care sînt interesați în gradul cel mai mare de terminarea cu succes a acestui proces judiciar stau departe de toate acestea.

[1] *Lily Mitra* — luptătoare indiană pentru emanciparea femeilor.

Dacă instrucțiunea este un bun al întregii omeniri și dacă orice om are drept la cultură, atunci nu e de înțeles pe baza cărui principiu se pot lipsi femeile de învățămînt.

Zadarnice sînt speranțele acelora care, considerînd că femeile sînt create numai pentru plăcerea lor, se gîndesc să se limiteze la resturile de cunoștințe de la masa lor, pe care ei vor să le dea femeii în locul unei culturi adevărate.

Acei însă care consideră că trebuie să se dea o cultură egală atît femeilor cît și bărbaților se ridică mai presus de punctul de vedere care este răspîndit de obicei. Prin urmare, nici nu trebuie să vorbim de ei în mod deosebit.

Astfel, pe arena de acțiune trebuie să apară femeile, căci despre ele este vorba și ele însele sînt interesate în însușirea culturii. Dacă ele însele nu se vor elibera, nimeni altul nu le va putea elibera. Acea libertate pe care o aduce altcineva nu este libertate, ci una din formele de dependență și supunere. Bărbații care sînt înclinați să confere femeilor o oarecare cultură, de obicei de tip standard, fac aceasta pentru a le transforma într-o jucărie mai comodă în mîinile lor.

Totuși, acele dintre femei care vor apărea pe arena luptei pentru cultura femeii nu vor fi femei simple. Ele trebuie să fie femei care știu să scrie și să citească, femei „fericite", cum de obicei li se spune în condițiile noastre. Trebuie să ținem minte că nu putem considera copilul a fi unicul scop al existenței femeii. Acele femei care vor duce această luptă trebuie să înceteze de a se simți un obiect în mîinile bărbaților, trebuie să arunce obișnuita sfială și timiditate. Ele vor fi femei care în minutul cel greu vor fi în mod firesc alături de bărbați. În momentul greu, ele vor putea să-și ajute bărbatul cu un sfat și să-i fie ajutoare și prietene adevărate, atît la bucurie cît și la necaz, mergînd mînă în mînă cu soțul pînă la sfîrșitul vieții.

Sînt de acord cu principiile de bază ale acestei scrisori. Posedarea cunoștințelor este necesară. Este necesară atît pentru bărbați cît și pentru femei. Trebuie să ai cunoștințe pentru a le putea aplica în fapt. Multe lucruri trebuie pur și simplu cunoscute pentru a avea vederi largi. Această năzuință spre cunoștințe este sădită în natura omului. Omul năzuiește spre cunoștințe, independent de faptul dacă ele sînt sau nu necesare în activitatea lui practică. Dacă nu vom satisface această tendință spre știință sau îl vom înșela pe om,

dîndu-i o piatră în loc de pîine, prin aceasta vom slăbi natura omenească.

Totuşi, nu fiecare recunoaşte sincer că la om este important să educi pornirea lui cea mai nobilă. Cînd este vorba de învăţămîntul oamenilor simpli, un grup de oameni învăţaţi susţine că dacă toţi oamenii simpli vor primi cultură, atunci de unde se vor mai lua slugile ? Desigur că un dramaturg oarecare ar fi putut crea o comedie în care sluga scrie un tratat sau calculează cu ajutorul tabelelor matematice distanţa dintre stele, în timp ce stăpînul însuşi, neîndrăznind să-l deranjeze, îşi calcă singur haina. O astfel de caricatură se poate zugrăvi şi în privinţa femeilor. Dacă femeile vor învăţa, atunci bărbaţii vor trebui să mătură podelele, să cureţe legumele şi să piseze mirodeniile.

Totuşi, toate raţionamentele similare sînt false. La baza lor se află afirmaţia că natura femeii este cu totul diferită şi că se deosebeşte radical de cea a bărbatului. Dar dacă aceasta e adevărat, atunci de ce se tem bărbaţii să dea cultură femeilor ? Nouă ni se pare că globul pămîntesc e plan. În realitate el este rotund. Dacă femeile vor şti aceasta, bărbatul nu va avea de suferit din această cauză. Dacă femeile vor şti că globul nostru terestru nu-l ţine Vasuki [1], ele nu-şi vor pierde nici una din calităţile lor feminine. Dar dacă afirmăm că în acest caz femeia încetează de a mai fi femeie, ar însemna că femei ca atare n-au existat niciodată, ci noi le-am făcut femei prin aceea că le-am ţinut în întuneric.

Faptul că dumnezeu le-a făcut pe femei femei, şi pe bărbaţi bărbaţi ascunde o concepţie uimitoare. Acest lucru îl recunosc toţi, începînd cu poetul şi terminînd cu biologul. În lumea vie, deosebirea dintre sexe creează o forţă uriaşă şi dă naştere la o mare bucurie. Eu nu recunosc că învăţătorul de şcoală sau unele şi aceleaşi manuale şi exerciţii pot dărîma acest zid chinezesc, de netrecut, care s-a ridicat între sexe. Cînd doi se contrazic : adepţii învăţămîntului, ai oricărui sistem de învăţămînt, pe de o parte, iar dumnezeu de altă parte, poziţia mea este de partea lui dumnezeu. Tocmai de aceea eu susţin că dacă femeia îl va citi pe Kant şi pe Hegel, ea îşi va iubi totuşi copiii şi se va îngriji de ei. Ea nu se va îndepărta de bărbat, nu va începe să-l dispreţuiască.

[1] *Vasuki* — împăratul şerpilor ; conform mitologiei indiene el susţine globul pămîntesc.

Nu se poate afirma că se poate şterge deosebirea dintre bărbat şi femeie prin intermediul culturii. Aceasta ar fi o violentare a naturii. Toate cunoştinţele se împart în teoretice şi practice. În domeniul cunoştinţelor teoretice nu există deosebirea între bărbat şi femeie. Deosebirea apare unde încep cunoştinţele practice. Pentru a face pe femei oameni de valoare, trebuie să le dăm cunoştinţe teoretice. Aceasta nu exclude faptul că femeia poate căpăta şi acele cunoştinţe practice care pot s-o intereseze.

Calităţile fizice naturale ale femeilor şi psihologia lor se deosebesc de ale bărbaţilor. De aceea, şi cîmpul de activitate al femeilor se deosebeşte de cel al bărbaţilor [1].

. . . . . .

Într-adevăr, menirea femeii este de a fi soţie şi mamă, iar nu de a fi roabă. În natura femeii un mare loc îl ocupă dragostea, în aceasta e fericirea ei, altfel copiii nu ar fi putut creşte şi ajunge oameni şi n-ar fi legat familia prin legături atît de trainice. Dragostea o îndeamnă pe mamă să îngrijească de copii. Nimeni nu o constrînge să facă acest lucru. Tot aşa femeia poate să fie tandră cu soţul numai dacă există dragoste, iar nu din constrîngere.

Constrîngerea în relaţii apare numai atunci cînd nu există tandreţe şi dragoste adevărată. Dacă fiecare femeie şi-ar putea iubi soţul, aceasta ar fi admirabil. Aceasta este însă imposibil. Totuşi, atît timp cît există societate, omul este nevoit să se supună în multe cazuri regulilor ei.

Cu toate acestea, creînd astfel de reguli, societatea la rîndul ei urmează natura omenească. Astfel, societatea a ajuns la concluzia că menirea femeii este să iubească. De aceea, societatea cere de la femeie ca ea să procedeze aşa cum se cuvine unei soţii iubitoare. Femeia va îngriji de copii, de fraţi şi surori, de soţul ei şi de părinţi. Activitatea femeii este activitatea dragostei. În aceasta e menirea ei. De aceea tocmai acolo, în lumea vieţii femeii unde nu este dragoste, chiar acolo, societatea este gata să înlăture pe femei ca ideal al dragostei. Cînd femeia nu-şi poate iubi soţul, chiar

[1] Deşi R. Tagore a susţinut puternic dreptul femeilor la cultură egală cu a bărbaţilor, totuşi el nu s-a putut rupe de concepţia veche, retrogradă, care face discriminări în ce priveşte activitatea celor două sexe pe plan social.

și în acest caz, sentimentul și conduita ei continuă a fi măsurate cu măsura dragostei. De-și iubește sau nu familia în care trăiește, acesta e singurul lucru după care se obișnuiește să se aprecieze conduita ei.

Natura dragostei se vădește în tendința de a se jertfi. Numai în această jertfire se manifestă toată mîndria dragostei.

Unde femeii nu-i este într-adevăr plăcut să se supună bărbatului ei, acolo nu e nici o dragoste, ci numai constrîngere. În virtutea datelor sale naturale, femeia a căpătat un asemenea loc în societate, încît ea se jertfește familiei. Dar dacă dintr-o cauză oarecare în societate apare o condiție în care va trebui să se jertfească nu în numele dragostei, ci din constrîngere, atunci aceasta nu va mai avea nimic comun cu menirea femeii. Asemenea jertfă va deveni tortură pentru femeie.

Mulți bărbați egoiști asupresc femeile, fiind convinși că a iubi este starea obișnuită pentru femei, iar jertfirea de sine neprecupețită este menirea lor. Nu știu dacă există în vreo altă țară atît de multe exemple care arată că bărbatul s-a dovedit a fi mai prejos de nivelul pe care-l reclama menirea lui, iar femeia, dimpotrivă, căuta să se ridice la nivelul idealului său. N-ar fi just să considerăm că acel cîmp de activitate care este dat femeii este rezultatul eforturilor ei proprii și nu a apărut în urma unor factori persistenți.

Trebuie să avem în vedere că în societate robia bărbaților are proporții nu mai mici, ci, dimpotrivă, mai mari într-o oarecare privință decît robia femeilor. Chiar acum cînd s-a ajuns la un asemenea nivel de cultură, societatea omenească continuă să se miște înainte prin intermediul robiei muncii. În societatea care există acum, fără îndoială că foarte puțini oameni se pot bucura de o libertate adevărată [1]. Societatea îmi apare mie asemenea unei grupe de oameni, fie ei din domeniul administrației statului, sau din comerț, sau din orice alt domeniu, care, la fel ca și robii, trag carele greu încărcate ale vieții obștești. Dar unde le duc, aceasta n-o știu nici robii. Exact la fel nu știu nici ei ce fel de povară duc în spate. Toată viața sînt nevoiți să ducă această greutate pe umerii lor, fără a se alege cu nici o bucurie, cu nici o satisfacție de pe urma ei. Trei sferturi din această

[1] În societatea capitalistă. *Nota trad.*

robie se află pe umerii bărbaților. Dar sarcina femeilor este de a iubi, așa a hotărît societatea. Datoria bărbaților este de a avea putere și de a o manifesta, așa a hotărît tot societatea. Dar se mai întîmplă ca în fața sarcinilor sale, dragostea să fie înăbușită, iar forța să fie slăbită. Atunci este necesar să se reformeze societatea. Totul înclină acum spre reorganizarea societății. Totuși, oricîte schimbări ar suferi societatea, procesul reorganizării ei nu va fi niciodată terminat. Cît privește poeții, ei se pot bucura că bărbații vor rămîne întotdeauna bărbați, iar femeile femei. Femeia va rămîne pentru bărbați întotdeauna un sprijin la nenorocire și un bun sfătuitor la greutăți. Și la fericire și la necaz, femeia va merge mînă în mînă cu bărbatul și va fi tovarășa lui credincioasă pentru toată viața.

1915.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL ȘI CULTURA

Am hotărît să scriu un articol despre învățămînt după ce am citit într-un ziar american o comunicare consacrată acestei probleme. Ceea ce gîndeam despre învățămînt s-a dovedit a fi foarte bine expus în această comunicare. Cauzele acestei coincidențe a părerii mele cu ceea ce a fost scris în ziarul american au rădăcini care merg adînc.

America s-a găsit în decursul unui timp îndelungat în beția goanei după bogății. Această goană după bogăție a căpătat forme foarte grosolane și a dat naștere la o lăcomie imensă, care crește mereu. În această goană, frumusețea caracterului omenesc s-a dovedit a fi înăbușită și pe primul plan a apărut tendința omului de a agonisi avere. Iar astăzi acestui uriaș monstru, care era însetat de cîștig, la jumătatea drumului către țel i s-a rupt roata cea mare a carului și el s-a răsturnat cu car cu tot într-o rînă, în praful drumului. Acum, trăgînd concluziile acestui accident, se poate pune întrebarea : ce i-a mai rămas omului în afara accidentului ? Toate cheltuielile uriașe, toate eforturile sînt lucruri exterioare. Dar cînd toate aceste lucruri exterioare se distrug, se dovedește deodată că în lăuntrul nostru nu este nimic... Și, deprimat de acest faliment al său, omul nu mai poate afirma că posedă vreo bogăție lăuntrică. Omul din ziua de azi, ca atare, nu face doi bani. El este în întregime omul pieții. Iar astăzi nu e zi de piață.

Odinioară, India a avut cultura sa proprie. Atunci omul nu se temea că s-ar putea dovedi a fi sărac sufletește, pentru că centrul lui de greutate nu se afla în domeniul valorilor exterioare.

. . . . . .

Noi resimțim o lipsă în domeniul valorilor culturale. Chiar și un șchiop poate merge pe bicicletă. Iată că el merge foarte liniștit pe drum, învîrtind pedalele fără nici o grijă În acest timp, bicicleta lui se frînge. Numai atunci înțelege că piciorul lui este cu mult mai scump decît această bicicletă scumpă. Omul care se mîndrește foarte mult cu obiectele de confort ce-l înconjură nu știe cît e de sărac. Nu vreau să subapreciez valoarea bicicletei. Totuși, prețul picioarelor unui om este cu mult mai mare decît poate să coste o bicicletă.

. . . . . .

Așa gîndeam eu creînd Universitatea din Santiniketan. A pune în drepturile sale acest nou învățămînt a fost cea mai puternică dorință a mea. Nu trebuie să ne facem griji ce întrebuințare să-i găsim mobilierului. Acest lucru este clar de la sine. Dar ce să facem cu bogăția noastră interioară ? Țelul principal al învățămîntului, după mine, trebuie să fie acela ca să învățăm să acordăm atenția principală esenței noastre interioare și să ne pătrundem de respect față de noi înșine. În Santiniketan, sub aspect exterior, viața noastră era săracă. Dar noi nu ne rușinam de ea...

...Se înțelege de la sine că sărăcia apare ca rezultat al neputinței. În asta nu e nimic bun. Dar se spune că pe cel puternic îl împodobește o atitudine de îngăduință față de cel slab. Exact la fel se poate spune și despre un om bogat pe care-l împodobește lipsa de lăcomie. Prin urmare, nu este nimic rău în bogăția care nu-și propune drept scop desfătarea. Aceasta nu se referă în întregime la India, deoarece ea este prea săracă, ea nu are mijloace pentru desfătare. De aceea nouă nu ne este greu să le disprețuim. Dumnezeu nu-i iartă pe cei slabi. Noi declarăm cu toată încrederea că vom putea face totul. Într-un minut de înfumurare, noi mai putem declara : „Eu știu totul". După această declarație va urma „eu pot totul", — toți în Europa vorbesc astăzi așa. Nu are granițe această credință în propria forță. Tocmai datorită acestei încrederi în ei înșiși, europenii au devenit atît de curajoși, învingînd totul și toate pe pămînt, în apă, în aer. Noi însă așteptăm întotdeauna o ocazie favorabilă din mîinile soartei. De aceea în decurs de multe veacuri soarta ne tot înșală.

. . . . . .

Principiul „noi știm tot" este un adevăr. Nu se poate uita că numai propovăduind acest adevăr noi vom elibera țara de propria ei înjosire. Să admitem că în universitatea noastră studenților li se dezvoltă inițiativa. Tocmai aceasta este sarcina principală a învățămîntului. Știu că piedica principală pentru introducerea acestui principiu sînt acei oameni care ar fi trebuit ei înșiși să le inspire studenților aceasta. Cîte forțe vitale și cîtă energie spirituală se irosește, cît se micșorează capacitatea de muncă datorită deprinderii de a învăța pe de rost ! Iar dacă cineva încearcă să-i pună capăt, metodiștii încep să manifeste neliniște. Dar cît vom mai îndura noi ca sufletele omenești să se schilodească cu toceala ? Inițiativa ajută pe om să devină viteaz ca un leu. Dacă în universitatea noastră ne va fi dat să simțim un spirit nou, spiritul noului, spiritul inițiativei, aceasta va însemna că la noi în patrie se vor înfăptui visele zeiței Lakșmi [1]. Oamenii nu trebuie să tindă să obțină diploma după ce au promovat, să zicem, examenul de economie, ci să tindă să educe în ei un caracter puternic, exigența, să se pregătească pentru orice împrejurare, să se poată sprijini pe forțele lor spirituale, să fie gata de a se simți răspunzători pentru orice lucru. Cu alte cuvinte, trebuie să se ocupe de lucruri care necesită vitejie, iar nu cu dispute și cu etalarea cunoștințelor lor. În școala obișnuită nu sînt posibilități pentru educarea acestor trăsături de caracter, iar la noi, în Santiniketan, există această posibilitate, deoarece este foarte important să ai oameni care să poată îndrepta învățămîntul pe făgașul cel bun.

De obicei, pentru realizarea vreunui lucru este puțin ca el să fie o necesitate logică. Autorul comunicării din ziar, despre care am vorbit la începutul acestui articol, atinge tocmai această problemă. El spune că învățămîntul contemporan și-a irosit baza sa : cultura spirituală. Noi neglijăm bogăția spirituală, propunîndu-ne drept sarcină principală goana după bogăția materială. Totuși, aruncînd comorile culturii spirituale, se poate oare atinge deplinătatea vieții omenești ? !

Cultura îl înnobilează pe om, sub influența culturii omul devine mai bun și mai nobil în toate privințele. Într-adevăr,

[1] *Lakșmi* sau *Sri*, — în mitologia indiană este zeița fericirii și a frumuseții, soția zeului Vișnu, înfățișată cu o floare de lotus. *Nota trad.*

cultura mărește valoarea nobleții adevărate. Numai simpla politețe a unui om îl obligă pe altul să facă pentru el diferite servicii. Omul cult mai mult își pricinuiește o daună decît să se înjosească. El nu va începe să se ocupe cu autoreclama și să se ridice pe primul loc din interes personal. Toată falsitatea și josnicia vieții nu-l atinge pe el. Întrucît un asemenea om cunoaște arta și cultura, lui îi face mare plăcere să-și exprime respectul față de tot ce e mai bun. Un asemenea om poate să aibă opinia de a reproba sau de a confirma că ceva este bun, și toate acestea fără a ține seama de părerea altora. Un asemenea om consideră josnicie invidia față de realizările și succesele altora.

Fiecare societate are concepția sa despre umanism. Această concepție nu o aflăm numai în bibliotecă, în sala de lectură ; ea există în fiecare casă, în fiecare familie. Din nefericire pentru toți, idealul umanismului este foarte bolnav și starea lui devine tot mai proastă pe zi ce trece. De aceea, clevetirea cea mai nerușinată a devenit la noi o marfă care aduce profit. Noi ne-am obișnuit atît de mult cu aceasta, încît nu observăm cît de otrăvită este însăși atmosfera din țara noastră cu această minciună și cu insinuările. Există un grup de oameni care se folosesc de cea mai mică ocazie pentru a născoci și a face afirmații clevetitoare, care se răspîndesc în toată țara asemenea unor epidemii. Tocim lecțiile pe de rost pe cît ne ajung posibilitățile noastre intelectuale, dăm examene pentru titlul de bacalaureat sau de magistru. Totuși, sînt oameni care invidiază fericirea altuia, care se gîndesc numai la profiturile lor. Acești oameni lacomi pun obstacole în calea spre unirea patrioților într-o activitate utilă pentru patria noastră. Acești oameni se străduiesc din toate puterile să prejudicieze o asemenea operă. Această situație a devenit posibilă în țara noastră datorită nivelului scăzut al culturii și datorită lipsei de dragoste a oamenilor pentru idealul umanismului. Este greu să-l respectăm pe bengalez dacă el se străduiește din toate puterile să convingă pe cei din jurul lui că nu este capabil de nici o faptă vitejească, de nici un lucru nobil. Doresc din tot sufletul ca scopul principal al instituțiilor noastre școlare să fie nimicirea cu ajutorul învățămîntului a acestor semințe otrăvitoare ale josniciei și minciunii. Soluția nu constă în a toci pe de rost lecțiile sau în a da examene. Numai studiul liber al istoriei omenirii,

respectul faţă de oameni pe baza cunoaşterii acestei istorii şi bucuria pe care o dă unitatea cu aceşti oameni ne va permite să nimicim toceala. Odinioară, în Santiniketan, colegii mei — poetul Sotiş Rai şi Odjid Ciocroborti — au lucrat în această direcţie. Fără îndoială că noi avem profesori la fel cu ei. Însă toate intenţiile lor se reduc să aducă minţile slabe ale copiilor jertfă examenelor necruţătoare. Şi ei nu au tăria de a se dovedi mai presus de cerinţele acestui învăţămînt standard.

Autorul comunicării din ziar, despre care am vorbit, scrie şi despre conţinutul literaturii. El consideră că influenţa culturii înalţă sufletul omului şi deschide căi nu numai pentru autoperfecţionare, ci şi pentru autocontrol. Datorită acestor calităţi, viaţa devine nobilă şi plină de bunăstare.

Odată, cînd mă plimbam cu studenţii, pe un drum am întîlnit o căruţă la care erau înhămaţi doi tauri. Căruţa se împotmolise în noroi. Studenţii care erau cu mine au ajutat să se scoată căruţa la loc uscat. Odată, cineva a venit la Santiniketan şi n-a putut găsi nici o slugă care să-i ducă bagajul. Unul din tinerii noştri studenţi, fără a se sfii, i-a luat lucrurile în spate şi le-a dus unde trebuia. Studenţii erau astfel educaţi, încît considerau de datoria lor să-i ajute pe cei sosiţi şi să se îngrijească de ei. Recent ei au construit un drum spre Santiniketan, au astupat toate gropile din cale. Toate acestea le făceau sub influenţa unui impuls interior. Ei au înţeles ceea ce este cultura adevărată, existentă dincolo de cărţi şi de literatură. Cîndva cunoşteam pe fiecare din ei după fizionomie şi după nume. De atunci au trecut mulţi ani şi eu i-am pierdut din vedere. Sper că sînt tot atît de binevoitori cu alţi oameni, tot atît de străini de invidie faţă de succesele altora şi gata întotdeauna să ajute pe cel slab. Sînt convins că ei ştiu cum trebuie să fie un om nobil şi se străduiesc să procedeze aşa cum se cuvine oamenilor nobili.

1935

SCRISORI DESPRE RUSIA

Moscova

In sfîrşit, am sosit în Rusia. Tot ceea ce văd este minunat. Nu seamănă cu alte ţări. Se deosebeşte radical. Ei i-au pus în mişcare pe toţi.

Cultura de veacuri a societăţii omeneşti se creează prin munca oamenilor simpli ; aceştia formează majoritatea şi tot ei poartă asupra lor întreaga greutate. Ei nu au timp să trăiască omeneşte. Flămînzi, zdrenţăroşi, analfabeţi, hrănindu-se cu resturile de la masa stăpînilor, ei îi servesc pe toţi. Munca lor este uriaşă, iar drepturile lor sînt infime. Ei sînt sortiţi la o foame permanentă, la lipsuri şi moarte. Drept mulţumire pentru toate potentaţiile lumii acesteia îi răsplătesc cu bătul. Ei sînt sfeşnicele civilizaţiei, ei stau ţinînd pe cap făclii şi luminează cu ele celor care se află sus [1].

M-am gîndit mult la toate acestea şi mi s-a părut că nu există nici o soluţie. Dacă unii nu vor fi jos, alţii nu vor putea fi sus, dar sus este necesar să fie. Dacă nu vei fi sus, nu vei vedea nimic mai mult decît lungul nasului. A trăi pentru a exista nu înseamnă a fi om. A te putea sustrage de la grijile permanente ale existenţei, asta abia e civilizaţie. Roadele cele mai demne ale civilizaţiei s-au născut în ceasuri de răgaz. Este necesar ca o parte din omenire să aibă răgaz. De aceea, nu o dată mi-au venit în minte gînduri despre necesitatea de a îmbunătăţi, pe cît este posibil, condiţiile de

[1] Tagore se referă aici la situaţia oamenilor muncii în ţările capitaliste. *Nota trad.*

viață ale acelora care nu numai prin situația lor, dar și prin starea lor fizică și spirituală sînt nevoiți să se ocupe cu munca brută.

Greutatea constă în aceea că numai prin simpla compătimire nu se poate crea nimic solid ; ajutorul prin donații ocazionale se transformă treptat în contrariul său. Ajutorul cu adevărat prietenesc este posibil numai atunci cînd oamenii sînt egali. Și totuși n-am putut născoci nimic ; oare poți recunoaște fără indignare că numai înjosirea majorității oamenilor, menținerea lor în stare de sălbăticie a putut înălța cultura omenească ?

Gîndește-te numai că flămînda Indie a hrănit Anglia cea grasă ! Dar mulți oameni din Anglia consideră că a hrăni veșnic Anglia este o mare binefacere pentru India ! Dacă, după ce s-a înălțat sus, Anglia joacă acum un mare rol în dezvoltarea societății omenești, atunci nu-i nici o nenorocire că pentru aceasta a fost nevoie ca în decursul veacurilor să țină în robie un alt popor. Ce contează dacă acest popor trăiește în mizerie și e îmbrăcat în zdrențe ! Este adevărat că uneori prin capetele englezilor trece cîte o idee în legătură cu faptul că spiritul de umanitate cere oarecare îmbunătățire a condițiilor de viață ale acestui popor. Totuși, au trecut o sută de ani și noi nu am primit nici învățămînt, nici ocrotirea sănătății, nici bunăstare !

În fiecare societate se produce același lucru. Omul care nu respectă pe altul este neputincios să-i facă vreun bine. Dar îndată ce interesele lor se ciocnesc, se poate ajunge pînă la vărsarea de sînge. În Rusia, această problemă se încearcă să fie rezolvată chiar la baza ei. Încă n-a sosit timpul să facem deducții definitive, totuși ceea ce am văzut n-a putut să nu mă uimească. Învățămîntul este cel mai bun mijloc de învingere a tuturor greutăților noastre. Pînă acum, cea mai mare parte a omenirii nu avea posibilitatea să se bucure de foloasele învățămîntului, iar cît privește India — ea era aproape complet lipsită de această posibilitate. Stîrnește mirarea acea energie uimitoare cu care în Rusia se urmărește să se răspîndească învățămîntul în toată țara. Și aici chestiunea nu constă numai în numărul oamenilor, ci și în profunzime, în avînt.

Cîtă grijă s-a manifestat, ce energie uriașă s-a depus pentru ca nici un om să nu se simtă neputincios și incapabil de a munci. Și nu numai în Bielorusia, dar și printre popoarele

semicivilizate ale Asiei mijlocii, ei răspîndesc învățămîntul cu repeziciunea unei inundații. Și nu are margini energia lor neobosită, îndreptată pentru a deschide acestor popoare accesul spre culmile științei. În teatre sînt mulțimi imense de oameni din popor, iar principalii spectatori sînt țăranii și muncitorii. Și nicăieri ei nu sînt jigniți. În două-trei instituții pe care le-am vizitat, mi-a atras atenția renașterea spirituală și triumful demnității omenești care s-a deșteptat. Despre o comparație cu poporul nostru nici nu poate fi vorba, dar dacă îl asemeni cu clasa muncitoare engleză, atunci deosebirea este aceeași ca și între cer și pămînt. Ei realizează admirabil ceea ce am vrut noi să facem la Șriniketan [1]. Ar fi foarte bine dacă cei ce lucrează cu noi ar putea veni aici să învețe cel puțin un timp oarecare. În fiecare zi ceea ce văd aici compar cu India și mă gîndesc la ceea ce am realizat noi și ce nu am putut realiza.

Însoțitorul meu este un american, doctorul Hary Timbers, care, studiind sistemul de ocrotire a sănătății de aici, se miră de caracterul lui ireproșabil ; dar ce pot să spun eu despre neputincioasa, nefericita, flămînda Indie, torturată de boli. Cîțiva ani în urmă, populația de aici se afla absolut în aceeași situație ca și popoarele Indiei, totuși în acest scurt timp la ei au fost schimbări fulgerătoare, iar noi ne-am împotmolit în noroiul întepenirii.

. . . . . .

Printre copii există aici o diviziune a muncii și răspundere pentru ea. Eu mi-am îndreptat atenția asupra faptului că, îngrijindu-se de locuința lor, o grupă de copii poartă răspunderea pentru o viață sănătoasă, alta conduce depozitul etc. ; toată conducerea se află în mîinile copiilor și numai un singur om supraveghează munca lor. Eu am căutat în permanență să introduc în Satiniketan [2] această practică, dar toată chestiunea s-a limitat numai la întocmirea unor reguli și nu a dat nici un fel de rezultate.

[1] *Șriniketan* — una dintre proprietățile familiei Tagore, unde Rabindranath Tagore a deschis în anul 1921 un punct de ajutorare a țăranilor. Șriniketan trebuia să devină, după părerea lui Tagore, un centru de răspîndire a cunoștințelor agrotehnice printre țărani și de ajutorare a lor în domeniul învățămîntului și ocrotirii sănătății.

[2] *Santiniketan* — localitatea unde Rabindranath Tagore a întemeiat o școală națională, în care învățămîntul se făcea după metode speciale, elaborate de el.

Una din cauzele acestui fapt constă în aceea că scopul principal al laturii didactice la noi a fost desfăşurarea examenelor, iar toate celelalte treceau pe al doilea plan. Dacă există tot ce e necesar, este bine, iar de nu, apoi nici nu trebuie ; noi nu ne-am obişnuit să facem mai mult decît ni se cerea. Şi afară de aceasta, din anii copilăriei ne-am obişnuit cu toceala.

Nu e nici un folos în alcătuirea regulilor : dacă în suflet te comporţi faţă de ele cu neglijenţă, ele nu dau nici un fel de rezultate.

Aici n-am găsit altceva decît la ceea ce mă gîndeam tot timpul, cugetînd la munca de la sate şi la învăţămînt ; dar este aici o forţă, este iniţiativă, este o experienţă a conducerii.

Mi se pare că multe depind şi de starea fizică a organismului : un corp slăbit şi chinuit de malarie nu poate lucra cu putere deplină. Iar în această ţară aspră oamenii sînt tari, de aceea şi munca lor sporeşte.

Ar fi o greşeală să considerăm puterea de muncă din ţara noastră după numărul sufletelor ; ei nu sînt oameni de valoare.

19 septembrie 1930

Moscova

Iată, aceasta e Rusia. Din fereastra casei situate în apropierea Moscovei privesc tabloul care se deschide privirilor mele. Cît cuprinde ochiul se văd păduri ce se ridică ca nişte valuri de culoare verde închis, verde deschis, liliachiu, galben-verzui. Departe, la marginea pădurii, e un lanţ de căruţe de ţară. E aproape ora 10 ; cerul e acoperit de nori, dar nu va ploua ; vîntul clatină vîrfurile plopilor înalţi.

. . . . . .

Aici, neexistînd contradicţii, nu există nici bogăţie, nici sărăcie, ci numai o stare medie.

O asemenea egalitate deplină nu există nicăieri ; de aceea ea te impresionează imediat. Aici trăiesc numai acei pe care în alte ţări îi numim popor.

Pe străzile Moscovei este multă lume de tot felul. Oameni eleganţi nu sînt ; de te uiţi îndeaproape, vezi că oamenii trîndavi au dispărut fără urmă, toţi trăiesc din munca lor, nicăieri nu-i nici un filfizon.

. . . . . .

Dar dacă omul mijlociu de pe aici ar fi văzut cum am trăit noi şi cu ce ne-am ocupat, el s-ar fi cutremurat de dezgust.

Orgoliul bogăţiei ne-a venit din Occident. Cînd în casa negustorilor şi a funcţionarilor mici au năvălit pe neaşteptate banii, ei au început să introducă obiceiuri europene. Din acel moment au început să considere drept criteriu al culturii mobila din casă. De aceea, şi la noi bogăţia înăbuşă acum totul : originea, educaţia, învăţămîntul. Totuşi, nu-i nimic mai lipsit de glorie decît orgoliul bogăţiei. Trebuie să depunem maximum de eforturi pentru ca această vulgaritate să nu ne pătrundă în sînge.

În această ţară mie mi-a plăcut cel mai mult tocmai lipsa totală a orgoliului vulgar al bogăţiei. Numai de aceea aici s-a răspîndit atît de repede în popor sentimentul propriei demnităţi. Poporul simplu, aruncînd povara inegalităţii, a putut să se îndrepte şi să ridice capul.

Văzînd toate acestea, mă miram şi în acelaşi timp mă bucuram. Raporturile dintre oameni au devenit uimitor de uşoare.

Trebuie să mai spun încă multe şi voi încerca să fac aceasta.

Dar acum este necesar să mă odihnesc. De aceea mă voi aşeza mai comod în fotoliul adînc din faţa geamului, îmi voi trage plapuma peste picioare şi, dacă ochii vor vrea să se închidă, nu mă voi împotrivi.

20 septembrie 1930

Moscova

. . . . . .

Oricum ar fi, am sosit în Rusia. Eu aş considera ţelul vieţii mele neatins în întregime dacă nu aş fi venit încoace.

Mai înainte de a aprecia dacă e rău sau bine ceea ce au făcut ei aici, te izbeşte curajul lor neobişnuit.

Religia a existat de cînd e lumea. Ea a intrat în sînge, a străpuns sufletul şi creierul oamenilor ; un lanţ nesfîrşit ar reprezenta enumerarea edificiilor, uşilor, păzitorilor care i-au aparţinut şi uriaşa sumă de impozite pe care le-a încasat în decursul atîtor veacuri.

Iar ei au nimicit-o din rădăcină şi nu au nici un fel de teamă, frică sau îndoieli.

Au măturat religia pentru a curăţa locul pentru ceva nou.

Pe mine mă încîntă farmecul ştiinţei europene, care poate face minuni, dar şi mai mult mă uimeşte opera uriaşă pe care o văd aici.

Dacă ei ar distruge numai, eu nu m-aş mira, deoarece ei au destule posibilităţi de a distruge, dar văd că ei, suflecîndu-şi mînecile, muncesc pentru ca în acest spaţiu uriaş să clădească o lume nouă. Trebuie să se grăbească, pentru că lumea întreagă le e vrăjmaşă, toţi sînt împotriva lor. Ei trebuie să se pună pe picioare cît se poate mai repede. La fiecare pas, ei trebuie să demonstreze că ţelul spre care năzuiesc nu este o greşeală, nu este o înşelătorie ; ei au hotărît cu fermitate să parcurgă un mileniu în 10—15 ani. Puterea lor economică în comparaţie cu orice altă ţară este extrem de mică, în schimb voinţa lor este uriaşă.

Revoluţia care s-a petrecut în Rusia era aşteptată de mult în această ţară. S-au pregătit pentru ea în decursul unui timp îndelungat. Cîţi oameni cu renume şi fără renume şi-au jertfit viaţa, cîţi au îndurat suferinţe insuportabile !

Cauzele revoluţiei există pretutindeni pe pămînt, dar ele se concentrează numai în unele locuri. Dacă într-un organism schimbul de substanţe este tulburat, atunci într-o serie de locuri această tulburare este însoţită de apariţia unei umflături şi a unei roşeli. Or, în Rusia, nenorociţii şi oprimaţii îndurau în mizerie şi neputinţă suferinţe insuportabile din partea acelora în ale căror mîini erau bogăţiile şi puterea. În Rusia, oamenii erau pregătiţi să rezolve această contradicţie prin completa ei nimicire.

Odinioară, revoluţia franceză ameninţa să măture această contradicţie. De pe atunci încă oprimaţii au înţeles că amărăciunea şi jignirile inegalităţii se află pretutindeni. De aceea, cuvintele revoluţiei franceze despre libertate, egalitate şi fraternitate erau auzite departe peste hotarele Franţei. Ele au amuţit însă. În zilele noastre, lozincile revoluţiei ruse au devenit lozincile întregii lumi...

. . . . . .

În secolul nostru s-a ridicat cortina pe scena istoriei universale. Pînă acum ea s-a desfăşurat după culise, ca şi cum ar fi avut loc o repetiţie — în diferite încăperi şi parte cu parte. În trecut, fiecare ţară a fost înconjurată din toate părţile de un zid, deşi nu se poate spune că nu era nici o comunicare între ţări. Astăzi, eu nu mai văd acea izolare a ţărilor care a avut loc în urma acestei despărţiri. Atunci existau copaci izolaţi, iar acum e pădure. Totuşi, şi dacă mai înainte societatea omenească simţea o lipsă în ceea ce priveşte concordanţa intereselor, acum acest lucru există pretutindeni. Aceasta e o problemă serioasă.

Am întrebat odată la Tokio un tînăr coreean în ce constă nenorocirea poporului său. El mi-a răspuns : „Pe noi ne apasă dominaţia cămătarilor, noi sîntem sursa lor de îmbogăţire". Eu am întrebat : „Dar oricare ar fi cauza faptului că voi sînteţi slabi, vă puteţi voi oare elibera prin forţe proprii de această povară ?" El a răspuns : „Astăzi, pe pămînt necazul îi uneşte pe cei ce sînt slabi. Acei care au bogăţia şi puterea se separă de toată lumea prin lăzi ferecate şi prin tron, dar ei nu se vor putea uni niciodată. Puterea Coreei e în nenorocirea ei".

Astăzi, faptul cel mai important este că cei nenorociţi îşi dau seama cît s-au înmulţit ei pe scena societăţii omeneşti. Mai înainte, fiind răzleţiţi, ei nu-şi vedeau puterea, suportau cu răbdare suferinţele, sperînd în soarta lor. Azi, deşi foarte neputincioşi, ei pot visa la acea minunată împărăţie unde nu există suferinţele celor oprimaţi şi umilirile celor obidiţi. De aceea, azi ei se ridică în toată lumea.

Celor puternici le este proprie îngîmfarea. Cei puternici caută să împiedice de sus avîntul care azi îi ridică pe cei nenorociţi, ei urmăresc să împiedice răspîndirea lui, îl sugrumă. Dar în realitate, ei ar fi trebuit să se teamă cel mai mult de suferinţele celor asupriţi. Ei s-au deprins însă să se comporte cu dispreţ faţă de aceste suferinţe. Ei nu se tem să sporească pentru profiturile lor proprii suferinţele oamenilor şi inimile lor nu se strîng cînd storc impozite de două sute şi trei sute la sută de la nenorociţii ţărani, condamnîndu-i la foame. Ei ştiu că în aceste venituri este forţa lor. În

toate excesele societății omenești se cuprinde o nenorocire, dar această nenorocire nu poate fi împiedicată dinafară. Nu poate crește la nesfîrșit la un pol o forță excesivă, iar la celălalt — o neputință peste măsură de mare. Dacă pe cei ce dețin puterea nu i-ar fi scos din minți beția puterii lor, ei s-ar speria de proporțiile colosale pe care le capătă această contradicție, deoarece această nepotrivire este în contrazicere cu legile dezvoltării istorice.

Eu n-am avut idee clară despre bolșevici cînd am primit invitația să viu la Moscova. Din toate părțile auzeam cele mai contradictorii zvonuri despre ei. Ei îmi inspirau o oarecare îndoială, deoarece ceea ce au făcut au făcut-o pe calea violenței, iar eu am observat că în Europa atitudinea dușmănoasă față de ei a început oarecum să slăbească. Mulți mă aprobau auzind că plec în Rusia. Și chiar din gura unor englezi am auzit păreri aprobative despre bolșevici. Acești englezi spuneau că rușii au început o experiență uimitoare. Dar erau și din aceia care mă speriau, mă speriau spunînd că sănătatea mea șubredă nu va rezista la îngrozitoarele condiții de nutriție și de odihnă. În afară de aceasta, mulți spuneau că cele ce-mi vor arăta rușii sînt lucruri în mare parte dinainte pregătite.

De aceea trebuie să recunosc că plecarea în Rusia, la vîrsta mea și cu sănătatea mea, părea imprudentă, dar să nu merg acolo unde pe altarul istoriei s-au adus cele mai mari jertfe ar fi fost nedemn din partea mea.

În afară de aceasta, în urechile mele mai răsună cuvintele tînărului corean. Uneori mai reflectam și la faptul că, cine în afară de mine ar merge să vadă cum la porțile împărăției civilizației europene, invincibilă, puternică prin bogăția ei, fără a da nici o atenție privirilor posomorîte și dușmănoase ale puterilor europene, Rusia curăță locul pentru acei care capătă putere neavînd bogăție.

Noi nu avem de ce ne teme și nu avem de ce le purta pică dacă ei vor să distrugă bogăția bogaților și puterea celor puternici. Ce putere, ce bogăție avem noi ? Nu sîntem în lume decît niște flămînzi și neputincioși. Și dacă cineva spune că rușii năzuiesc să-i ridice pe cei care sînt slabi, atunci cum putem noi să dorim ca acest lucru să nu le reușească ?

Se poate ca ei să greșească, dar nu se poate spune că adversarii lor nu vor greși. E timpul să declarăm că, dacă forța celor oprimați nu se va trezi, atunci omenirea nu mai

are salvare, deoarece puterea celor puternici a crescut fără margini : pămîntul încins pînă la cer este murdărit astăzi cu afacerile lor tenebroase.

Cei oprimați sînt acum cu totul oropsiți, deoarece la un pol azi se concentrează toată bogăția socială, iar la celălalt — mizeria cea mai neagră.

De la un timp încoace mi-au frămîntat mintea povestirile despre răfuielile din Dakka. Totuși, ziarele engleze n-au publicat nici o știre despre această cruzime neomenească ; aici însă se răspîndește în toată țara zvonul oridecîteori în urma unei catastrofe de automobil piere fie și numai un singur om. La noi, viețile indienilor sînt nemaipomenit de ieftine ! Trebuie oare să ne pierdem răbdarea cu aceia care nu valorează nimic ?

Noi nu putem vorbi lumii despre suferințele noastre, iar în mîinile dușmanilor există orice mijloc pentru răspîndirea a tot felul de zvonuri despre noi.

Această împrejurare acționează în mod apăsător asupra popoarelor slabe. În zilele noastre, orice știre face ocolul lumii întregi, iar mașina de propagandă care se află în mîinile potentaților națiunii este capabilă să inventeze tot felul de născociri și să facă de rîs popoarele oprimate.

Întregii lumi i se bagă în cap că la noi hindușii și musulmanii provoacă între ei măceluri și de aceea adică... Dar și în Europa se întîmpla odinioară același lucru între păturile sociale. Și cum a dispărut ? Și în țara noastră ar fi putut să dispară pe aceeași cale. Dar în urma dominației engleze mai bine de un secol, în toată țara numai la cinci procente din populație le-a fost hărăzit să se bucure de învățămînt. Un asemenea învățămînt trebuie considerat a fi o neînțelegere.

Fără a încerca să se înlăture cauzele care provoacă o atitudine de dispreț față de noi, li se demonstrează oamenilor că noi sîntem demni de dispreț. Noi sîntem neputincioși și de aceea toate oalele se sparg în capul nostru.

La baza înlăturării tuturor greutăților omenești se află un învățămînt bun, iar la noi în țară toate fondurile le înghite „instituirea ordinii“ ; de aceea pentru alte măsuri vistieria e goală.

Din întreaga activitate care se desfășoară în țară, recunosc ca fiind prețios numai un singur lucru : pînă acum dădeam tot ce aveam pentru a învăța poporul ca să fie conștient de forța sa. De aceea eu nici nu voiam să refuz ajutorul auto-

rităţilor şi chiar îmi puneam oarecare speranţe în ele, dar rezultatele îţi sînt cunoscute. Am înţeles că nu va ieşi nimic. Cel mai mare păcat al nostru este neputinţa noastră.

Iată de ce, cînd am auzit că în Rusia, pămînt aproape nedesţelenit, instrucţiunea publică a căpătat proporţii gigantice, m-am gîndit că şi chiar dacă corpul meu slăbănog nu va rezista după ce va fi supus la diferite încercări, totuşi trebuie să plec. Ruşii au înţeles că singurul mijloc de a da forţă celor slabi este învăţămîntul. Alimentaţia, sănătatea, liniştea, — toate depind de aceasta. Numai instituirea „ordinii" nu dă nimic nici minţii, nici inimii. Dar la noi se puneau mari speranţe în ea şi de aceea nu se precupeţeau nici un fel de fonduri !

Sînt, în India actuală, un om educat ; de aceea am şi crezut pînă acum cu toată tăria că este imposibil să fie deschise porţile la trei sute treizeci de milioane de oameni şi că de acest lucru nu este vinovat nimeni în afară de soarta noastră amară.

Cînd mi s-a spus că aici printre muncitori şi ţărani învăţămîntul se răspîndeşte cu o iuţeală fulgerătoare, am bănuit că este vorba de un învăţămînt elementar : vor învăţa cîte puţin să citească, să scrie şi să socotească. Este drept că, dacă am socoti după persoane, se obţine o cifră impresionantă, dar nici aceasta nu-i puţin. Dacă în ţara noastră ar fi aşa, noi am binecuvînta pe cîrmuitorii noştri.

Dar aici eu văd un învăţămînt cu adevărat serios, capabil să-l educe pe om, şi nu o toceală aridă a conspectelor în vederea examenelor pentru obţinerea titlului de magistru.

Asupra acestui lucru însă mă voi opri mai amănunţit altă dată, astăzi nu mai am timp. Astă seară plec la Berlin. Apoi, la 3 octombrie voi pluti pe Atlantic. Cîte zile vor trebui pentru aceasta este greu de spus de pe acum.

Mintea şi corpul refuză să se supună, dar nu am curajul să renunţ la posibilitatea care mi se oferă într-un mod atît de fericit ; de aceea, după ce voi putea aduna ceva [1], mă voi odihni în zilele ce mi-au mai rămas din viaţă.

Şi dacă zi de zi iroseşti ceea ce ai, nu-i chiar atît de rău la urma urmelor să rosteşti ultimul „iartă-mă" şi să-ţi stingi

[1] Tagore a întreprins această călătorie în ţările apusene în scopul de a aduna fonduri pentru susţinerea Universităţii din Santiniketan, înfiinţată de el. *Nota trad.*

lumina fumegînd, — este mai bine decît să începi un lucru şi să nu-l termini. Doar cu cît are omul mai puţine mijloace, cu atît este mai slabă forţa spiritului său, iar slăbiciunea dă naştere la moliciune, la certuri fără rost, la dezbinări şi insinuări reciproce. Cît de frecvent este determinată de îndestulare culanţa ! Dar acolo unde văd valori adevărate, mă conving că ele sînt create nu numai de bogăţie. Şi pe un pămînt sărac cresc roade de aur !

Aş fi fericit dacă aş poseda măcar o picătură din acea energie de nesecat, din curajul, priceperea şi autojertfirea în opera de răspîndire a învăţămîntului, pe care le observ aici. Cu cît e mai măruntă şi mai infimă lumea lăuntrică spirituală a omului, cu atît e mai multă nevoie de mijloace materiale.

25 septembrie 1930

Moscova

Aflîndu-mă la Moscova, am scris două scrisori voluminoase despre sistemul sovietic.

Cine ştie cînd vei primi aceste scrisori şi de le vei primi vreodată ?

După ce am sosit la Berlin, am primit imediat cele două scrisori ale tale. În patrie cad acum ploi torenţiale ; trebuie oare să-ţi mai vorbesc cu cîtă căldură a inimii îmi aduc aminte cum se strîng norii deasupra crîngurilor de salieri din Santiniketan şi cum se scurge iulie în torente de apă ?

Dar călătoria prin Rusia mi-a alungat din memorie acest tablou admirabil. Mă urmăreşte stăruitor gîndul la suferinţele ţăranilor noştri. Din anii adolescenţei am cunoscut îndeaproape viaţa satului bengalez. Zilnic veneam în contact cu ţăranii, îmi erau cunoscute toate greutăţile lor. Ştiu că asemenea fiinţe neputincioase sînt rare în lume, ele se găsesc numai la fundul societăţii, unde nu pătrunde lumina cunoştinţelor, şi cine ştie dacă acolo mai există suflul vieţii.

În acel timp, printre cei ce apăreau pe arena activităţii nu era nici un om care să-l fi considerat pe ţăran compatriotul său. Îmi amintesc de conferinţa din Pabna. Într-o discuţie

cu un mare activist politic am spus că, dacă dorim într-adevăr o ridicare politică a țării noastre, atunci trebuie mai întîi de toate să ridicăm poporul nostru. El a luat o atitudine atît de disprețuitoare față de aceste cuvinte, încît a devenit clar pentru mine că patrioții noștri au învățat în școlile străine noțiunea de „țară" și nu înțeleg cu inima poporul nostru. O asemenea concepție este comodă pentru aceia care nu se pot necăji pentru faptul că țara noastră se află în mîinile străinilor ; ei nu se pot emoționa, nu pot scrie versuri și nici nu pot difuza cu succes ziarele. Totuși, conștiința răspunderii va veni numai atunci cînd ei vor numi al lor poporul nostru. Atunci abia va începe o adevărată muncă !

De atunci au trecut multe zile. Mult timp am mai auzit ecouri la discursurile mele despre sat ținute la conferința de la Pabna, și acestea nu erau simple vorbe. În ajutorul satului se strîngeau bani, însă, după ce treceau prin multe birouri, dispăreau acolo, în straturile de sus, unde nu era nimic în afară de vorbe, iar în adîncul societății, la sate, nu ajungea nimic.

Odată mi-am oprit barca în bancul de nisip de la Padna și m-am antrenat într-o discuție literară. Credeam că nu sînt bun de nici o altă treabă în afară de aceea de a răscoli cu pana în mînă propriile mele gînduri. Dar cînd n-am putut convinge pe nimeni că rădăcinile autoconducerii noastre se găsesc la sate și că este necesar să începem chiar de azi acest fel de muncă de lămurire, a trebuit să pun pana de o parte și să mă apuc singur de această treabă. În această muncă m-a ajutat un singur om ; acesta a fost Kalimohon. Trupul lui era chinuit de boală, de două ori pe zi îl apucau frigurile, iar numele lui era cuprins în listele poliției.

De atunci această acțiune se mișcă pe o cărare șerpuită, greu de străbătut, mînată de niște resurse modeste.

Scopul meu a fost să ridic și să întăresc credința țăranilor în forțele lor. De aceea, mintea mea era frămîntată mereu de două idei : în primul rînd, după lege dreptul asupra pămîntului trebuie să aparțină nu moșierului, ci țăranului ; iar în al doilea rînd, nu se poate obține ridicarea agriculturii dacă pămînturile țăranilor nu vor fi comasate după principiul colectivizării. A căuta să realizezi o recoltă bună pe niște petice de pămînt sfîrtecate de haturi, folosind plugul de pe vremea străbunilor este ca și cum ai duce apă într-un ulcior spart.

Dar ambele aceste probleme nu sînt ușoare. Mai întîi de toate, dacă dreptul asupra pămîntului se transmite țăranilor, atunci pămîntul în aceeași clipită ajunge în mîinile cămătarului, iar situația mizeră a țăranilor se va înrăutăți numai din această cauză. Eu am discutat oarecum cu țăranii problema comasării pămîntului. Pe cînd mă aflam la Silaideho [1], de pe terasa casei în care locuiam vedeam toate cîmpurile care se întindeau nesfîrșite pînă la orizont. Abia se crapă de ziuă, și țăranii, unul cîte unul, fiecare cu plugul său și cu vaca, ies la cîmp și după ce au scormonit peticele lor de pămînt pleacă. Cu ochii mei proprii am observat, zi cu zi, cît de neproductiv se irosește în acest fel forța fărîmițată. Cînd le-am explicat țăranilor avantajele lucrării în comun și cu ajutorul tractorului a pămîntului comasat, ei au fost de acord cu mine, dar au spus : „Noi sîntem analfabeți, cum să ne apucăm de un lucru atît de mare ?" Dacă aș fi putut să spun că mă voi apuca eu, atunci totul ar fi fost în ordine. Dar puteam eu oare să fac acest lucru ? Nu-mi puteam lua răspunderea organizării unei opere atît de uriașe ; eu nu aveam nici cunoștințe pentru aceasta, nici forțe și nici mjloace.

Totuși, aceste idei mi-au frămîntat adeseori mintea. Cînd sistemul cooperatist din Bolpur a trecut în mîinile Universității Visva-Bharati, în mine s-a trezit speranța că poate să intervină o întîmplare fericită : conducerea acestei probleme a trecut la oameni mai tineri ca mine, mai cunoscători și mai experimentați. Este adevărat că tineretul nostru care a învățat în școli s-a deprins cu toceala. Învățămîntul în țara noastră este organizat astfel încît nu educă capacitatea de a gîndi independent și nu dezvoltă deprinderi de muncă. Elevii scapă numai cu aceea că tocesc pe de rost tema „de aici pînă aici".

În afară de faptul că posedăm cunoștințe superficiale, noi mai avem încă o deficiență. Cei care au urmat în școală un curs de toceală și cei care nu l-au urmat fac parte din două categorii : educați și ignoranți. Conștiința unei apropieri sufletești de popor la cei care învață în școală nu depășește cadrul cărții. Prin perdeaua filelor de carte, privirea noastră nu ajunge la cei pe care-i numim țărani ; ei vor rămîne neînțeleși pentru noi. Și firește că de aceea ei rămîn în afara cîmpului nostru de activitate. În timp ce în altă țară, chiar în inima societății, cu ajutorul cooperativelor se desfășoară

[1] *Silaideho* — sat în Bengali, proprietate a familiei Tagore.

o muncă de creaţie, la noi lucrurile se limitează la aceea că, pipăind cu băgare de seamă fiecare monedă, se dau bani pe datorie. Dar împrumutarea banilor, calcularea procentelor şi primirea îndărăt a banilor împrumutaţi este o ocupaţie foarte uşoară pentru o minte lașă şi chiar pentru una foarte lașă, deoarece cel mai îngrozitor lucru care se poate întîmpla este o greşeală de tabla înmulţirii.

Din cauză că ne lipseşte curajul minţii şi compătimirea faţă de oameni, la noi este foarte greu să-i salvezi pe nenorociţi de suferinţe. Nu poţi însă învinovăţi pe nimeni de aceste lipsuri, deoarece cîndva, încă în epoca capitalului comercial, în ţara noastră au fost întemeiate instituţii şcolare pentru pregătirea funcţionarilor. Noi am mai avut noroc că funcţionarii păstrau relaţii bune cu stăpînii. Dar dacă nu le faci pe plac, atunci învăţămîntul este un lucru inutil ! Tocmai de aceea principala activitate pe tărîmul servirii patriei consta în aceea că reprezentanţii societăţii culte îşi exprimau sentimentele în discursuri bombastice de la tribunele congreselor şi în coloanele ziarelor. Iar mîinile noastre obişnuite cu pana n-au adăugat nimic la aceasta.

Fiind educat în atmosfera acestei ţări, eu n-am îndrăznit să gîndesc că este posibil să dai la o parte piatra cea grea a ignoranţei şi inegalităţii de pe pieptul multor milioane de oameni. Pînă acum mă gîndesc dacă s-ar putea face cel puţin ceva. Am fost totdeauna de părere că în societate există profunzimi neatinse în decursul veacurilor, profunzimi în care nu pot pătrunde razele soarelui şi că de aceea trebuie să depunem toate puterile pentru a aprinde acolo cel puţin făclii cu ulei. De obicei însă chiar conştiinţa acestei necesităţi nu este un impuls suficient pentru mintea omenească, deoarece noi nu ne imaginăm clar ce se poate face pentru aceia pe care noi nu-i vedem în întuneric.

Eu am venit în Rusia cu astfel de gînduri timide şi aici am auzit că ritmul de răspîndire a instrucţiunii printre ţărani şi printre toţi oamenii muncii creşte foarte repede. Am presupus că sensul acestui lucru constă în faptul că în şcolile sătești de aici se desfăşoară o muncă mai mare decît la noi în ceea ce priveşte învăţarea primei părţi a abecedarului sau cel mult şi a părţii a doua. Presupuneam că după listele ţăranilor voi putea vedea cine din ei se poate iscăli şi cine poate număra pînă la zece.

Trebuie să ai în vedere că revoluţia care a înlăturat autocratismul ţarist a avut loc în anul 1917, adică au trecut numai treisprezece ani de atunci. În tot acest timp, comuniştii au fost nevoiţi să se lovească de o atitudine duşmănoasă atît înăuntrul ţării cît şi în afară. Şi nimeni nu-i ajută în munca lor grea de reorganizare a sistemului de stat. Calea este îngreuiată de rămăşiţele uriaşe ale odioasei conduceri precedente. Guvernele Angliei şi Americii s-au amestecat direct şi indirect în mişcarea revoluţionară, al cărei val uriaş i-a scos pe ruşi la malul unei ere noi. Resursele lor economice sînt neînsemnate, băncile străine nu le-au acordat credite. Din cauza lipsei de fabrici şi uzine, puterea de producţie a ţării este infimă. De aceea, pentru atingerea ţelului ei, au fost nevoiţi să vîndă ce le era mai necesar. Şi, totuşi, pentru ei este inevitabilă menţinerea celei mai neproductive instituţii din întregul sistem statal : ministerul de război, cu toată risipa mare a întreţinerii lui, deoarece în epoca cămătărească modernă toate statele sînt duşmanii lor, iar arsenalele acestor state sînt pline.

Îmi amintesc că, prin propunerea lor la Liga Naţiunilor pentru reducerea înarmărilor, ei i-au uimit pe toţi cei care se pretindeau partizanii păcii. Deoarece în scopul rușilor nu intră de la sine intensificarea propriei lor puteri sau apărări, scopul lor este crearea, pe o bază lărgită, a unui sistem precis de producţie a tuturor mijloacelor pentru îmbunătăţirea stării învăţămîntului, ocrotirii sănătăţii şi a alimentaţiei populaţiei ; pentru ruşi este necesară o pace trainică. Dar tu ştii că cei de la conducerea Ligii Naţiunilor, deşi urlă cît îi ţin puterile despre pace, nu caută să-i ţină în frîu cît de cît pe huliganii care depăşesc toate limitele. Şi în toate statele imperialiste producţia de armament depăşeşte producţia de alimente. De altfel, Rusia a flămînzit grozav în decurs de mulţi ani ; aici au murit un număr imens de oameni. Dar, cu toată lipsa de ajutor dinafară, ei au putut suporta şi această lovitură. Au trecut numai opt ani şi ei au păşit la munca creatoare de construire a unei ere noi.

Munca nu e puţină ; statul lor imens cuprinde şi Europa, şi Asia. Aici locuieşte un număr atît de mare de naţionalităţi, încît nu-l are nici India. Între aceste naţionalităţi există deosebiri uriaşe atît de factură psihică, cît şi în ceea ce priveşte condiţiile lor de aşezare teritorială. Şi, într-adevăr, greutăţile lor, greutăţi care constau în diversitatea naţionalităţilor, în

varietatea condițiilor lor de viață, reprezintă tabloul greutăților lumii întregi, numai că sînt la o scară mai mică.

Eu ți-am scris mai înainte că, la prima vedere, Moscova mi s-a părut foarte posomorîtă în comparație cu toate celelalte orașe ale Europei. În mulțimea de pe străzi nu se vedea nici un filfizon, tot orașul se îmbracă în mod obișnuit. În costum de lucru, deosebirile de clasă în general nu se văd, ele se văd doar într-o îmbrăcăminte elegantă. Iar aici toți sînt la fel și în haine de lucru, și în haine elegante. Totul luat în ansamblu este un centru muncitoresc ; oriunde ai privi, vezi pretutindeni muncitori. Nu e nevoie să umbli la biblioteci, să răsfoiești cărți sau să mergi pe la sate și centre populate făcînd însemnări în blocnotes, pentru ca să vezi schimbările ce s-au petrecut printre muncitori și țărani.

Se impune de la sine o singură întrebare : ce s-a întîmplat cu aceia pe care îi numim „oameni de lume ?"

De poporul de aici nu s-a atins nici umbra omului de lume. Pe avanscenă au apărut astăzi aceia care se găseau de veacuri după culise. Am renunțat imediat la părerea greșită că ei au învățat numai prima parte a abecedarului și pot citi curgător numai texte tipărite. Ei au devenit oameni în acești cîțiva ani.

Mi-am adus aminte de țăranii și muncitorii noștri și mi-a venit în minte povestea arabă despre gloria unui vrăjitor. Cu vreo zece ani în urmă, ca și oamenii muncii din țara noastră, ei erau analfabeți, neputincioși, flămînzi și la fel de încurcați în convenționalități oarbe și religiozitate fanatică. La necaz și nenorocire, ei se loveau cu frunțile de pragul bisericilor, de frica lumii de apoi cădeau în mîinile popilor, mintea lor nu era dezvoltată și groaza în fața acestei lumi îi arunca în labele funcționarilor, cămătarilor și moșierilor, care îi băteau cu cizmele, iar ei curățau aceste cizme pînă le dădeau lustru.

De milenii situația lor rămînea neschimbată, transportul și tehnica era de pe vremea străbunilor. Ei întorceau spatele uneltelor moderne de producție. Stafia trecutului apasă pe umerii poporului nostru de trei sute de milioane, închizîndu-i ochii. La ruși a fost la fel. Cine în afara nenorociților de indieni poate fi mai uimit la vederea faptului că într-un termen atît de scurt a fost măturat un munte de fanatism și de slăbiciune ? Este drept că rușii n-au cunoscut, atunci cînd la ei au avut loc aceste schimbări, ce este lăudata noastră „instituire a ordinei". Eu ți-am mai scris că, pentru a vedea

aspectul exterior al unui popor transformat prin instrucțiune, n-a trebuit să umblu departe sau, asemuindu-mă unui inspector școlar, să mă uit îndeaproape și să ascult atent dacă ei pronunță corect sunetul nazal „N".

Odată, într-o seară, am vizitat la Moscova o instituție. Era Casa țăranului. Țăranii, contra unui preț mic, se pot opri aici pentru cîteva zile, cînd vin la oraș după cîte ceva. Eu am discutat cu ei. Cînd o asemenea discuție va avea loc cu țăranii noștri, vom putea acorda Comisiei Simon [1] demisia.

Am înțeles că și noi am fi putut avea totul, dar nu avem nimic. În schimb, avem „instituirea ordinei". În mod rușinos se răspîndesc zvonuri că la noi se produc ciocniri între comunități. Aici între iudei și creștini se produceau de asemenea ciocniri înjositoare, barbare, asemenea celor de la noi, însă, datorită instrucțiunii și sistemului de conducere, acest fenomen este nimicit din rădăcini. De multe ori mă gîndesc că Comisia Simon ar fi trebuit să viziteze Rusia înainte de a veni la noi.

Gîndindu-te, vei înțelege de ce unei femei atît de elegante ca tine eu îi scriu o scrisoare atît de neelegantă. Evenimentele actuale din țară mă frămîntă la fel cum mă frămîntau odinioară vărsările de sînge din Amritsar [2]. Și iată iarăși evenimentele din Dakka care mă întristează mult.

Guvernul a mușamalizat aceste incidente, dar toți cei ce se ocupă cu politica știu prețul acestui fel de atacuri. Dacă un asemenea eveniment s-ar produce aici în Rusia, această pată rușinoasă nu s-ar putea ascunde prin nici un fel de mușamalizare.

Chiar Sudhindro, care n-a fost părtaș niciodată la mișcarea politică din țara noastră, mi-a scris o scrisoare din care se vede ce grad a atins la noi acum nemulțumirea provocată de măsurile guvernului.

Ei, de astă dată scrisoarea către tine rămîne neterminată : s-a isprăvit hîrtia și s-a scurs și timpul. În scrisoarea următoare îți voi termina de scris ceea ce nu am reușit să scriu.

28 septembrie 1930.

[1] *Comisia „Simon"* — comisie numită de guvernul englez în anul 1927, în scopul de a studia posibilitățile îmbunătățirii sistemului de conducere a Indiei.

[2] În orașul Amritsar, armatele engleze au tras în anul 1919 într-o demonstrație pașnică a oamenilor muncii. Lenin a caracterizat : „Masacrele săvîrșite de englezi la Amritsar ca o ucidere în masă".

Berlin

Într-o scrisoare voluminoasă din Moscova ți-am expus gîndurile mele despre Rusia. Dacă vei primi această scrisoare, îți vei putea forma o oarecare idee despre această țară. Eu ți-am mai expus pe scurt ce măsuri se iau aici pentru dezvoltarea multilaterală a țăranilor.

La noi se oprimă sistematic mintea celor care fac parte din numărul întunecaților și ignoranților, din numărul celor ce sînt lipsiți de confort în viață. Dar aici, după ce am făcut cunoștință cu oameni din aceeași clasă, am înțeles cît de groaznic se nimicește bogăția gîndirii omenești prin această atitudine ostilă a societății, ce ironie nechibzuită este aceasta, ce nedreptate cruntă !

La Moscova mie mi-a fost dat să vizitez Casa țăranului. E ceva de genul unui club. Asemenea locuri de odihnă în Rusia sînt pretutindeni. În toate aceste cluburi se dau explicații în legătură cu problemele științei agricole, orînduirii sociale și altele ; analfabeții sînt ajutați să învețe. Tot aici, în niște săli speciale, țăranilor li se țin conferințe despre avantajele prelucrării pămîntului cu ajutorul realizărilor științei. În fiecare casă de acest fel există un muzeu în care se găsesc toate obiectele necesare pentru un învățămînt multilateral, științific și social ; în afară de acestea s-au creat condiții pentru ca țăranii să poată primi consultațiile necesare.

Țăranii care au venit la oraș pot să se oprească aici pentru vreo trei săptămîni în schimbul unei plăți foarte mici. Prin răspîndirea largă a acestui fel de instituții, guvernul sovietic a insuflat puteri noi în țăranii odinioară oprimați, creînd prin aceasta o bază pentru construirea vieții noi pe scara întregii societăți.

Intrînd în Casă, am văzut cîțiva oameni mîncînd în sufragerie. Am intrat în sala de lectură ; unii erau ocupați cu citirea ziarelor. Apoi am urcat sus într-o cameră mare, unde curînd s-au adunat toți. Ei au sosit din diferite locuri, unii din ei de departe. Se purtau foarte degajat, fără nici un fel de timiditate. Prezentîndu-mă și făcîndu-mi cunoștință cu ei, directorul Casei a spus cîteva cuvinte, după care am spus și eu ceva.

Apoi cei adunați au început să-mi pună întrebări. La început, unul din ei m-a întrebat de ce în India au loc ciocniri

hindo-musulmane. Eu i-am răspuns : „Cînd eram mic, n-am avut nici idee de această barbarie. Pe vremea aceea nici la sat, nici la oraș nu lipsea prietenia între aceste comunități. Ele aveau o cauză comună și interese comune, ele reprezentau un singur tot și la bucurie și la necaz. Acest fenomen rușinos a apărut numai atunci cînd în țară a început mișcarea politică. Dar oricare ar fi fost în trecut cauzele comportării aspre și neomenești a unuia față de altul, nenorocirea cea mare constă în ignoranță. La noi pînă acum încă nu se răspîndește în mod cuvenit acel minim de instrucțiune care este în măsură să înlăture felul greșit de a gîndi. Pe mine m-a uimit ceea ce am văzut în țara voastră".

Întrebare. Dvs. sînteți doar scriitor, ați scris oare ceva despre țăranii din țara dvs. ? Ce-i așteaptă pe ei în viitor ?

Răspuns. Nu numai că am scris, dar am și muncit pentru ei. Am deschis pentru ei instituții școlare. Și acum îi ajut în opera de ridicare generală a satului cît îmi stă în puteri. Dar încercările mele sînt extrem de neînsemnate în comparație cu uriașa răspîndire a învățămîntului care a avut loc la voi într-un timp atît de scurt.

Întrebare. Care este părerea dvs. în privința încercărilor noastre de colectivizare a pămîntului ?

Răspuns. Sînt insuficient informat pentru a răspunde la această întrebare și aș fi vrut să aud despre aceasta de la voi. Aș vrea să știu dacă acest lucru violentează voința voastră !

Întrebare. Oare poporul Indiei nu știe că la noi are loc colectivizarea și în general oare în India nu se cunosc toate cele începute de noi ?

Răspuns. Foarte puțini sînt atît de culți ca să le cunoască. În afară de aceasta, știrile referitoare la voi erau din diferite motive trecute sub tăcere, iar ceea ce ajungea la ureche nu se dovedea a fi totdeauna exact.

Întrebare. Dvs. n-ați știut că în țara noastră s-au creat Case speciale pentru țărani ?

Răspuns. Tot ce se face pentru bunăstarea voastră am văzut și am aflat numai după ce am sosit la Moscova. Răspundeți-mi la întrebarea mea : care este părerea voastră ca țărani despre rezultatele colectivizării și care sînt dorințele voastre ?

Un țăran tînăr venit din Ucraina a spus : „Au trecut doi ani de atunci de cînd s-a creat colhozul în care muncesc. Noi

avem o livadă cu pomi fructiferi şi o gospodărie legumicolă ; fructele şi legumele le trimitem la nişte uzine speciale. Acolo ele se conservă. În afară de aceasta, noi avem cîmpuri uriaşe, pe care cresc diferite sorturi de cereale. Recolta noastră este aproape de două ori mai mare decît a vecinilor noştri ţărani care lucrează individual pe pămînturile lor. Aproape de la început, chiar în colhozul nostru s-au unit 150 de gospodării ţărăneşti.

. . . . . .

Şi acum, în comparaţie cu ce a fost mai înainte, noi am devenit şi mai puternici. Noi am început construcţia de noi locuinţe, o cantină mare şi şcoli pentru colhoznicii noştri".

Apoi o ţărancă din Siberia a spus : „Eu fac parte de circa zece ani din gospodăria cooperatistă. Nu se poate să uităm că de colectivizarea gospodăriilor este strîns legată problema emancipării femeilor. În zece ani ţărăncile noastre s-au schimbat mult. Ele cred acum mai mult în puterile lor ; pentru ele, interesul principal e în muncă şi de aceea ele ajută să se ridice acele femei care încă mai rămîn în urmă. Noi am creat o grupă de femei colhoznice, care călătoresc prin ţară, duc muncă printre femei şi le explică ce avantaje oferă colectivizarea în opera de ridicare materială şi spirituală a maselor ţărăneşti. Pentru uşurarea vieţii femeilor colhoznice, în fiecare colhoz se construiesc grădiniţe de copii şi creşe, şcoli şi cantine obşteşti".

În Caucaz se află vestitul colhoz numit „Gigant". Un ţăran de acolo, povestind cum stau lucrurile cu colectivizarea în Rusia mi-a spus : „În gospodăria noastră sînt o sută de mii de hectare de pămînt. Anul trecut au lucrat la noi trei mii de ţărani. În acest an, numărul lor s-a micşorat puţin, dar recolta în comparaţie cu anul trecut trebuie să crească, pentru că în acest an noi am aplicat sistemul de prelucrare mecanizată a pămîntului şi am folosit îngrăşăminte minerale. Acum avem peste trei sute de tractoare, ziua de muncă durează opt ore. Cei care muncesc mai mult primesc ore suplimentare. În timpul iernii la cîmp este mai puţină muncă, de aceea ţăranii pleacă la oraş, la construirea caselor, repararea drumurilor şi la alte munci. Însă chiar şi în timpul absenţei lor, o treime din cîştig continuă să le meargă, iar familiile lor rămîn pe vechiul loc".

Eu le-am spus : „Povestiţi-mi dacă aveţi unele obiecţii sau, dimpotrivă, dacă sînteţi de acord cu socializarea proprietăţii personale în colhozuri ?"

Directorul a propus ca cei prezenţi să-şi exprime părerea prin ridicare de mîini. Şi eu am văzut că mulţi dintre cei prezenţi nu erau de acord cu aceasta. Eu am rugat să mi se explice cauzele acestei atitudini, dar nimeni nu mi-a putut explica destul de clar. Unul a spus : „Nici eu nu înţeleg cum trebuie". Probabil cauza dezacordului rezidă în caracterul uman. Indiscutabil că ne-am deprins să ne purtăm cu munca noastră la fel ca şi cu proprietatea noastră. . . . .

. . . . . .

Cele mai bune criterii de manifestare a spiritului, acelea ca inteligenţa, talentul, nu se pot răpi de la nimeni cu forţa, proprietatea însă o poţi lua, cu ajutorul ei poţi fi înşelat. De aceea, împărţirea proprietăţii şi folosirea ei în scopuri personale dă naştere în societate la cruzime, la înşelătorie, la vrăjmăşie fără de margini. Nu cred că s-ar putea găsi ceva în afară de o cale de mijloc pentru rezolvarea acestei probleme, adică în cazul dreptului la proprietate personală trebuie să fie limitată libertatea infinită a agonisirii. Partea care depăşeşte limita stabilită este necesar să se confişte în folosul societăţii. În acest caz, sentimentul de proprietate nu va duce la ispită, înşelăciune şi cruzime.

. . . . . .

Un ţăran din partea centrală a Asiei (Republica Başkiria) a spus : „Acum am bucata mea proprie de pămînt, dar în curînd voi intra în colhozul vecin, pentru că eu văd că sistemul colectivist al agriculturii este mult mai productiv decît cel individual şi dă o recoltă mult mai mare. Dacă se naşte necesitatea de a folosi tractorul pentru lucrarea pămîntului, atunci proprietarul unei mici porţiuni nu este în stare să cumpere un tractor. Şi, în afară de aceasta, este imposibil să foloseşti tractorul pe parcelele noastre mărunte".

Eu am spus : „ieri am discutat cu un activist de stat sus pus. El afirmă că nicăieri nu există un sistem de ajutor multilateral pentru femei şi copii atît de ramificat cum este cel introdus de guvernul sovietic. Eu l-am întrebat dacă este adevărat că se urmăreşte să se distrugă familia, impunînd statului răspunderea pentru copii. El a răspuns că aceasta nu in-

tră în numărul sarcinilor celor mai apropiate, dar dacă odată şi odată, datorită lărgirii răspunderii statului pentru copii, va dispare cadrul familiei, acest lucru va demonstra că, pe calea răspîndirii unor relaţii noi în societate, dispar de la sine din cauza îngustimii şi dificultăţii lor vechile relaţii de familie.

Iată eu aş fi vrut să cunosc părerea voastră despre aceasta. Cum credeţi voi, se poate oare păstra familia susţinînd sistemul de colectivizare ?".

Acelaşi tînăr ucrainean a spus : „Daţi-mi voie să-mi exprim propriul meu punct de vedere în legătură cu influenţa pe care o exercită noul sistem social asupra relaţiilor de familie. Cînd trăia tatăl meu, în timpul iernii el lucra şase luni în oraş, iar în timp de vară eu cu fraţii şi cu surorile păşteam şase luni cireada gospodăriei. Aproape că nici nu ne vedeam cu tata. Acum aşa ceva nu mai există. În fiecare zi, fiul meu se întoarce de la şcoală şi noi ne vedem în fiecare zi".

O fată ţărancă spunea că, datorită sistemului larg de îngrijire şi de educaţie a copiilor, neînţelegerile dintre părinţi s-au micşorat mult. În afară de aceasta, datorită acestei responsabilităţi, părinţii înşişi au putut să-şi dea seama cu adevărat ce înseamnă educarea copiilor.

O altă fată din Caucaz i-a spus interpretului : „Spuneţi-i poetului că noi, locuitorii din republicile caucaziene, simţim în mod deosebit că Revoluţia din Octombrie ne-a adus adevărata libertate şi fericire. Noi am început să construim o viaţă nouă, dar noi înţelegem foarte bine toate greutăţile acestui lucru şi de aceea sîntem gata să aducem orice jertfe. Spuneţi-i poetului că numeroasele popoare ale Uniunii Sovietice doresc să transmită prin el poporului indian profunda lor compătimire. Eu pot spune că, dacă ar fi posibil, mi-aş părăsi casa şi familia şi aş pleca să-i ajut pe compatrioţii lui".

Printre cei care au vorbit cu mine era şi un om cu faţă mongolică. Ca răspuns la întrebarea mea, el a spus că e fiul unui ţăran kirghiz şi că a venit la Moscova să înveţe la Institutul de textile. Peste trei ani va deveni inginer şi se va întoarce în republica lui. După revoluţie, acolo s-a construit o fabrică uriaşă, în care va lucra şi el.

Trebuie să ţii seama că singura pricină a faptului că reprezentanţii diferitelor naţionalităţi au căpătat posibilităţi

nemărginite de creaţie liberă în opera de însuşire a tehnicii de producţie este aceea că ei folosesc maşinile nu în interesele lor personale, egoiste. Cel care o învaţă o face pentru ca să fie de folos tuturor, şi nu numai celor bogaţi.

În lăcomia noastră învinuim maşinile, — beţivul vede cauza căderii sale în bîrna care zace pe drum. Exact la fel învăţătorul ignorant îl învinovăţeşte întotdeauna pe elev că nu-i bun de nimic.

În timpul cînd am vizitat Casa ţăranului din Moscova am văzut cu ochii mei proprii cu cît au întrecut ţăranii ruşi pe ţăranii indieni în zece ani. Şi nu numai prin putinţa de a citi s-a schimbat sufletul lor şi ei au devenit oameni. A vorbi numai despre învăţămînt înseamnă a nu spune tot. Energia uriaşă pe care o manifestă ei în toată ţara, în opera de ridicare a agriculturii este neobişnuită. Ca şi India, această ţară este agricolă ; de aceea aici nu se poate asigura existenţa oamenilor fără să ai grijă, pe cît posibil, de ridicarea ştiinţei agricole. Ei n-au uitat aceasta. Ei sînt gata să facă chiar imposibilul, dar nu cu ajutorul funcţionarilor de stat bine plătiţi. Ei atrag la lucru pe toţi acei care sînt capabili şi pe toţi care s-au ocupat cu ştiinţa. În aceşti zece ani, departamentul lor pentru studierea agriculturii a atins un nivel atît de înalt, încît gloria lui a fost recunoscută de ştiinţa mondială. Înainte de război, în Rusia nu se încerca selecţionarea cerealelor. Acum, ruşii selecţionează pînă la treizeci de milioane de moni [1] cereale. Şi în afară de aceasta, cultivarea cerealelor se practică nu numai pe parcelele experimentale ale institutelor agricole, ci se extinde repede în toată ţara.

Mari staţiuni agricole experimentale s-au înfiinţat în toată ţara : în Azerbaidjan, Uzbekistan, Gruzia, în Ucraina şi în alte republici ale Rusiei. Noi, supuşii britanici, nici n-am visat acea energie atotcuprinzătoare, nelimitată şi neobosită care se manifestă aici pentru promovarea instrucţiunii şi învăţămîntului tuturor naţiunilor şi popoarelor din ţinuturile şi regiunile Rusiei. Pînă la venirea mea aici nici nu mi-am putut imagina că învăţămîntul poate atinge asemenea proporţii. Noi am fost educaţi din copilărie în atmosfera „insti-

[1] *mon* (maund, man) — măsură de greutate. În diferite părţi ale Indiei, monul ca măsură de greutate nu este unitar. Monul bengalez are circa 38 kg.

tuirii ordinii", atmosferă în care nu e loc pentru exemple de acest fel.

Pe cînd eram odată în Anglia, am auzit pentru prima dată de la un englez ce muncă neobişnuită se desfăşoară în Rusia pentru ridicarea bunăstării poporului. Cu ochii mei am văzut că la ei nu-i nici o discriminare. Ei au introdus un sistem atît de precis de răspîndire a învăţămîntului printre popoarele înapoiate din Uniunea Sovietică, încît acest sistem nu este accesibil poporului indian. În toată lumea se răspîndesc zvonuri despre mărginirea noastră intelectuală şi spirituală, despre stagnarea noastră, care este rezultatul inevitabil al ignoranţei. În Anglia are circulaţie zicătoarea : „E mai uşor să spînzuri un cîine decît să-l faci de rîs". Pentru ca niciodată să nu se poată spăla ruşinea, se introduc închisori şi spînzurători.

1 octombrie 1930.

Berlin

Am primit scrisoarea ta tocmai cînd mă pregăteam să plec în America, după călătoria prin Rusia. Am venit în Rusia pentru a cunoaşte sistemul de instrucţiune de aici. Tot ce am văzut m-a uimit. În opt ani, instrucţiunea a schimbat aspectul spiritual al întregii populaţii.

Cei mulţi au început să vorbească ; s-a smuls învelitoarea şi s-au deschis sufletele acelora care de veacuri nu au văzut lumină ; cei slabi au căpătat iarăşi forţe sufleteşti, cei disprețuiţi s-au ridicat din drojdia societăţii, căpătînd dreptul la o situaţie socială egală cu toţi ceilalţi.

Atîţia oameni şi atîtea schimbări fulgerătoare, încît îţi vine greu să ţi le imaginezi. Se bucură sufletul văzînd cum, datorită învăţămîntului, se umple de apă rîul ce se uscase de veacuri. Pretutindeni clocoteşte viaţa. Lumina unor noi speranţe se revarsă departe în jurul întregii lor vieţi.

Ei au trei lucruri : învăţămîntul, agricultura şi tehnica. Unind pe aceste trei drumuri popoarele, ei caută să le ofere toate posibilităţile de a se dezvolta spiritual, de a trăi şi de a munci. Ca şi în ţara noastră, populaţia de aici trăieşte din

agricultură. Dar ţăranul nostru este, pe de o parte, ignorant, iar pe de alta, neputincios, adică lipsit şi de învăţămînt, şi de putere. Unica lui slabă apărare este tradiţia ; la fel ca şi sluga de pe vremea străbunilor, el munceşte puţin, în schimb gospodăreşte mult. Această tradiţie împiedică mersul înainte. Iar ţăranul nostru continuă de veacuri să-şi încovoaie spatele.

În vremurile de demult, zeul ţăranilor noştri pare-mi-se că era Gabardhondhari Urişna. El şi-a petrecut viaţa într-o colibă de ciobani. Avea un frate mai mare agricultor, Bolram. Plugul lui Bolram omul l-a înlocuit cu maşina. Maşina uşurează munca ţăranului. Dar în zilele noastre, pe cîmpuri Bolram nu se vede nicăieri. Faţa îi arde de ruşine. El a plecat în acea ţară depărtată, unde a sclipit arma lui. Pe el l-au chemat ruşii, căci acolo, cît ai bate din palme, din petice de pămînt a crescut o cîmpie uriaşă şi atingerea uneltei celei noi a insuflat viaţă în corpul mort al Ahaliei [1].

La noi însă Bolram, protejînd uneltele agricole, a luat chipul lui Rama [2]. Înainte de revoluţia care s-a petrecut în anul 1917, 90% din ţăranii de aici n-au văzut cu ochii unelte agricole moderne. Ca şi ţăranii noştri, ei îmi aminteau de nefericitul Rama, căci erau flămînzi, neputincioşi şi lipsiţi de grai. Astăzi însă pe cîmpurile lor au apărut mii de unelte mecanice. Mai înainte ei erau acei care la noi sînt numiţi făpturi ale lui dumnezeu. Acum însă sînt armata lui Bolram.

Dar maşina singură, dacă nu contribuie la dezvoltarea omului, nu poate face nimic.

Conştiinţa ţăranilor se dezvoltă o dată cu dezvoltarea gospodăriei lor. Sistemul de învăţămînt de aici se construieşte pe o bază vie. Eu am spus întotdeauna că este necesar să apropiem învăţămîntul de viaţă. Rupt de viaţă, el devine un capital mort, încetează de a mai aduce folos. Venind aici, am văzut că ei au făcut din învăţămînt o forţă vitală, pentru că ei nu despart şcoala de lumea înconjurătoare. Ei introduc învăţămîntul nu pentru ca să se dea examene sau ca să-i transforme pe toţi în panditi [3]. Scopul obişnuit al instrucţiunii pe care o răspîndesc ei este năzuinţa de a-l educa pe om.

[1] *Ahalia* — soţia propovăduitorului mitologic hindus Tantama, care a transformat-o în piatră din cauza infidelităţii.

[2] *Rama* — erou al poemului epic *Ramayana*, alungat de tată din cauza clevetirii celei de-a doua soţii.

[3] *pandit* — om învăţat.

Noi avem institute de învăţămînt superior, dar avem mai puţină minte şi forţă decît cultură şi cunoştinţe. Povara cunoştinţelor din cărţi ne lipseşte de capacitatea de a ne ocupa de educaţia spiritului. Discutînd cu studenţii noştri, m-am convins că ei nu pot pune nici măcar întrebări. Ei nu înţeleg legătura dintre dorinţa de a cunoaşte şi cunoştinţă. Pe ei nimeni nu i-a învăţat niciodată să aibă sete de cunoştinţe. La început, ei au învăţat numai după tradiţia care s-a stabilit, iar apoi repetau cele învăţate pentru ca să capete o notă la examen.

Îmi amintesc cum odată s-a înapoiat din America de Sud la Santiniketan un grup de adepţi ai lui Mahatma [1]. Eu l-am întrebat pe unul din ei dacă ar vrea să se plimbe cu elevii noştri în pădurea din Parul. El a răspuns că doreşte să se învoiască de la conducătorul grupei lor. I-am spus : „Întrebaţi-l, vă rog, dar spuneţi-mi dacă dvs. doriţi ?“ El a răspuns : „Nu ştiu“. Acest om nu simţea nici cea mai mică dorinţă de a avea părerea sa proprie despre un lucru oarecare. Dacă-l trimiţi, el se va duce, dar singur nu vrea să gîndească. Deşi această întrebare neînsemnată nu ilustrează lenea intelectuală generală a studenţilor noştri, totuşi, dacă le punem în faţă o problemă care frămîntă societatea, se poate constata că mintea lor nu este pregătită pentru rezolvarea ei. Ei aşteaptă doar să audă ce vom spune noi, cei de sus. Nicăieri în lume nu există o minte mai neputincioasă.

Voi căuta să lămuresc detaliat şi multilateral sistemul de învăţămînt de aici. Cîte ceva despre starea învăţămîntului s-ar putea scoate din cărţi şi referate, dar influenţa învăţămîntului asupra oamenilor se vădeşte deosebit de clar în fapte. M-am convins de acest lucru aici. Am cunoscut aici instituţiile care se numesc comune de pionieri. După numărul copiilor, aceste detaşamente de pionieri sînt la fel ca şi detaşamentele boyscauţilor noştri din Santiniketan.

Intrînd în casă, am văzut că de-a lungul scării s-au aranjat pe două rînduri, într-o tăcere solemnă, grupa de băieţi şi fete pentru a mă saluta. Intrînd în cameră, ei s-au aşezat în jurul meu ca şi cum aş fi făcut parte din detaşamentul lor.

[1] *Mahatma Gandi* (1869–1948) — activist politic indian, conducătorul partidului Congresul Naţional Indian.

Trebuie să ţii seama că toţi sînt orfani. Toţi sînt reprezentanţii acelei clase care niciodată n-a putut pretinde de la cineva o atitudine grijulie. În trecut, ei se aflau pe treapta cea mai de jos a societăţii. Înaintea mea se găseau de astă dată feţe cu desăvîrşire eliberate de orice umbră de oprimare şi înjosire. Nici un fel de jenă sau de sfială. Mintea lor este bine orientată şi, deoarece au înaintea lor un cîmp larg de activitate, se pare că ei sînt întotdeauna plini de energie şi n-au nici cea mai mică urmă de neatenţie indolentă.

După ce am răspuns la salutul lor, un băiat a spus : „Cei care trăiesc din munca altora îşi însuşesc venitul numai pentru ei, dar noi vrem ca toată bogăţia ţării să se împartă în mod egal între oameni. Acest lucru îl învăţăm aici“.

„Noi singuri conducem toate, a adăugat una dintre fete. Muncim cu toţii împreună, ajutîndu-ne cu sfaturi unul pe altul şi aprobăm numai ce e bine pentru toţi.“

„Noi putem greşi, — a spus un alt băiat, — dar, în caz de nevoie, putem folosi sfatul celor mari. Dacă trebuie, copiii mici se sfătuiesc cu copiii mari, se pot sfătui şi cu învăţătorii. Aşa sînt principiile de conducere din ţara noastră. Aici studiem aceste principii“ ! De aici poţi trage concluzia că învăţămîntul lor nu se limitează la toceală. Ei îşi formează conduita şi caracterul, subordonîndu-l marilor interese generale ale tuturor oamenilor. Ei şi-au asumat obligaţia aceasta şi îndeplinirea ei este pentru dînşii o chestiune de onoare. De multe ori, le spuneam elevilor şi învăţătorilor mei că vreau ca şi în Santiniketan să se instituie, fie şi în proporţii mai mici, omenia şi conştiinţa răspunderii pentru conducerea autonomă, conştiinţa pe care o pretindem întregii ţări. Sistemul de aici trebuie să fie un sistem de autoconducere colectivă a profesorilor şi studenţilor. Dacă acest sistem va putea rezolva pe deplin toate problemele de aici, atunci cu ajutorul lui vom putea şi noi rezolva toate greutăţile noastre. Nu se poate să stai la tribună şi să ţipi despre subordonarea intereselor personale faţă de interesele obşteşti, — trebuie să se creeze pentru aceasta un sector experimental. Un asemenea sector este Santiniketanul nostru.

Îţi voi da un mic exemplu. Nicăieri în lume nu există atitudini atît de nefireşti faţă de deprinderi şi gusturi ca în Bengalia. Fără vreo nevoie deosebită, împovărăm şi bucătăria,

și stomacul. Această comportare față de mîncare este foarte greu de schimbat. Dacă studenții și profesorii noștri, care se îngrijesc veșnic de bunăstarea națiunii lor, ar putea lua asupra lor obligația de a urmări după necesități gusturile lor în privința mîncării, atunci aceasta ar contribui la ceea ce numesc eu educație. Trei ori nouă = douăzeci și șapte. Învățarea pe de rost a acestui lucru noi o numim învățămînt. Dacă copiii îl uită sau nu sînt atenți la aceasta, considerăm că e o greșeală grozavă. Dar prostia profesorilor constă în aceea că ei acordă mai puțină atenție lucrurilor pe care le înghițim. Noi purtăm răspunderea în fața întregii țări pentru hrana noastră de toate zilele și această răspundere este foarte serioasă. Cu deplină conștiință trebuie s-o considerăm cu mult mai importantă decît nota la examen.

I-am întrebat pe pionieri : „Ce regulă există la voi în cazul cînd cineva comite o greșeală ?“

Una din fete mi-a spus : „Noi nu avem nici un fel de șef, de aceea noi înșine pedepsim“.

„Vă rog, povestiți-mi mai amănunțit, i-am rugat eu. Convocați vreo adunare pentru a dezbate fapta celui ce a greșit ? Alegeți un juriu din mijlocul vostru ? Și ce măsuri de pedeapsă aveți ?“

Dînsa a răspuns : „Nu e ca la judecată ; noi pronunțăm o mustrare verbală, noi îl dezaprobăm pe cel ce a săvîrșit fapta, pedepse mai grele nu avem“.

Unul din băieți a spus : „Cînd cel pedepsit este amărît, noi toți sîntem atunci întristați. Asta e tot“.

„Imaginați-vă, am spus, că cineva din copii consideră că este învinovățit pe nedrept, atunci el poate apela la cineva din superiori ?“

Băiatul a răspuns : „În acest caz, noi votăm : dacă după părerea majorității el e vinovat, atunci cu asta discuția noastră încetează“.

Eu am spus : „Discuția poate să înceteze, dar, dacă cineva din copii consideră că majoritatea s-a comportat nejust față de el, poate el oare să facă o obiecție ?“

O fetiță, ridicîndu-se, mi-a spus : „Dacă e așa, cerem atunci sfatul pedagogilor. Dar asemenea cazuri nu se întîmplă la noi niciodată“.

Eu am spus : „Pe voi vă apără de învinuire însăși acea unitate care caracterizează toate hotărîrile voastre“.

La întrebarea în ce constau obligațiile lor mi-au răspuns : „În alte țări, oamenii caută să obțină pentru munca lor recompense și stimă ; noi nu dorim nimic din toate acestea, noi vrem numai dreptate pentru întreg poporul. Noi umblăm prin sate și-i învățăm pe țărani carte, le explicăm cum să păstreze curățenia, le explicăm necesitatea unei atitudini conștiente față de fiecare lucru. Uneori trăim printre ei. Montăm piese, povestim despre situația din țară“.

Apoi am vrut să-mi arate ce numesc ei un jurnal viu. „Noi trebuie să cunoaștem foarte multe despre țara noastră, mi-a spus o fetiță, iar ceea ce cunoaștem trebuie să aducem la cunoștința tuturor. Munca noastră poate fi numai atunci adevărată cînd ceea ce cunoaștem este verificat și bine gîndit de noi.“

Unul din băieți a adăugat : „La început căpătăm cunoștințele din cărți și de la pedagogii noștri, apoi discutăm între noi și numai după aceea ni se permite să le transmitem altora“.

Mi-au arătat un jurnal viu. Tema lui este planul lor cincinal. Este vorba de obligația grea pe care și-au asumat-o sovieticii ca în cinci ani să ridice toată țara cu ajutorul tehnicii, să folosească pretutindeni energia electrică și forța aburului. Dacă vorbim de țara lor, apoi această țară nu se limitează la Rusia europeană. Ea se întinde departe în Asia. Carul energiei lor va alerga și într-acolo, dar nu pentru îmbogățirea celor bogați, ci pentru întărirea întregului popor, din care fac parte și oamenii cu pielea neagră din Asia centrală. Nimeni nu se teme și nu se gîndește la ce va fi dacă vor avea și ei putere.

Pentru această muncă, lor le este necesară o cantitate uriașă de bani. Pe piețele europene, banii lor nu au circulație și ei pot cumpăra numai cu valută străină. De aceea, ca să-și cumpere cele necesare, își vînd ultimele alimente : cereale, carne, ouă, unt, totul a mers pentru piețele străine. Poporul a ajuns în pragul foametei. Acum le-a rămas puțin, dar succesele lor nu intră în planurile imperialiste. Inginerii străini au pricinuit chiar daune fabricilor și uzinelor lor. Opera este uriașă și grea, iar timpul foarte scurt. Ei nu pot pierde timpul, pentru că stau în fața lumii capitaliste vrăjmașe. Lor le este extrem de necesar ca, pe cît posibil mai repede, prin forțe proprii, să pună la punct producția diferitelor ramuri. Trei ani au trecut în greutăți, acum au rămas doi ani.

Jurnalul vorbit amintește de o reprezentație de teatru. Dansînd cu steguleţe în mîini, pionierii cîntă despre rezultatele pe care, cu timpul, le va obţine ţara lor mecanizîndu-şi economia. Merită să vezi acest lucru. Pentru ca în pragul viitorului luminos să poată suporta cu cinste toate încercările fără a-şi pierde curajul, este necesar să-i faci pe cei ce sînt lipsiţi în viaţă de condiţiile necesare şi trăiesc în greutăţi grozave să înţeleagă că foarte curînd greutăţile vor dispare.

Este foarte liniştitor faptul că întregul popor e gata să se jertfească. Acest jurnal povesteşte exact la fel şi despre evenimentele din alte ţări. Eu mi-am amintit scena unei grupe ambulante pe care o văzusem la Potisar [1], care demonstra bucuria trupului şi spiritului liber ; metoda era aceeaşi, dar scopul era altul. Cred că, după ce mă voi întoarce acasă, voi începe cu încercarea de a scoate un jurnal viu la Santiniketan.

Programul unei zile a pionierilor este următorul : la ora şapte dimineaţa se trezesc ; în decurs de cincisprezece minute fac exerciţii de gimnastică, apoi se spală şi dejunează. La ora opt intră în clasă. La ora unu fac întrerupere pentru masă şi odihnă. Activităţile continuă pînă la ora trei. Ei studiază istoria, geografia, aritmetica, bazele ştiinţelor naturale, bazele chimiei, biologia, mecanica, constituţia, ştiinţele sociale, literatura, lucrul manual, tîmplăria şi legătoria, folosirea maşinilor agricole moderne şi alte obiecte. În anumite zile, pionierii (detaşamentul fruntaş), potrivit unui program, vizitează fabrici, spitale, sate şi alte locuri.

Vizitarea satelor este introdusă în program. Uneori ei singuri joacă piese, merg la teatru sau cinema. Seara citesc cărţi, povestesc, discută, organizează întruniri literare şi ştiinţifice. În timpul zilei de odihnă, unii pionieri îşi repară hainele, fac curăţenie în camere şi în jurul casei, citesc literatură suplimentară, se plimbă. Ei intră în şcoală la şapte-opt ani şi o părăsesc la şaisprezece. În timpul studiilor nu fac întreruperi atît de mari, datorite unor vacanţe mult prea lungi, cum se face la noi ; de aceea reuşesc într-un timp mai scurt să parcurgă mult mai mult.

O trăsătură extrem de importantă a şcolilor de aici este metoda de a însoţi cu schiţe ceea ce se citeşte. Datorită acestui

[1] *Potisar* — localitate în Bengal unde familia Tagore avea o proprietate.

fapt, obiectul care se studiază capătă în imaginaţie contururi reliefate, desenele antrenează mîna şi, în afară de aceasta, citirea este însoţită de bucuria creaţiei.

La prima vedere, poţi gîndi că copiii au probabil înclinaţie numai către muncă şi, neînţelegînd artele frumoase, le disprețuiesc. Dar o astfel de afirmaţie ar fi cu totul nejustă. Este foarte greu de obţinut un bilet la o piesă bună sau la o operă bună într-un frumos şi imens teatru construit încă în timpul ţarismului. Lumea cunoaşte foarte puţini specialişti atît de mari în domeniul artei dramatice cum au ruşii. Cu toate acestea, în vremea veche, cu arta se delectau numai marii demnitari. În acel timp, în teatre nu era loc pentru desculţi, dezbrăcaţi, flămînzi, pentru cei ce trăiau într-o permanentă teamă de dumnezeu şi de oameni, pentru cei care, pentru salvarea lor, dădeau popilor tot ce aveau, pentru cei care se umileau în praf la picioarele domnilor. Acum însă teatrul este plin de ei.

Cînd am fost la teatru se juca piesa lui Tolstoi, *Învierea*. Nu se poate spune că aceasta este o piesă uşor accesibilă pentru popor. Totuşi, spectatorii se uitau la scenă tăcuţi şi cu atenţie profundă. Ţăranii şi muncitorii de rasă anglo-saxonă cu greu s-ar fi putut delecta cu această piesă, şi încă pînă noaptea tîrziu şi atît de tăcuţi şi liniştiţi. Despre noi, nici nu mai vorbim.

Îţi voi mai da un exemplu. La Moscova s-a organizat o expoziţie a tablourilor mele. Nu e cazul să spunem că tablourile sînt neobişnuite. Şi nu numai pentru locuitorul din această ţară. Ele sînt neobişnuite pentru locuitorii din orice ţară. Şi, totuşi, au venit atîţia oameni : mulţimi nesfîrşite. În cîteva zile au vizitat expoziţia cinci mii de oameni. Orice s-ar spune, nu pot să nu remarc gustul lor.

Dar să nu vorbim de gusturi, să credem că e o simplă curiozitate. E interesant să cunoşti un suflet stăpînit de curiozitate. Ţin minte cum odată am adus din America o roată de vînt, cu ajutorul căreia se scotea apa din adîncul fîntînii noastre. Am fost însă amărît cînd am văzut că aceasta nu a stîrnit nici cea mai mică curiozitate în sufletele copiilor. Doar copiii de intelectuali, dar şi aceia nu toţi, manifestă un interes faţă de centralele electrice care există la noi. Unde mintea este inertă, acolo curiozitatea este slabă.

Aici ni s-a oferit în dar multe desene făcute de copii. Eu mă miram privind aceste poze. Ele sînt desenate după

toate regulile, nu sînt copii după ceva, ci rodul imaginației proprii. M-am emoționat văzînd năzuința lor spre construire și creație. Venind încoace, m-am gîndit mult la învățămîntul din țara mea. Voi încerca cu forțele mele slabe, infime, să strîng și să folosesc cel puțin o parte din ce-am văzut aici. De unde să iau însă timp ; mi-e imposibil să îndeplinesc planul cincinal. De unul singur, în decurs de treizeci de ani, am plutit în întîmpinarea unei lumi vrăjmașe, așa că voi mai pluti cîțiva ani încă și știu că nu mă voi plînge dacă nu voi pluti prea departe.

Azi nu mai am timp. Trenul de noapte trebuie să mă ducă în port, iar mîine voi fi pe mare.

2 octombrie 1930

Atlantic, Vasul „Bremen"

După călătoria prin Rusia, astăzi mă îndrept spre America. Dar pînă acum amintirea despre Rusia stăpînește toată ființa mea. Alte țări pe care le-am vizitat nu mi-au stîrnit atît de mult imaginația. Energia lor de acțiune este împărțită în diferite domenii de activitate, ca politică, spitale, școli sau muzee. Iar aici unicul scop, cuprinzînd în rețeaua fină a canalelor lui întreaga viață din țară, a creat un imens organism unitar, o măreață personalitate. Năzuințele unice au unit totul.

Această unire adîncă a sufletelor este imposibilă în acele țări unde proprietatea și energia sînt despărțite prin interese personale. În timpul războiului de cinci ani, în Europa activitatea principală și năzuințele principale ale popoarelor acelor țări au fost subordonate unui singur scop, unei singure porniri sufletești, dar aceasta a fost ceva vremelnic, pe cînd caracterul întregii activități din Rusia Sovietică este tendința de a crea o viață neobișnuită, cu o cauză comună, cu un spirit universal, cu un drept universal.

Aici am înțeles deosebit de clar sensul cuvintelor din Upanișade [1] : „Nu fii lacom". Dar de ce să nu fi lacom ?

[1] *Upanișade* — texte vechi indiene avînd conținut filozofic și teologic.

Pentru că interesele personale, egoiste devin o piedică în calea cunoașterii spiritului universal unic, care cuprinde totul. „Mulțumește-te cu ceea ce ai." Ei înțeleg aceste cuvinte pur economic. Din toate însușirile omenești, cea mai de preț ei o consideră spiritul uman ; tot ce este creat de el aparține tuturor : „nu atenta la bogăția altora". Dar cînd, îndată după împărțirea proprietății, apare dreptul persoanei la partea sa, — setea de bogăție devine un scop în sine. Căutînd s-o evite, ei spun : „Mulțumește-te cu ce ai".

Singurul impuls al activității tuturor celorlalte țări europene este îmbogățirea personală, desfătarea personală. În uriașa lor forță stimulativă, ca într-o mare înspumată, descrisă în purane [1], este cuprinsă și otrava, și nectarul. Dar nectarul nu revine majorității, ci minorității ; cu el vine torentul fără de sfîrșit al nenorocirilor și agitațiilor. Toți credeau că acest lucru este inevitabil. Spuneau că lăcomia este proprie naturii omenești și că datorită ei se produce distribuirea neuniformă a proprietății. Prin urmare, ciocnirile sînt inevitabile și noi trebuie să fim mereu gata să le înfruntăm. Dar din ceea ce vor să spună oamenii sovietici rezultă că naturii omenești îi este proprie unitatea. Datorită pornirilor unanime și năzuințelor unanime, mirajul dușmăniei va dispare ca un vis chiar în momentul cînd vom înceta să ne gîndim la ea.

În Rusia aceste încercări au căpătat o răspîndire uriașă. Totul este pătruns de ele. În Rusia se simte mișcarea imensă a gîndirii omenești. În nici o țară n-am văzut o extindere atît de mare a învățămîntului ca aici. Se spune că în alte țări unde există învățămînt roadele lui le culege doar acela care-l capătă. Aici învățămîntul tuturor constă în învățămîntul fiecăruia. Lipsa de instrucțiune a unora o resimt toți. Cu ajutorul învățămîntului general, sovieticii vor să obțină succese în opera întregului popor, pornit să creeze un spirit colectiv. Activitatea lor are dimensiuni mondiale. De aceea le este necesară o minte ageră și de aceea le este necesar un învățămînt adevărat și tot de proporții uriașe.

Ei răspîndesc învățămîntul în popor prin diferite mijloace. Unul din aceste mijloace este muzeul. Există muzee diferite în toate orașele și satele. Aceste muzee nu sînt

[1] *purane* — 18 lucrări avînd caracter religios și tratînd despre crearea lumii, probleme de cult religios, organizarea în caste etc.

atît de pasive ca biblioteca Santiniketanului nostru. Ele sînt active.

Pretutindeni în Rusia este larg răspîndit interesul pentru studierea particularităţilor diferitelor raioane. Sînt aproape două mii de asemenea centre educative şi în ele lucrează peste şaptezeci de mii de oameni. În aceste centre se studiază istoria acestor locuri, precum şi posibilităţile economice trecute şi actuale. În afară de aceasta, se desfăşoară o muncă de cercetări pentru studierea forţelor de producţie şi a zăcămintelor din aceste raioane. Toate muzeele existente, împreună cu alte centre, reprezintă un mijloc extrem de important pentru răspîndirea învăţămîntului general. Această largă extindere a etnografiei şi a muzeelor legate de ea este metoda principală de ridicare a învăţămîntului general în ţara sovietică.

Într-o oarecare măsură, o studiere asemănătoare a celor mai apropiate raioane a introdus Kalimohon în Santiniketan, dar studenţii şi pedagogii noştri, care nu-l simpatizau, nu l-au susţinut. Munca educării unei minţi capabile de cercetări este tot aşa de grea ca şi munca pe care o depunem pentru a ajunge la rezultate în cercetări. Am auzit că Probhat a introdus acest obiect pentru studenţii de la Facultatea de economie. Această muncă însă trebuie desfăşurată într-o proporţie mai largă. Trebuie să-i atragem aici şi pe şcolari şi, pe deasupra, este necesar să înfiinţăm în toate provinciile muzee care să cuprindă materiale variate.

Dacă ai fi aflat ce muncă desfăşoară aici muzeul de pictură, desigur că ţi-ar fi plăcut. La Moscova se află un vestit depozit de tablouri, care se numeşte „Galeriile Tretiakov". Într-un singur an, din 1928 pînă în 1929, l-au vizitat aproape trei sute de mii de oameni. Clădirea nu-i poate cuprinde pe toţi cei ce vor să viziteze galeriile. De aceea este necesar ca din ajunul zilei de sărbătoare să se întocmească liste de vizitatori.

Pînă la instalarea puterii sovietice, în 1917, vizitatorii galeriilor erau reprezentanţii clasei celor bogaţi, oameni sus puşi şi învăţaţi, clasa pe care ruşii o numesc burghezie, adică oameni care trăiesc din munca altora. Azi vin aici cioplitori în piatră, turnători, băcani, croitori etc., adică cei care trăiesc din munca lor proprie. Vin şi ostaşi sovietici, ofiţeri, studenţi şi ţărani.

Este necesar să se deprindă mintea lor cu înţelegerea artei. Pentru nişte oameni lipsiţi de experienţă cum sînt ei,

e greu să pătrunzi în taina măiestriei artistice de la prima vedere. Ei rătăcesc dezorientaţi privind la tablourile atîrnate pe pereţi. Ghizii se aleg din personalul ştiinţific al muzeelor sau instituţiilor de stat similare. Ei nu au interese băneşti cînd îndrumează vizitatorii muzeelor. Pentru ca vizitatorii să poată vedea dincolo de aspectul exterior al tabloului şi conţinutul lui interior, ghizii trebuie să fie destul de pregătiţi. Puţini oameni sînt capabili să înţeleagă tehnica imaginativă a tabloului, mijloacele lui expresive, desenul, perspectiva şi lumina. De aceea, ghizii trebuie să aibă cunoştinţe suficiente pentru a şti să atragă atenţia şi să stîrnească interesul vizitatorilor. Ei trebuie de asemenea să înţeleagă că în muzeu nu e un singur tablou şi de aceea nu este nevoie să i se toace mereu vizitatorului unul şi acelaşi lucru. Este necesar să ştie să explice trăsăturile generale ale diferitelor şcoli de pictură din care fac parte tablourile ce se păstrează în muzeu. Ghidul trebuie să aleagă cîteva tablouri din cele mai caracteristice şi să le explice fondul. În sală nu trebuie să fie prea multe tablouri ce urmează a fi explicate şi oamenii nu trebuie să se oprească în ea mai mult de douăzeci de minute. Este necesar să se explice legătura dintre formă şi conţinut, ideea tabloului. Ca obiect al explicaţiei trebuie să figureze şi stilul deosebit în care e zugrăvit tabloul, trăsăturile lui imperceptibile. Trebuie să se acorde mai multă atenţie explicării particularităţilor tablourilor pe calea comparării lor. Este însă necesar ca spectatorii să fie lăsaţi liberi imediat ce mintea lor oboseşte cît de puţin.

Toate cele spuse mai sus le-am luat din referatul despre felul cum trebuie să fie deprinşi vizitatorii analfabeţi să privească tablourile. Din toate acestea, pentru noi se potriveşte îndeosebi ceea ce ţi-am scris eu mai înainte. Ruşii depun o energie uriaşă pentru ca să ridice în cel mai scurt timp puterea agricolă şi industrială a întregii ţări. E un lucru serios şi important. Uriaşă este hotărîrea lor de a rezista cu forţe proprii în concurenţă cu ţările capitaliste.

Într-o situaţie similară, noi ne-am deprins să considerăm că licărirea vie a unei făclii are nevoie de absorbirea completă a întregii lumini, altfel omul va fi dezorientat. Aceasta se referă îndeosebi la artele frumoase, care se află în contradicţie cu dispoziţiile severe. Pentru a da compatrioţilor un caracter tare, trebuie doar să-i obligăm să mărşăluiască şi, dacă din lăuta din Sarasvati se poate face un băţ, atunci

dreptul la existenţă al acestei lăute se mai poate recunoaşte, iar dacă nu, ea este de prisos. Din exemplul acestei ţări se poate vedea clar cît sînt de false asemenea vorbe. Construind fabrici şi uzine în toată ţara, ruşii caută să-i ridice pe muncitori, desfăşurînd o activitate imensă pentru a-i face să înţeleagă în baza instrucţiunii primite arta picturii. Ei ştiu că cei ce nu înţeleg arta sînt barbari, iar barbarii sînt grosolani la exterior şi slabi în lăuntrul lor. S-a ridicat mult în Rusia dramaturgia contemporană. În vremurile grele, îngrozitoare, de foamete, care au venit o dată cu revoluţia din anul 1917, ei dansau, cîntau, se distrau la teatru şi aceasta nu contrazicea uriaşa dramă istorică montată de ei.

În pustiu nu-i viaţă. Viaţa este acolo unde se ridică spumegînd torentele de apă ce se rostogolesc din stîncile munţilor, unde în revărsările apelor de primăvară te captivează oglindirea seninului culmilor înzăpezite.

Vikramaditga [1] i-a alungat din India pe huni, dar nu s-a atins de Kalidasa [2], pentru ca el să scrie poemul *Norul-vestitor*. Nu se poate spune că japonezii nu ştiu să lupte, dar cu o artă egală ei mînuiesc şi paleta. Dacă, după ce am venit în Rusia, aş fi văzut că ei sînt numai muncitori la oraşe şi la cîmp, aş fi socotit că se vor usca şi vor pieri. Cînd copacul, acoperind freamătul abia auzit al frunzişului său, declară deodată în mod arogant în cuvinte bombastice „Mie nectarul nu-mi trebuie", el aminteşte desigur de un *alter ego* al lui, făcut în mod dibaci de mîinile unui tîmplar : desigur că este tare, dar neroditor. În ceea ce mă priveşte, vreau să le spun acestor „eroi" [3] şi admiratorilor lor că, atunci cînd mă voi întoarce în patrie, nici ploile torenţiale de iulie ale beţelor poliţiştilor nu vor opri dansurile şi cîntecele mele.

Pe scenele teatrelor din Rusia sînt reprezentate diferite forme de artă. În fiecare din ele se manifestă, treptat, şi căutările creatoare ale elementului nou, care nu sînt stăvilite. Revoluţia, care a schimbat orînduirea obştească, a creat un cîmp nemărginit pentru cutezanţele creatoare ale elementului nou. Ei nu se tem de elementul nou nici din viaţa obştească, nici din viaţa de stat şi nici din artă.

[1] *Vikramaditga* (sec. IV al erei noastre) unul din conducătorii din dinastia Gupta din nordul Indiei, vestit comandant de oşti şi proteguitor al artelor.

[2] *Kalidasa* — unul din cei mai mari poeţi ai Indiei. A trăit în secolul al V-lea e.n. Cele mai de seamă opere ale sale sînt epopeele : *Raghuvamsa* (Neamul lui Raghu), *Kumarasambhava* (Apariţia lui Kumara), *Meghaduta* (Norul-vestitor) ; piesele de teatru : *Sakontala* ş.a.

[3] Tagore are în vedere poliţia.

Revoluţionarii sovietici i-au luat terenul atît religiei, care existase de veacuri, cît şi vechii orînduiri de stat, care înăbuşea mintea şi priva de libertate forţele sufleteşti ale oamenilor. Ţi se bucură inima cînd vezi ce libertate a obţinut într-un timp atît de scurt un popor care a fost atît de crunt asuprit în trecut, deoarece nici un conducător nu poate fi duşman mai mare ca fanatismul religios, care distruge libertatea sufletului omenesc. Nici chiar un conducător care are supuşi nu e în stare să reducă într-atîta libertatea supuşilor săi.

Pînă acum, ne-am lovit la fiecare pas de exemplul conducătorului care caută să-i ţină în robie pe supuşii săi şi susţine din toate puterile religia care-l orbeşte pe om. Religia se aseamănă cu femeia frumoasă care ascunde în sine otravă. Îmbrăţişînd-o, ea te vrăjeşte şi, după ce te-a vrăjit, te ucide. Săgeţile credinţei pătrund mai adînc în minte decît săgeţile puterii, pentru că moartea credinţei este moartea repausului. Puterea sovietică şi-a salvat ţara de înjosiri, a eliberat-o din menghina înrobirii spirituale, al cărei autor a fost autocraţia. Preoţii din diferite ţări o condamnă pentru aceasta, dar eu nu o pot condamna. Ateismul este cu mult mai bun decît religia. Blocul ţarismului, religiei şi oprimării apăsa cu toată greutatea lui pe umerii Rusiei, însă după ce vii aici poţi vedea cu ochi proprii ce posibilităţi uriaşe au fost create prin aceea că acest bloc a fost aruncat.

3 octombrie 1930

Oceanul Atlantic

După ce am părăsit Rusia, m-am îndreptat spre America. Unicul scop al călătoriei mele în Rusia a fost cunoaşterea metodelor de răspîndire a instrucţiunii şi rezultatele ei. Am avut foarte puţin timp.

Mă raliez la părerea că baza tuturor nenorocirilor de acum care i-au revenit Indiei este ignoranţa. Vrăjmăşia na-

ţională, dezbinarea religioasă, lipsa de iniţiativă creatoare, neputinţa economică — toate acestea sînt legate de lipsa de cultură. În enumerarea învinuirilor aduse de India în privinţa stăpînirii britanice, Comisia Simon admitea numai o singură învinuire. Această învinuire era numărul mare de lipsuri în organizarea instrucţiunii. Dar oare aceasta e puţin ? Stăpînului care nu s-a deprins să fie vigilent şi precaut i se mai pot oare încredinţa lui grijile casei ? Iată-l că umblă din cameră în cameră, poticnindu-se de praguri şi căzînd ; în fiecare clipă îşi pierde lucrurile şi nu le poate găsi ; se teme de propria-i umbră, luînd-o drept sperietoare ; este gata să se năpustească cu băţul asupra propriului său frate ca asupra unui hoţ ; doarme cu frică încleştat în pernă, iar după ce s-a trezit nu riscă să iasă din casă ; flămînd fiind, nu ştie unde să mănînce. El nu are altă salvare decît oarba speranţă în soartă şi nu se mai lamentează că nu i se dă lumină. Oare toate acestea sînt juste ?

Au fost şi aici în Rusia timpuri cînd femei cu totul nevinovate erau arse pentru vrăjitorie. Pe învăţaţi îi omorau în modul cel mai crunt ca pe nişte păcătoşi. Libertatea religiei era înăbuşită, iar celelalte confesiuni erau subordonate cu forţa legilor statului. Dacă adăugăm şi obscurantismul care a rămas încă din evul mediu, atunci toate acestea, luate la un loc, s-ar înălţa ca un morman gigantic. Dar cum de au dispărut toate astea ? Ruşii n-au încercat să arunce cauza înlăturării neputinţei lor pe seama vreunui „consiliu de tutelă". Unicul mijloc datorită căruia ei s-au dovedit a fi în stare să înceapă un avînt general s-a dovedit a fi învăţămîntul.

Tot cu ajutorul învăţămîntului, Japonia şi-a putut mări într-un timp scurt forţa de producţie a ţării sale, unind eforturile statului cu năzuinţele şi cerinţele întregului popor.

În zilele noastre, pe calea eliberării ţării de groaznica povară a fanatismului religios merge Turcia, răspîndind instrucţiunea într-un tempo rapid. „Numai India doarme" [1], lipsită de lumină. Lumina care trezeşte — lumina instrucţiunii — se află în afara cercului în care doarme India.

Plecarea mea în Rusia nu a sădit în mine speranţe deosebit de mari. Din exemplul Indiei britanice îmi închipuiam ce este realizabil şi ce nu este realizabil. Doar însuşi sfîntul

[1] Prima strofă dintr-un cunoscut cîntec bengalez.

părinte Thomson a vorbit cu tristeţe întregii lumi despre greutăţile în opera de ridicare a Indiei. Şi eu recunoşteam că sînt greutăţi. Altfel de ce ne-am fi pomenit în această situaţie ?

Mie îmi era cunoscut faptul că Rusia n-a suferit greutăţi mai mici. Situaţia intelectualităţii ruse era exact aceeaşi ca şi la noi. Ruşii erau lipsiţi de putere şi de apărare, aveau mintea înăbuşită de închinăciunile de fiecare zi şi de fiecare noapte în faţa preoţilor şi a sfinţilor, credeau în vrăjitorii şi talismane.

. . . . . .

Aşa se prezintă trecutul. Aceia în ale căror mîini este propria lor soartă nu sînt încă atît de puternici prin bogăţie ca englezii. Ei au devenit stăpîni în ţara lor numai după revoluţia din 1917. Ei n-au avut nici mijloace, nici timpul necesar pentru crearea unui sistem trainic de stat ; peste tot duşmani, iar englezii şi chiar americanii susţineau direct şi pe ascuns forţele reacţiunii din lăuntrul Rusiei.

Greutăţile obligaţiei pe care şi-au luat-o ruşii, de a pune întregul popor pe picioare, de a-l face de sine stătător şi luminat, sînt cu mult mai mari decît „greutăţile" guvernului Indiei.

De aceea ar fi fost nejust să-mi fac speranţe că, venind în Rusia, voi putea vedea foarte multe. Oare am văzut şi ştiu multe din cele ce a putut sădi credinţa în noi ? Eu am sosit în Rusia cu o speranţă slabă, abia palpitîndă, speranţă de care este capabil orice cetăţean al nefericitei noastre ţări. Dar ceea ce am văzut eu pur şi simplu m-a uimit. Am avut prea puţin timp să pot urmări dacă aici există sau nu există o „instituire a ordinii". Am auzit că violenţa există şi în proporţii destul de mari, pedeapsa se aplică repede, fără ezitări, dar în toate celelalte privinţe există libertate, deşi nu împotriva măsurilor guvernului. Acesta este reversul medaliei. În sarcina mea însă intră să văd partea luminoasă. Şi lumina pe care am văzut-o m-a uimit : ceea ce era nemişcat a căpătat mişcare.

Se spune că în unele locuri sfinte din Europa rugăciunile către dumnezeu au vindecat imediat pe nişte paralizaţi. Aici s-a produs ceva similar. Am putea spune că, bătînd din palme, ruşii au transformat bătul pietonului în car mînat de vînt, iar cel ce odinioară se tîra umilit pe drum a căpătat în

zece ani posibilitate să gonească cu carul. Ruşii se găsesc acum în lumea oamenilor care ţin capul sus, mintea lor este independentă şi mîinile libere.

Popii noştri creştini autocraţi au trăit mai mulţi ani în India ; ei au venit să vadă cît de adînc s-au înrădăcinat „greutăţile" noastre. Ar fi trebuit să se ducă cel puţin o dată la Moscova, deşi, chiar dacă s-ar fi dus, acest fapt n-ar fi produs nici o schimbare, căci ei s-au obişnuit doar destul de bine să vadă numai laturile tenebroase. Ceea ce e luminos nu e pentru ei, îndeosebi pentru cei care se comportă ostil. Ei uită că nu-i nevoie de ochelari prea puternici pentru ca şi pe faţa conducerii lor să se poată vedea petele întunecoase.

Eu am aproape şaptezeci de ani, dar nu am pierdut încă răbdarea. Văzînd povara groaznicei ignoranţe a patriei mele, am considerat că cea mai vinovată de aceasta este soarta noastră. Cu forţe slabe am făcut încercări tot atît de slabe să mă împotrivesc, dar s-au dovedit a fi prea multe hamuri rupte şi roţi sfărîmate pentru distanţa pe care a reuşit s-o parcurgă carul speranţelor extenuate. Văzînd nenorocirile nefericiţilor noştri oameni, înăbuşeam în mine mîndria. Mă adresam autorităţilor după ajutor şi ele stimulau chiar aceasta, dar milostenia aruncată înjosea mîndria şi lăsa stomacul gol. Lucrul cel mai amar şi mai ruşinos este faptul că cele mai mari piedici se datorau compatrioţilor noştri, hrăniţi cu resturi de la masa stăpînilor englezi. Cea mai serioasă boală a unei ţări care se află sub dominaţia străină este invidia, chiţibuşurile şi trădarea intereselor patriei, şi nu există otravă mai puternică în lume decît toate acestea.

În treburile noastre agitate de toate zilele, viaţa spirituală a omului se întunecă. În zgomotul multiplu al activităţii statale şi economice, sufletul se acoperă cu un strat de noroi şi noi încetăm să-l mai vedem clar. Prin urmare, el slăbeşte. Eu sufăr de aceeaşi lipsă şi de aceea caut să mă ocup de probleme adevărate. Unii rîd de mine, alţii se supără şi vor să mă tîrască de partea lor. Nu ştiu de unde am venit eu pe acest sfînt pămînt, dar calea mea este într-acolo unde e altarul dumnezeului meu. Dumnezeul vieţii mele mi-a insuflat credinţa şi adorarea faţă de dumnezeul omului. Dacă el mă va blagoslovi, atunci fiecare om mă va recunoaşte şi mă va asculta. Masca indianului nu micşorează obstacolele. Cînd ei văd în mine omul, mă respectă şi ca indian ; ei nu mă vor putea considera om dacă eu voi apare înaintea lor

numai în chip de indian. Greutatea greşelilor religiei mele face calea vieţii mele să nu fie dreaptă. Viaţa mea de pe pămînt se apropie de sfîrşit şi dacă n-am reuşit să cuceresc dragostea, totuşi trebuie să încerc să fiu drept.

Impresiile mele de aici pun unele ţări într-o lumină şi adevărată, şi deformată în acelaşi timp. Încep să mă dispreţuiesc pentru că nu pot fi impasibil la aceasta. Uneori mi se pare că nu voi putea evita o nenorocire dacă la etatea mea, bună numai pentru a avea drept la repaus, mă comport ca un constructor al vieţii noi.

Dar am citit în cărţi, am auzit cu propriile mele urechi despre „uriaşele greutăţi" ale acelei ţări şi am văzut cu ochii mei proprii cum oamenii de acolo le învinge [1].

4 octombrie 1930

Vasul „Bremen"

Cei care consideră că la noi politica este o forţă indiscutabilă se raliază la părerea că artele frumoase îl slăbesc pe om. Despre aceasta am scris mai înainte.

Ţarul rus a fost un autocrat cu zece capete [2]. Puterea lui, asemenea uriaşului boa, cuprindea un teritoriu mare şi tot ce cădea în laţul de moarte al cozii lui se măcina cu zgomot.

Au trecut aproape treisprezece ani de cînd revoluţionarii au început lupta cu gloria lui. Şi cînd împăratul cu tot neamul său a dispărut, cei care au fost în apropierea acestuia au început să se poarte în mod provocător. Pe ei îi antrenau şi îi înarmau imperialiştii străini. După cum se poate înţelege, lucrul nu a fost uşor. Cei care făceau parte din categoria privilegiaţilor, cei a căror putere asupra ţăranilor era nemărginită s-au văzut deodată lipsiţi de toate. A început jaful. Poporul era însetat să nimicească comorile lor nepreţuite. În acele vremuri de anarhie şi samavolnicie, conducătorii revoluţiei au emis un ordin foarte sever : nici într-un

[1] E vorba de U.R.S.S.

[2] Aici Tagore are în vedere pe personajul mitologic Cleylon Ravana, care este zugrăvit cu zece capete.

caz să nu fie atinse operele de artă. Studenţii pe jumătate flămînzi, dezbrăcaţi şi desculţi şi profesorii au organizat detaşamente care scoteau din palatele ce au mai rămas lucrurile demne de păstrare şi le transportau la muzee. Îmi aduc aminte de călătoria noastră în China. Am văzut cum imperialiştii europeni au distrus palatul de primăvară din Pekin, cum au jefuit fără milă operele nepreţuite ale artei vechi. Lumea nu va mai crea niciodată asemenea comori.

Puterea sovietică a distrus proprietatea privată, dar nu a distrus în mod barbar comorile care aparţineau din timpuri străvechi poporului. Ea caută să dea acelora care pînă acum au arat pămîntul pentru îmbogăţirea altora nu numai dreptul asupra lui, ci şi tot ceea ce este de preţ în viaţa omului, toate bunătăţile şi desfătările ei. Pentru un animal este destul să fie sătul, pentru un om este cu mult mai necesară dezvoltarea artei decît a forţei. Ruşii şi-au dat seama de aceasta.

Este drept că în anii revoluţiei multe valori au fost îngropate, dar muzeele, teatrele, bibliotecile şi sălile de concert au rămas şi s-au îmbogăţit încă şi mai mult.

Odinioară aici, ca şi la noi, comori nepreţuite se păstrau îndeosebi în templele sfinte. Călugării, cu gusturile lor grosolane, dispuneau de ele cum voiau. Exact la fel cum şi domnii culţi şi cucernici nu s-au jenat să tencuiască templul din Puri. Stăpînii templelor de aici, acţionînd în conformitate cu tradiţia ce s-a stabilit, îngropau cu uşurinţă gloria celor vechi, negîndindu-se la valoarea ei istorică, eternă şi universală. Pînă şi vasele pentru pregătirea vechilor ritualuri religioase au fost retopite. Şi la noi se găsesc în temple şi mănăstiri multe comori care au o valoare istorică, dar nimeni nu are acces la ele. Călugării se află într-un profund extaz religios, dar pentru folosirea tuturor acestor lucruri de artă ei nu au nici minte destul de dezvoltată, nici cunoştinţe. Am auzit de la Ksiti-babu că multe manuscrise vechi se odihnesc ca prinţesa din castelul fermecat nemişcate în temple. Este imposibil să le eliberăm de acolo.

Revoluţionarii ruşi au scos comorile din templele bisericeşti, făcînd din ele un bun al tuturor. Au rămas numai cele necesare pentru slujbe, iar restul a fost predat la muzee. În anii revoluţiei, cînd căile ferate erau distruse, în toată ţara s-au creat echipe de cercetări ştiinţifice, care căutau şi adunau opere de artă străveche. Cîte manuscrise, cîte tablouri, cîte gravuri au fost salvate. Şi aici apanajul templelor

şi palatelor îl reprezenta arta. Dar ei au ştiut să aprecieze şi ceea ce în trecut era călcat în picioare, ceea ce reprezenta arta poporului simplu. Ei desfăşoară pe o scară imensă nu numai munca pentru punerea în valoare a tablourilor, ci şi munca de punere în valoare a legendelor şi cîntecelor populare şi a altor feluri de creaţii populare.

Aceasta a fost etapa colecţionării valorilor, iar acum, cu ajutorul lor, ei instituie sistemul instrucţiunii publice. Despre aceasta am scris mai înainte. Îţi scriu despre toate acestea pentru că vreau să spun poporului meu că numai cu zece ani în urmă se afla pe aceeaşi treaptă cu al nostru. Ce model admirabil a dat puterea sovietică prin exemplul poporului său pentru faptul cum instrucţiunea îl ridică pe om.

Aici există de toate : ştiinţă, literatură, muzică, pictură, adică posibilităţi cu mult mai de valoare pentru dobîndirea instrucţiunii decît cele de care dispune aşa-numita noastră intelectualitate. Am citit în ziar că acum, la noi, în scopul introducerii învăţămîntului primar, s-a emis o lege a impozitului pentru instrucţiune, impozit perceput de la populaţie, iar răspunderea pentru perceperea impozitului îi revine moşierului. Cu alte cuvinte, sub pretextul introducerii instrucţiunii, se va mări mortalitatea acelora care pînă în prezent n-au reuşit încă să moară.

Impozitul pentru instrucţiune este desigur necesar, altfel în ce mod s-ar putea recupera cheltuielile ? Dar dacă acesta este un impozit pentru înflorirea întregii ţări, atunci de ce să nu fie extins asupra tuturor ? De ce nu se poate băga mîna în buzunarele pline ale acelora ce reprezintă aparatul de stat, administraţia militară, guvernatorul, viceregele şi anturajul său ? Oare, întorcîndu-se în ţara lor, ei nu se folosesc de lefurile şi pensiile obţinute din pîinea de toate zilele a ţăranilor noştri ? Oare capitaliştilor europeni, care strîng profituri din sîngele ţăranilor, al furnizorilor de iută şi care expediază aceste venituri în Europa, nu le revine răspunderea pentru instruirea ţăranilor noştri care mor ? Oare din portofoliul celor care edictează legi despre instrucţiune şi care, prin aceasta, demonstrează entuziasmul unui stomac sătul nu se poate acoperi cel puţin o parte mizeră a entuziasmului lor ?

Într-un cuvînt, simpatizăm noi învăţămîntul ? Sînt doară şi eu moşier şi fac cîte ceva pentru învăţămîntul elementar al ţăranilor mei. Sînt gata să fac de două, trei ori mai mult

dacă trebuie, dar eu trebuie să le explic mereu că sînt un om la fel ca și ei, că în instruirea lor rezidă fericirea mea și că eu dau, dar nimeni din autorități, de sus pînă jos, nu dă nici o paisa [1]. Povara măsurilor pentru ridicarea generală în Rusia Sovietică este foarte mare, de aceea mulți oameni suferă privațiuni, dar aceste greutăți le suportă toți, de sus pînă jos. Aceste greutăți nu le-ai numi numai greutăți, aceasta e autojertfire. Guvernul indian, creînd o umbră de instrucțiune sub forma învățămîntului elementar, a vrut în cîteva zile să șteargă petele negre a două secole. Pentru aceasta însă va trebui să-i răsplătim pe aceia care sînt mai puțin capabili decît alții să facă acest lucru, deoarece funcționarii slugarnici, crescuți cu grijă de guvern, există numai pentru ca să cîștige onoruri.

Dacă n-aș fi văzut cu ochii mei proprii, n-aș fi putut crede niciodată că numai în zece ani rușii nu numai că au scos din bezna ignoranței și umilirii sute de mii de oameni și nu numai că i-au alfabetizat, dar au educat în ei sentimentul demnității omenești. Toate stăruințele lor sînt îndreptate, în afară de propriul lor popor, în egală măsură și spre binele altor popoare. Totuși, adepții religiei obștești îi condamnă și-i numesc necredincioși. Dar oare religia există numai în tratate religioase ; oare dumnezeu e numai în curtea templului ? Și unde este dumnezeul celor care-i înșală pe oameni ?

E mult de spus. N-am avut mai înainte ocazia să scriu pe anumite teme legate de strîngerea datelor și, deoarece a nu scrie ar fi foarte nejust din partea mea, am început să scriu. Sarcina mea este să descriu treptat sistemul de învățămînt din Rusia. Mi-a venit de cîteva ori în cap ideea că voi nu trebuie să plecați oriunde, ci numai în Rusia pentru a vedea toate acestea. Din India vin încoace mulți agenți secreți, vin și revoluționari, dar mie mi se pare că noi trebuie să venim aici în special pentru studierea felului cum e organizat învățămîntul.

Deocamdată însă ajunge. N-am dispoziție să scriu despre mine. Te pomenești că voi începe să-mi închipui că sînt artist. Pînă acum, deși a înconjurat lumea, gloria nu mi-a atins sufletul. Și aceasta probabil datorită providenței, și nu calităților mele personale. Mă găsesc în mijlocul oceanului.

[1] *paisa* — monedă indiană divizionară (ban).

Ce mă așteaptă înainte nu știu. Corpul e obosit, gîndirea nu tinde spre nimic. Cînd oare, în sfîrșit, voi găsi odihna, dînd creatorului, ca o ultimă danie, cupa cea goală a milosteniei, decît care mai amară nu există nimic pe lume ?

5 octombrie 1930

„Bremen"

În problemele instrucțiunii este necesar să se îmbine teoria cu practica. În caz contrar, învățămîntul va fi incomplet. Și nu numai în cele ce privesc instrucțiunea ! Același lucru trebuie raportat și la toate celelalte feluri de învățămînt. La răspîndirea instrucțiunii contribuie în Rusia legătura cu tot felul de muzee. Aceste muzee sînt răspîndite peste tot : în marile orașe, în centrele regionale și în satele mici.

Din domeniul practicii face parte și turismul. Voi știți doar cît de mult timp am purtat ideea școlii pe roți. India este o țară imensă și toate regiunile ei prezintă atîta varietate, încît este imposibil s-o simți în întregime citind numai *Hunter's Gazetteer* [1]. La noi se obișnuia odinioară să se facă pelerinaje la locurile sfinte răspîndite prin toate colțurile Indiei. Aceste pelerinaje erau un mijloc de cunoaștere multilaterală și în relief a Indiei. Dacă studenții ar putea să călătorească prin India numai în scop de cunoaștere în decurs de cinci ani, instrucțiunea lor ar fi desăvîrșită.

Cînd gîndirea este în mișcare, ea percepe și își însușește ușor diferite obiecte. Pentru creier este de asemenea necesar să delimiteze cunoștințele cosolidate prin călătorii, așa cum pentru animale este necesar și staulul, și izlazul. Rumegarea cărților între pereții clasei nu poate aduce nici un folos. Nu resping complet necesitatea cărților ; în lumea care-l înconjură pe om sînt atîtea obiecte a căror cunoaștere este necesară, încît e imposibil să le strîngi în memorie. Cea mai mare parte a lor trebuie scoasă pe măsura necesităților din co-

[1] *Hunter's Gazetteer* — îndrumător geografic, economic cu privire la India, redactat de economistul englez Hunter.

moara generală a cunoștințelor. Dacă studenții ar avea posibilitatea să și călătorească, îmbinînd astfel lectura cu studiul naturii, n-ar mai fi nici un fel de lipsuri în învățămînt. M-am gîndit mult, ba chiar am legănat visul de a obține de undeva fonduri și de a organiza un atare învățămînt „ambulant". De unde să iau însă timp ? Nici mijloace n-ai de unde lua !

În Rusia Sovietică acest sistem de călătorii se traduce, după părerea mea, efectiv în viață. Rusia este imensă, oamenii care o populează sînt diferiți. Probabil este adevărat că în timpul țarismului întîlnirile, cunoștințele și comunicarea dintre ei erau imposibile.

E indiscutabil că o călătorie prin țară era pe atunci doar o chestiune de distracție și era accesibilă numai oamenilor bogați. Puterea sovietică a oferit această posibilitate întregului popor. Mai întîi de toate, puterea sovietică a căutat pretutindeni să construiască sanatorii pentru vindecarea și odihna oamenilor muncii obosiți și bolnavi. Pentru aceasta, ea a folosit palate uriașe ce au rămas din timpurile vechi. Vizitarea acestor locuri servește atît scopurilor de odihnă și tratament, cît și lărgirii orizontului.

După dorințele turiștilor, călătoriile prin țară servesc și ca mijloc de a se acorda ajutor populației. Pentru înlesnirea turismului și stimularea turiștilor, pe căile pe care circulă ei s-au deschis instituții speciale în legătură cu diverse domenii de cunoaștere. Mai există o rețea de hoteluri pentru cei ce sosesc. În legătură cu orice problemă care-i interesează, ei pot căpăta consultații. Republicile caucaziene sînt un loc foarte comod pentru studiul structurii pămîntului. Aici, pornind de la scopurile învățămîntului prin metoda turismului, există posibilitatea de a organiza un centru de consultații în legătură cu problemele de geologie. În republicile care prezintă interes din punct de vedere antropologic, s-au creat centre de consultații pentru turiști în legătură cu probleme de antropologie.

În timp de vară, mii de oameni care doresc să călătorească se înscriu la instituții speciale. Începînd din luna mai, pe toate drumurile trec zilnic echipe ; în fiecare echipă sînt 25—30 de turiști. În anul 1928, din clubul turistic au făcut parte aproape trei mii de turiști, iar către anul 1929, ei au ajuns la peste douăsprezece mii. Nicăieri, nici în Europa și nici în America, nu există ceva similar. Nu se poate uita că

în urmă cu zece ani situația oamenilor muncii din Rusia era aceeași ca și la noi ; nimeni dintre ei nici nu visa la posibilitatea de a obține studii, odihnă, tratament. Ceea ce li se pare acum cu ușurință este inaccesibil la noi nu numai oamenilor cu stare mijlocie, dar este puțin accesibil chiar și oamenilor bogați. Poporul nostru, care s-a obișnuit cu regimul birocratic, își imaginează cu greu cum de a fost posibil ca aici în Rusia țara să fie împînzită de fluvii de instrucțiune.

Sistemul de ocrotire a sănătății este organizat la fel ca și sistemul instrucțiunii. Institutele de cercetări științifice create în Rusia Sovietică în legătură cu problemele de ocrotirea sănătății stîrnesc cele mai mari laude ale savanților din Europa și America. Pentru ca folosirea științei medicale să se extindă peste tot, pentru toată populația, nu este suficient ca oamenii de știință să scrie cărți și să primească salariu. Este necesar să se urmărească ca în toate localitățile, chiar și în cele îndepărtate de toate centrele culturale ale țării, oamenii să nu fie sortiți morții în condiții antisanitare, fără asistență medicală și medicamente.

În Bengal nu există nici o casă pe care să n-o viziteze tuberculoza pulmonară. După cele văzute în Rusia, mă urmărește neîncetat gîndul : oare avem noi suficiente spitale pentru sărmanii muribunzi ? Mi-am amintit acum de aceasta pentru că popii creștini se plîngeau poporului american de „greutățile" neobișnuite în administrația Indiei.

Greutăți desigur că sînt. Cauza lor, pe de o parte, este ignoranța noastră, iar pe de altă parte, cheltuielile exagerate pentru întreținerea aparatului de stat. Prin urmare, cine-i vinovat ? În prezent, Rusia nu a ajuns încă la asigurarea deplină a populației cu hrană și îmbrăcăminte. Țara este uriașă, populația este uriașă și variată, uriașă era delăsarea ocrotirii sănătății și învățămîntului, iar acum acolo nu se pun nici un fel de piedici, nici răspîndirii învățămîntului și nici ocrotirii sănătății. Iată de ce nu se poate să nu întreb unde sînt adevăratele „greutăți" ?

Aici oamenii muncii sînt trimiși gratuit la case de odihnă și chiar în sanatorii, unde la dispoziția lor sînt nu numai medicamente, dar și alimentația necesară și îngrijirea corespunzătoare. Toate acestea sînt pentru popor. În această țară trăiesc naționalități care nu există în Europa și care, potrivit concepțiilor europene, se numesc necivilizate.

După suma cheltuielilor care, în bugetul anului 1928, sînt alocate pentru învățămîntul acestor naționalități înapoiate ce trăiesc pe la granițele sau chiar dincolo de fruntariile Rusiei europene se pot aprecia acele posibilități existente aici pentru învățămînt : Republica Ucraineană — 403 mil. ruble, Republicile Transcaucaziene — 123 mil., Uzbekistanul — 97 mil., Turkmenistanul — 20 mil. 900 mii de ruble.

. . . . . .

„O altă sarcină foarte importantă în domeniul culturii este fără îndoială instituirea organelor administrative locale și efectuarea întregii activități administrative și obștești din republicile federative și autonome în limba maternă a maselor oamenilor muncii. Din cauza nivelului cultural scăzut al maselor largi de muncitori și țărani și a lipsei unor specialiști destul de calificați, aceasta nu-i de loc o sarcină simplă și de aceea sînt necesare eforturi uriașe pentru rezolvarea ei".

Acest lucru are nevoie de o explicație. În Uniunea Sovietică intră cîteva republici și regiuni autonome. Aproape toate se găsesc dincolo de fruntariile Europei și modul de viață al populației lor este departe de cel modern. Din citatul prezentat mai sus este clar că, după părerea oamenilor sovietici, instrumentul principal al instrucțiunii este activitatea administrativă. Dacă limba de stat din țara noastră ar fi limba maternă a poporului nostru, atunci înțelegerea activității administrative nu ar fi dificilă pentru el. Dar, din cauza limbii engleze, politica conducerii statului rămîne în afara limitelor de înțelegere ale poporului. Munca se desfășoară cu ajutorul traducătorilor, nu există contact direct. În aceeași măsură în care este lipsit de experiență și cunoștințe pentru stăpînirea armelor de apărare, poporul nostru este lipsit și de înțelegerea politicii de stat. Lațul de șarpe al oprimării se strînge încă mai mult, pentru că limba conducerii statului este o limbă străină. Eu sînt un ignorant și nu înțeleg ce rost are să se discute o problemă oarecare de conducere în limba engleză. Dar sînt convins că pentru instruirea poporului aceasta nu are nici un rost.

Încă un citat : „Dacă înaintea organelor puterii sovietice apar probleme ale construcției cultural-economice în ținuturile și republicile naționale, atunci ele se rezolvă nu din punctul de vedere al intereselor conducerii, ci din punctul de vedere al dezvoltării maxime a independenței maselor largi de muncitori și țărani și în conformitate cu inițiativa organelor sovietice".

Aceste cuvinte se referă la popoarele înapoiate. Puterea sovietică nu are de gînd să stea două sute de ani cu mîinile încrucișate pentru ca să lichideze toate „greutățile" sale. Au trecut doar numai zece ani ! Văzînd și auzind toate acestea, mă gîndesc : „Oare noi sîntem o națiune mai înapoiată decît uzbecii și chiar turkmenii ? Oare la noi sînt cu mult mai multe „greutăți" decît la ei ?

Mi-am mai adus aminte de ceva. Aici este un muzeu de păpuși. De mult nu-mi dădea pace gîndul să fac o colecție de păpuși. Acum voi ați început să faceți asta în depozitul vostru pentru diferitele opere de artă. În Rusia am primit cadou cîteva păpuși. Multe seamănă cu ale noastre.

Trebuie să mai spun cîteva cuvinte despre popoarele înapoiate. Voi face mîine acest lucru. Poimîine dimineață voi sosi la New-York. Cine știe dacă voi avea acolo destul timp pentru scrisori.

7 octombrie 1930

Ți-am mai scris ce eforturi se întreprind în Rusia Sovietică pentru instruirea popoarelor înapoiate. Vreau să-ți mai prezint cîteva exemple.

În partea de sud a lanțului de munți Ural trăiesc bașkirii. În timpul țarismului, situația acestui popor era asemănătoare cu a noastră. De veacuri ei au trăit flămînzind. Ei n-au fost deprinși cu o muncă calificată la marile întreprinderi, iar munca peste măsură de grea cu care se ocupau ei se aprecia mizerabil. După revoluție s-a făcut o încercare de a se oferi acestui popor dreptul la o administrație de sine stătătoare.

La început, răspunderea pentru realizarea acestui drept a revenit acelora care în vremea veche făceau parte din categoria celor înstăriți, iar în timpul nostru se consideră oameni culți — chiaburii, preoții. Puterea lor nu corespundea intereselor poporului. Tot în acest timp a început ofensiva

armatei lui Kolceak. Kolceak era partizanul regimului țarist. Pe el îl simpatizau și-l susțineau dușmanii dinafară. După ce puterea sovietică a terminat cu toate acestea a început o foamete grozavă. Gospodăriile țăranilor erau ruinate.

Numai în anul 1922 a putut să înceapă o reconstrucție sovietică propriu-zisă. Din acest moment, în republică au început să crească repede și instrucțiunea, și producția de diferite mărfuri. În trecut, populația Bașkiriei era aproape complet analfabetă. În cîțiva ani, aici au început să funcționeze 8 școli medii, 5 institute agricole de învățămînt superior, un institut de medicină, două așezăminte școlare cu profil economico-statistic, 17 școli de meserii, 2 495 de școli elementare și 87 de școli medii incomplete. În prezent, în Bașkiria există 2 teatre de stat, 2 muzee, 14 biblioteci orășenești, 112 case de lectură la sate, 30 cinematografe — teatre la orașe și 46 la sate, un mare număr de hoteluri pentru țăranii care vin la oraș, 891 de parcuri de odihnă și distracții. Zeci de mii de case ale muncitorilor și țăranilor sînt radioficate. Populația districtului Birbhum, fără îndoială, în întregime se află pe o treaptă de dezvoltare mai mare decît bașkirii. Dar compară sistemul de instrucțiune și sistemul de odihnă din districtul Birbhum cu Bașkiria ! Este necesar să compari și „greutățile" ambelor districte.

Printre numeroasele republici care intră în cuprinsul Uniunii Sovietice, Turkmenistanul și Uzbekistanul sînt cele mai tinere. Ele au fost create în octombrie 1924 ; cu alte cuvinte, acum șase ani ele încă nu existau. Toată populația Turkmenistanului e de 1 500 000 de oameni. Din aceștia, 900 000 se ocupă cu agricultura. Totuși din diferite cauze situația în agricultură și cea în creșterea vitelor nu se poate considera fericită.

Pentru capacitatea vitală a acestor republici, este necesară punerea în funcțiune a fabricilor și uzinelor, adică ceea ce se numește industrializare. Aici întreprinderile industriale se pun în funcțiune nu în scopul îmbogățirii capitaliștilor mari locali sau străini, deoarece dreptul de conducere a întreprinderilor aparține acum întregului popor. O fabrică de țesături de bumbac și o fabrică de mătase s-a și pus în funcțiune. În orașul Ashabad s-a construit o centrală electrică, iar într-o serie de alte orașe se și fac lucrări pregătitoare pentru aceasta. Acum este nevoie de cadre care să posede

tehnica. Mulți tineri turkmeni sînt trimiși să învețe la întreprinderile mari din Rusia centrală. Toți știu cît este de greu să învețe tinerii la întreprinderi care aparțin capitalului străin.

În buletin se spune că sistemul de instrucțiune din Turkmenistan trece prin greutăți, care, probabil, sînt foarte mari. Centrele populate sînt împrăștiate, departe unul de altul, într-un pustiu imens. În republică lipsesc drumurile, nu ajunge apa, situația materială a populației este foarte grea.

În prezent, pentru instruirea fiecărui om se cheltuiesc cinci ruble. Un sfert din populația acestei republici este nomadă. Pe lîngă școlile elementare s-au creat internate speciale în acele locuri unde, datorită apropierii fîntînilor, se concentrează o populație mare. Pentru elevi se scot și ziare.

În Moscova, pe malul rîului, într-un palat frumos ce s-a păstrat încă din vremuri vechi, palat înconjurat de un parc, s-a deschis pentru copiii turkmeni un așezămînt școlar. Acolo învață o sută de copii turkmeni în etate de 12—13 ani. Sistemul de învățămînt din această instituție e construit pe principiul autoconducerii. Acest sistem cuprinde cîteva comitete active, cum este comitetul ocrotirii sănătății, comitetul economic și comitetul școlar. În obligațiile comitetului pentru ocrotirea sănătății intră supravegherea igienei întregii clădiri, a claselor, camerelor de locuit și a curții. Dacă cineva din elevi este bolnav, comitetul este obligat să cheme doctorul. Din comitetul economic fac parte cîteva subcomitete. Comitetul economic este obligat să supravegheze curățenia și igiena elevilor. Supravegherea disciplinei lor în timpul lecțiilor revine comitetului școlar. Reprezentanții aleși de fiecare comitet formează conducerea. Membrii acestei conduceri au drept de vot la ședințele consiliului general. Dacă între copii sau chiar între copii și altcineva are loc un conflict, conducerea se ocupă cu cercetarea cazului. Hotărîrea conducerii se consideră obligatorie pentru toți elevii.

În cadrul acestei instituții școlare există un club. Aici copiii sînt foarte adesea singuri, în voia lor ; joacă piese, cîntă din gură și la instrumente muzicale. La club există aparat cinematografic. Datorită lui copiii pot cunoaște viața țării ; apare și un ziar de perete.

Pentru ridicarea agriculturii Turkmenistanului se formează un mare număr de specialişti în agricultură. S-au creat mai bine de două sute de colhozuri model. Datorită sistemului existent de folosire a pămîntului şi de aprovizionare cu apă, douăzeci de mii din cele mai sărace gospodării ţărăneşti au primit pămînt, apă şi unelte agricole.

În această republică puţin populată s-au deschis 130 de spitale, cu un personal medical de 600 de oameni. Autorul buletinului comunică ruşinat :

„Nu avem nici un temei să ne bucurăm de acest fapt, deoarece la fiecare pat de spital revin 2 640 de oameni. Cît priveşte medicii, în această privinţă Turkmenistanul se află pe ultimul loc din Uniune. Noi ne putem lăuda doar cu unele realizări din domeniul măsurilor noi şi al luptei cu ignoranţa, deşi trebuie din nou să-l prevenim pe cititor că, din cauza nivelului foarte scăzut al civilizaţiei din Turkmenistan, s-au păstrat foarte multe obiceiuri din trecutul îndepărtat. Legile adoptate recent, care au ca scop să împiedice vînzarea femeilor cu ocazia căsătoriei şi căsniciile timpurii, au adus rezultatele dorite !“

Ei se ruşinează de faptul că într-o ţară atît de pustie cum e Turkmenistanul s-au construit în şase ani 130 de spitale. Noi nu ne-am deprins să ne ruşinăm de o asemenea situaţie şi de aceea nouă ni se pare ceva deosebit de uimitor. Noi ne lovim de „greutăţi“ uriaşe şi nu vedem nici un fel de încercări de înlăturare a lor şi, totuşi, nu ne este ruşine.

Sincer vorbind, de mult am pierdut credinţa într-un viitor mai bun al ţării mele. Ca şi popii creştini, la vederea atîtor „greutăţi“ şi eu am ajuns la impas. Îmi spuneam : ce varietate de naţiuni şi fiecare ignorantă în felul ei ! Ce de-a religii contrare ! Cît timp ne trebuie oare pentru a înlătura povara suferinţei şi greutatea păcatelor ?

Timida mea credinţă în patrie este rezultatul acţiunii aceleiaşi atmosfere în care şi-a cules roadele activităţii Comisia „Simon“ [1]. După ce am venit în Rusia, m-am convins că ceasul care a adus creşterea bunăstării poporului ei a fost tot atît de nemişcat ca şi al nostru, dar au trecut opt-zece ani şi acest ceas nemişcat de veacuri a căpătat ritmul necesar

[1] Aici Tagore are în vedere atitudinea foarte nefavorabilă a opiniei publice indiene faţă de Comisia „Simon“.

de mişcare. El a fost întors. Acum am înţeles că şi ceasul nostru ar fi putut merge. Totuşi n-a fost întors. Şi acum nu mai pot crede în natura secretă a „greutăţilor“ noastre.

De astă dată închei scrisoarea cu cîteva extrase din buletin.

„Politica imperialistă a generalilor ţarişti, după cucerirea Azerbaijeanului, consta în transformarea raioanelor populate cu musulmani în colonii destinate să aprovizioneze cu materie primă principalele pieţe ale Rusiei“.

Multă apă a curs de atunci, de cînd defunctul Akkoikumar Moitreo [1] a avut ideea de a înmulţi viermii-de-mătase. Urmîndu-i sfatul, am încercat şi eu să introduc producţia coconilor de mătase. El îmi spunea că guvernul i-a acordat destul ajutor în înmulţirea viermilor, însă de fiecare dată cînd încerca să organizeze printre ţărani producţia de tricotat mătase şi de ţesut mătase guvernul îi punea tot felul de piedici.

„Agenţii guvernului ţarist realizau fără milă principiul «divide et impera» şi făceau tot ce le stătea în putinţă să aţiţe ura şi vrăjmăşia între diferitele naţionalităţi. Vrăjmăşia naţională era încurajată de guvern, musulmanii şi armenii erau sistematic asmuţiţi unii împotriva altora. Ciocnirile fără încetare dintre aceste două naţionalităţi luau uneori forma unor măceluri în masă“.

Autorul buletinului este sincer indignat de numărul mic de spitale, dar nu poate să nu-şi exprime mîndria într-o altă privinţă.

„Niciodată în decursul ultimilor opt ani nu a fost încălcată pacea între naţionalităţile Azerbaijeanului. Acest fapt este neîndoios şi nu-l pot tăgădui nici cei mai răi duşmani ai Sovietelor.“

Guvernul indian nu s-a obişnuit să se indigneze, iar să se mîndrească nu are cu ce.

Pentru a înţelege cauza ruşinii, este necesar să explicăm următoarele : în buletin se spune că în Turkmenistan pentru instruirea fiecărui om se cheltuiesc cinci ruble. Valoarea rublei în banii noştri este de 2,5 rupii ; 5 ruble reprezintă

[1] *Akkoikumar Moitreo* — cunoscut istoric indian.

12,5 rupii. Pentru perceperea acestui impozit, indiscutabil, ar exista la noi un sistem oarecare. Desigur că nu avem însă a ne teme că din această cauză s-ar produce oarecare ciocniri în popor.

8 octombrie 1930

Vasul „Bremen"

Despre turkmeni am scris mai înainte ; ei sînt locuitori ai deşertului şi sînt un milion de oameni. În această scrisoare vreau să mai spun cîteva cuvinte despre acele aşezăminte şcolare pe care le-a creat aici guvernul sovietic.

Începînd cu 1 octombrie 1930, în noul an bugetar în Turkmenistan se vor deschide multe noi instituţii de cercetări ştiinţifice şi institute, şi anume :

1. Comitetul geologic turkmen.
2. Institutul turkmen de botanică aplicată.
3. Institutul pentru studierea şi cercetarea problemelor de creşterea vitelor.
4. Institutul de hidrologie şi geofizică.
5. Institutul de studiere a problemelor economice.
6. Institutul chimico-bacteriologic şi Institutul de igienă socială.

Activitatea tuturor instituţiilor de cercetări ştiinţifice ale Turkmeniei va fi condusă de către un comitet special de cercetări ştiinţifice de pe lîngă Consiliul comisarilor poporului din Turkmenia.

În legătură cu transferarea guvernului turkmen din Aşhabad la Ciardjan, s-a început construirea de clădiri pentru următoarele muzee : de istorie, de agricultură, industrial, comercial, de pictură şi a Muzeului revoluţiei. În afară de aceasta s-a planificat construirea observatorului, a bibliotecii de stat, a Casei cărţii poporului şi a Casei ştiinţei şi culturii.

Secţia de limbă şi literatură a Institutului de cultură turkmenă a terminat verificarea şi traducerea în limba rusă a unei culegeri de poezii turkmene, inclusiv material folcloric şi poezie antică.

În Turkmenia s-au organizat cinci baze culturale mobile. În cursul anului 1930, două cursuri de pregătire a surorilor de caritate şi moaşe au scos promoţii. În total, au absolvit patruzeci şi şase de oameni. Toţi absolvenţii au fost trimişi la sate.

8 octombrie 1930

Landsdown

În ultimul timp m-am apropiat de cîteva ori de Porţile Sudului [1]. Acestea nu sînt porţi prin care pătrunde vîntul ce poartă aroma grădinilor. Prin aceste porţi sufletul îşi caută calea spre libertate. Doctorul a spus că de obicei se consideră o minune cînd reuşeşti cu atîta uşurinţă să eviţi consecinţele unei piedici apărute pe neaşteptate în calea arterei spre inimă. Oricum ar fi, dar semnul trimisului lui Lama l-am primit deacum. Doctorul a spus că acum trebuie să mă păzesc. De mă voi scula şi voi umbla, mi se va înfige o săgeată în piept. De voi rămîne să zac, ea va zbura pe alături şi de aceea, ca om cumsecade, îmi petrec zilele pe jumătate culcat. Doctorul a spus că, păstrînd această poziţie, se mai poate trăi uşor încă vreo zece ani, iar apoi este ultima etapă, a cărei venire n-o mai poate nimeni preîntîmpina. Şed, sprijinindu-mă de peretele patului, şi rîndurile scrisorii mele încep să-mi copieze liniile corpului. Aşteaptă să mă aşez ceva mai sus.

Tu trimiţi veşti triste. În această situaţie mi-a fost teamă să le citesc. Loviturile valurilor m-ar fi dus la naufragiu. Aluzii despre felul cum merg treburile am primit şi mai înainte, dar pentru mine erau obositoare descrierile. De aceea nu le citeam eu singur, ci îl lăsam pe Amno [2] să le citească.

Ţara se va elibera numai atunci cînd prin forţă îşi va scutura lanţurile care o leagă de mîini şi de picioare. La fiecare smucitură ţi se umflă vinele de pe frunte, dar o altă cale

[1] *Porţile Sudului* sînt, după mitologia indiană, porţile prin care sufletele morţilor intră în lumea de apoi.

[2] *Amya Charkavarty* — poet bengalez ; a călătorit cu Tagore în U.R.S.S.

spre eliberare nu există. Dominaţia engleză rupe cu mîinile sale toate legăturile pe care le deţine şi aceasta ne aduce multe suferinţe, dar şi ea pierde mult din această cauză. Cel mai important e faptul că ea a pierdut prestigiul. Noi ne temem de destrăbălarea celor puternici. Totuşi, în această frică este şi respect, căci noi urîm destrăbălarea fricosului. Astăzi, dominaţia engleză este blestemată de ura noastră. Noi ne tragem forţa din această ură. Şi cu această ură vom învinge.

Acum m-am întors din Rusia. Am văzut ce greu este drumul ţării spre victorie. În comparaţie cu greutăţile insuportabile care au lovit în soarta fiilor ei credincioşi, loviturile poliţiştilor sînt o ploaie de flori. Spuneţi fiilor noştri că totul se găseşte înaintea noastră şi că nimic nu ne va scăpa, nimic nu ne frînge. Dacă, fără să fi intrat în luptă, au şi început să strige : „Mă doare", — atunci să îngenunchieze umiliţi.

Astăzi India şi-a căpătat un renume mondial numai prin aceea că n-au înfrînt-o loviturile. Noi trebuie să fim plini de hotărîre şi să dispreţuim suferinţele. Instinctele animalice se străduiesc să trezească însă animalul din noi. Dacă ele vor reuşi, vom pierde. Azi suferim. În schimb, în viitor nu vom suferi. A sosit timpul să dovedim că noi sîntem oameni şi că, dacă vom începe să imităm animalele, apoi momentul favorabil va fi scăpat. Noi trebuie să spunem pînă la urmă : „Pe noi nu ne vei speria !" Din timp în timp, Bengalul pierde răbdarea ; în aceasta constă slăbiciunea noastră. Dacă ne vom înfige dinţii şi unghiile unul în altul, aceasta ne va obliga să ne închinăm în faţa animalului. Dispreţuiţi-l. Nimic să nu vă înfrîngă ! Nu ne trebuie lacrimi ! Nu vă înjosiţi.

Cel mai dureros lucru pentru mine e că nu mai am forţele tinereţii ; zac fără mişcare în salon, iar timpul e de partea aceluia care merge înainte.

28 octombrie 1930

CRIZA CIVILIZAŢIEI

Astăzi am împlinit optzeci de ani ; întreaga mea viaţă lungă îmi trece prin faţă. Acum, aruncînd o privire nepărtinitoare asupra vieţii mele, de la răsăritul şi pînă spre apusul ei, pot înţelege cotitura care s-a produs atît în mine, cît şi în conştiinţa compatrioţilor mei, şi anume că în ea se ascunde cauza unei adînci tragedii.

Cunoaşterea noastră directă a imensei lumi omeneşti a început cu istoria naţiunii engleze din acea vreme. Informaţiile asupra caracterului veneticilor din India noi le scoteam din comoara marii literaturi engleze. În acele timpuri, cunoştinţele care ni se ofereau nu erau nici variate şi nici vaste. Dacă astăzi studierea lumii se desfăşoară în diferite centre ştiinţifice, pe atunci aceasta era cu neputinţă. Numărul de învăţaţi care se ocupau cu studierea realităţii era mărginit. De aceea, oamenii luminaţi din acel timp, care posedau limba engleză, căpătau cunoştinţe din literatura engleză. Zilele şi nopţile lor erau pline de cuvîntările iscusite ale lui Berck, de maximele lungi ale lui Macaulay [1], de disputele asupra dramaturgiei lui Shakespeare, asupra poeziei lui Byron şi a liberalismului umanitarist al politicii engleze din acel timp. Pe atunci abia începeam să ne agităm pentru independenţă naţională, iar credinţa în noblеţea englezilor rămînea nezdruncinată. Această credinţă era atît de puternică, încît chiar conducătorii noştri erau convinşi că naţiunea învingătoare va ajuta cu mărinimie poporul învins să păşească pe calea libertăţii. Această credinţă se baza pe faptul că într-o vreme Anglia oferea azil acelora care erau supuşi la urmărire şi asuprire în patria lor. Oamenii care şi-au jertfit viaţa în numele poporului lor găseau în Anglia o ospitalitate permanentă.

[1] *Thomas Macaulay* (1809—1859) istoric englez ; a fost înalt demnitar în India.

Văzînd aceste manifestări ale dragostei de oameni în faptele englezilor, i-am înălţat cu respect profund pe tronul inimii mele. Pe atunci, nebunia imperialismului nu le scosese încă din inimă mărinimia proprie lor.

Adolescent fiind, am vizitat Anglia. Acolo am auzit, atît în parlament, cît şi în afara lui, discursurile lui John Bright, care se remarca printr-o înaltă măiestrie oratorică. Mă aflam aşa de mult sub influenţa liberalismului larg al cuvîntărilor sale, liberalism care depăşea cadrul naţionalismului îngust, încît şi acum, în zilele de cruntă dezamăgire, în sufletul meu s-a păstrat o părticică a respectului din trecut. Fără îndoială că aceasta nu poate constitui o mîndrie pentru mine. Totuşi, a fost admirabil faptul că, cu toată lipsa noastră de experienţă, ne-am închinat fără ezitări în faţa măreţiei omeneşti, chiar cînd ea se manifesta la străini. Dar tot ce este mai bun şi este creat de om nu poate fi un bun numai al unui singur popor, nu se poate asemui cu comoara unui zgîrcit care e păzită sub lacăt. De aceea, literatura engleză, care a educat în trecut minţile noastre, mai găseşte şi acum răsunet în sufletele noastre.

Nu este uşor de ales în limba bengală cuvîntul corespunzător pentru cuvîntul englezesc „civilizaţie", deşi de obicei îl traducem prin cuvîntul „cultură". Acea formă de civilizaţie, care vreme îndelungată a fost răspîndită în ţara noastră, Manu [1] a denumit-o „conduita cea dreaptă". Această „conduită dreaptă" era un sistem de obiceiuri sociale. Tocmai îndeplinirea acelor obiceiuri care în decursul timpului au căpătat extindere în localitatea situată între rîurile Sarasvati şi Drisadvati şi care e cunoscută sub denumirea de Brahmavarta intra în noţiunea de „conduită dreaptă". Aceste obiceiuri se întemeiază pe o tradiţie în care erau multe lucruri aspre şi nejuste. În virtutea acestui fapt, noi ne-am pierdut capacitatea de a cugeta liber. Ideea „conduitei drepte" pe care o trasase odinioară Manu în Brahmavarta a devenit treptat pretutindeni unanim admisă. În zilele copilăriei mele, minţile luminate care primiseră educaţie engleză s-au răzvrătit împotriva acestor legi ale societăţii care şi-au trăit traiul. Aceasta se simte clar la citirea descrierii situaţiei părţii culte a societăţii din

[1] *Legile lui Manu* — culegere de legi din epoca cuprinsă între sec. al II-lea î.e.n. şi sec. al II-lea e.n.

acel timp, descriere făcută de Radj Narayan [1]. Noi am căutat să înlocuim obiceiurile sociale înţepenite printr-o formă nouă de civilizaţie, pe care atunci o identificam cu cea engleză. În familia noastră, aceste schimbări erau salutate cel puţin pentru caracterul lor raţional şi pentru forţa lor morală. Eu am crescut în această atmosferă şi este cu totul firesc că, dată fiind dragostea noastră pentru literatură, noi i-am înălţat pe englezi pe un piedestal înalt. Aşa s-a scurs prima parte a vieţii mele. Apoi între noi s-a format o prăpastie şi aceasta a fost însoţită de un sentiment de profundă dezamăgire. Zi cu zi mă convingeam tot mai mult că cei care au preluat cu însufleţire bazele civilizaţiei le violează cu uşurinţă cînd lezează interesele lor.

Dar a venit o zi şi am ieşit din cercul închis al unei pasiuni pentru literatură. În acea zi, în faţa mea s-a deschis tabloul mizeriei îngrozitoare a poporului indian, care mi-a rănit dureros inima. În nici o ţară cu formă modernă de conducere, poporul nu a fost lipsit în aşa grad chiar de produse alimentare, de îmbrăcăminte, instrucţiune şi asistenţă medicală, adică de minimul necesar pentru o dezvoltare normală fizică şi spirituală. În decursul unui timp îndelungat, Anglia s-a tot îmbogăţit pe seama Indiei. Cît timp am fost cufundat în studiul măreţiei civilizaţiei mondiale, nu mi-am putut închipui că idealurile umaniste ale aşa-numitor ţări civilizate vor lua cîndva o formă atît de monstruoasă. În cele din urmă însă, am văzut cu ce indiferenţă fără margini şi plină de dispreţ se comportă o naţiune civilizată faţă de un popor de multe milioane.

Datorită dezvoltării mari a industriei, Anglia îşi menţine prestigiul în lume şi în acelaşi timp împiedică dezvoltarea industriei în India neajutorată. Ştim că Japonia, datorită dezvoltării mari a industriei, a putut realiza o bunăstare multilaterală. Am observat cu propriii mei ochi această prosperitate a ei. Am văzut cum în oraşul rusesc Moscova, unde există o formă naţională de conducere civilizată, se desfăşoară cu o dîrzenie nemaipomenită şi de invidiat munca pentru răspîndirea instrucţiunii şi ocrotirii societăţii. Datorită perseverenţei ruşilor, în această ţară colosală a dispărut ignoranţa, mizeria

[1] *Radj Narayan Bhose* (1825—1900) — un scriitor bengal, autorul cărţii *Trecutul şi prezentul*, în care se vorbeşte de influenţa ideilor apusene asupra societăţii bengaleze.

și îndobitocirea. Această civilizație nu răzlețește poporul, ci răspîndește pretutindeni puterea umanității. Văzînd regenerarea rapidă și uimitoare a poporului, m-am bucurat și în același timp i-am invidiat pe ruși. Caracterul neobișnuit al conducerii rusești, pe care am observat-o la Moscova, m-a impresionat profund. Am văzut că în această țară între popoarele musulmane și nemusulmane nu există luptă pentru puterea de stat, și sarcina adevărată a conducerii de acolo constă în menținerea intereselor comune. În prezent există numai două state care posedă o putere suficientă pentru a exercita o influență asupra numeroaselor popoare din subordine : Anglia și Rusia Sovietică. Anglia, după ce a călcat în picioare bărbăția popoarelor învinse, le-a sortit în mod conștient la o inacțiune de lungă durată, iar între poporul Rusiei Sovietice și numeroasele naționalități musulmane există o alianță de stat. Pot mărturisi personal că străduințele rușilor de a face ca aceste naționalități să fie dezvoltate în toate privințele sînt cu adevărat nelimitate. Am văzut dovezi privitoare la faptul că guvernul sovietic se străduiește să le ajute întru totul. Politica acestui guvern nu dă nici în cea mai mică măsură dovadă de inegalitate și nu contrazice umanitatea. Conducerea rușilor nu este conducerea unor străini chemați să oprime. Am văzut cum Iranul a fost aproape strivit după ce a căzut între pietrele de moară a două țări europene și cum poporul lui renăscut a știut să se smulgă din gura puterilor europene cu intenții agresive și să pășească pe calea dobîndirii propriei forțe. Am văzut cum dușmănia de moarte care a existat odinioară aici între musulmani și cei a căror confesiune religioasă era zoroastrismul a dispărut în întregime în timpul conducerii civilizate moderne. Premisa principală a acestei soarte fericite a fost faptul că poporul a știut să reziste la conspirația statelor europene. Și astăzi eu îi doresc Iranului din toată inima înflorire. În Afganistanul vecin cu noi, instrucțiunea și orînduirea socială nu se găsesc pe o treaptă înaltă, dar posibilitățile poporului nu au fost strivite, iar aceasta numai datorită faptului că nici o putere europeană din acelea care se mîndresc cu cultura lor nu și l-a putut subordona. Și poporul Afganistanului, după ce va privi treptat în jurul său, va păși pe calea progresului și a libertății.

Dar India, după ce și-a aruncat pe piept piatra dominației engleze civilizate, s-a împotmolit într-o inactivitate lipsită

de ajutor. Cu interesele lor naționale și cu ajutorul opiului englez au dus la declin exact la fel și China, țară cu o cultură antică, iar apoi și-au subordonat o parte din ea. Cînd acest lucru a fost aproape cu totul uitat, am văzut iarăși cum englezii, cînd Japonia se pregătea să cucerească China de nord, au considerat acest jaf ca fiind neînsemnat. Mai tîrziu, din îndepărtata mea Indie am observat cu ce abilitate au subminat englezii bazele democrației în Spania. În același timp, am văzut cum o altă parte din englezi și-au jertfit viața în numele Spaniei ce se afla în fața primejdiei. Cînd am văzut că printre englezi, a căror noblețe nu s-a manifestat în privința Chinei într-un moment critic al vieții acestei țări, sînt eroi care-și riscă viața în numele apărării democrației unuia din popoarele europene, mi-am amintit din nou cu ce respect ne-am comportat noi față de ei în trecut și cum credeam în dragostea lor față de oameni. Acum trebuie să lămurim istoria demnă de milă a felului cum ne-am pierdut treptat încrederea în civilizația europeană. Consecința conducerii civilizate este situația grea a Indiei, situație care nu constă numai în faptul că poporul Indiei resimte o lipsă acută de produse alimentare, îmbrăcăminte, instrucțiune și asistență medicală, ci și în faptul că aici există crunte discordii interne, cum nu mai există în nici o țară musulmană care se bucură de autoconducere. Situația noastră grea constă în aceea că și nouă ne revine răspunderea pentru aceasta. Dar această dușmănie, care crește cu fiecare zi, n-ar fi putut să ocupe niciodată un loc atît de imens în viața poporului și să facă India de rușine, dacă n-ar fi avut un stimulent tainic din partea cercurilor superioare de conducere ale Indiei.

Afirmația că indienii sînt mult mai înapoiați sub raport intelectual decît japonezii nu poate fi privită cu seriozitate. Deosebirea dintre aceste două țări care au o cultură veche constă în aceea că India este strivită și înrobită de Anglia, iar de Japonia nu s-a atins nici umbra dependenței față de vreo oarecare țară apuseană. Dar noi știm prea bine cum au jefuit țara noastră reprezentanții civilizației străine, dacă aceasta se poate numi civilizație. În mîinile lor era bastonul, a cărui denumire „lege și ordine" este un lucru cu totul străin pentru țara noastră.

În asemenea împrejurări a fost imposibil să se păstreze respectul față de îngîmfata civilizație apuseană. Noi am cunos-

cut latura ei violentă, şi nu pe cea iubitoare de libertate. Lipsa acelor relaţii reciproce care reprezintă cea mai mare valoare între oameni şi în prezenţa cărora se poate vorbi de civilizaţie a îngrădit calea indienilor spre progres. Este drept că eu am avut fericirea să mă întîlnesc cu nişte englezi cu înclinaţii liberale. Nicăieri, la nici un popor, în nici o societate, nu am întîlnit o asemenea manifestare a măreţiei spiritului ca la ei. Numai datorită lor nu ne-am pierdut cu totul încrederea în poporul englez. În legătură cu această calitate îl pot cita pe Andrews [1]. Am avut fericirea să mă conving de faptul cît de armonios se îmbina în el englezul, creştinul şi omul. Astăzi, în pragul morţii, simt şi mai puternic măreţia lui. Noi avem multe motive să-i fim recunoscători, dar eu personal, dintr-un anumit motiv, simt faţă de el o recunoştinţă deosebită. În amurgul vieţii mele, el mi-a ajutat să capăt iarăşi încredere în poporul englez cu citirea literaturii căruia m-am ocupat în tinereţe cu toată tragerea de inimă. Pentru mine, Enruss întruchipează toate calităţile mai bune ale poporului englez. Pe oamenii de felul lui îi consider cei mai apropiaţi prieteni ai mei şi de aceea şi poporul care l-a dat pe el este prietenul meu. Cunoaşterea acestor oameni mi-a împodobit viaţa. Mi se pare că tocmai ei vor salva de la catastrofă măreţia naţiunii engleze. Dacă n-ar fi fost ei, n-aş fi putut rezista în faţa dezamăgirii în legătură cu soarta poporului englez.

În prezent se vede ce proporţii îngrozitoare e gata să ia barbaria în Europa. Spiritul violenţei născut de civilizaţia apuseană s-a deşteptat şi a murdărit sufletul omenesc, fumul urii a impestat cerul. Oare în mizeria noastră îngrozitoare, lipsită de bucurii, noi nu simţim manifestarea aceasta ?

Va veni o zi cînd întoarcerea roţii soartei îi va obliga pe englezi să părăsească imperiul indian care le aparţinea. Dar ce Indie vor lăsa ei după dînşii, ce mizerie îngrozitoare ! Cînd fluxul dominaţiei lor de peste un secol se va retrage, ce cantitate de noroi va rămîne, ce pustiire ! În tinereţe am crezut din tot sufletul că tocmai Europei îi este sortit să devină leagănul civilizaţiei. Dar astăzi, în zilele cînd mă despart de viaţă, această credinţă a dispărut. Totuşi, mă mîngîi cu speranţa că va veni ziua libertăţii şi în această colibă pe care se

[1] *C. F. Andrews* — profesor la colegiul de la Delhi (născut în 1870), prietenul şi colaboratorul lui Tagore.

află pecetea mizeriei. Cred că această zi va veni din Răsărit, ea va aduce cu sine şi va da oamenilor civilizaţia adevărată şi cuvinte adevărate, încurajatoare. Ce voi lăsa eu în urma mea ? Jalnice ruine, rămăşiţe ale unor culturi odinioară mîndre. Dar a pierde credinţa în om este un păcat imens şi eu nu-l voi săvîrşi ! Cred că după cataclism, cînd atmosfera se va purifica, va începe o nouă pagină de istorie străveche şi poate că răsăritul va începe din Răsărit, acolo de unde se înalţă soarele. Va veni o zi cînd omul neînfrînt va păşi pe calea victoriei, măturînd toate piedicile pentru a-şi recăpăta fosta lui glorie. Consider că e o crimă să gîndeşti că omenirea poate suferi o înfrîngere definitivă.

Astăzi trebuie să mai spun că acum sîntem martorii acelor pericole pe care le aduc cu sine forţele agresive. Dar, fără îndoială, că va veni o zi cînd se vor împlini cuvintele :

„Cu ajutorul mijloacelor necinstite omul propăşeşte, obţine ceea ce i se pare lui de dorit, dar piere sufleteşte".

1941.

CUPRINSUL

Introducere I
Ce împiedică învăţământul (1892) 17
Reforma învăţământului (1906) 30
Institutul Naţional (1906) 37
Probleme de învăţământ (1906) 47
Metoda de învăţământ (1911) 67
Scopurile învăţământului (1912) 74
Învăţământul pentru femei (1915) 82
Învăţământul şi cultura (1935) 88
Scrisori despre Rusia 93
Moscova 19 sept. 1930 93
Moscova 20 sept. 1930 96
Moscova 25 sept. 1930 97
Moscova 28 sept. 1930 103
Berlin 1 oct. 1930 110
Berlin 2 oct. 1930 116
Atlantic „vasul Bremen“ 3 oct. 1930 124
Oceanul Atlantic 4 oct. 1930 129
Vasul Bremen 5 oct. 1930 133
Bremen 7 oct. 1930 137
Vasul „Bremen“ 8 oct. 1930 146
Landsdown 28 oct. 1930 147
Criza civilizaţiei (1941) 149

Redactor responsabil : ORGHIDAN ION
Tehnoredactor : DANIEL ACHILE

Dat la cules 04.10.1961. Bun de tipar 06.12.1961. Apărut 1961. Tiraj 3000+145 leg. 1/1 pînză. Hîrtie semivelină satinată 65 g/m², 61×86/16. Coli editoriale 9,808. Coli de tipar 10. Planşe 3. A : 001260. C.Z. pentru bibliotecile mari 8A (08):37=R. C.Z. pentru bibliotecile mici 37.

Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918“, str. Grigore Alexandrescu nr. 93-95, Bucureşti–R.P.R., comanda nr. 2606.